

ΧΕΡΣΑΙΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΟΪΤΑΛΙΚΟ ΠΟΛΕΜΟ

Εισαγωγή

Ο Ελληνοϊταλικός Πόλεμος του Οκτωβρίου του 1940 ήταν αναμφίβολα μια από τις σημαντικότερες στιγμές στη σύγχρονη ελληνική στρατιωτική ιστορία. Η Ελλάδα προσπάθησε να αποφύγει την εμπλοκή της στον ήδη εξελισσόμενο (από την 1η Σεπτεμβρίου 1939) Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ανεχόμενη την ιταλική επιθετικότητα, η οποία κορυφώθηκε με τον τορπιλισμό του εύδρομου «Έλλη» στις 15 Αυγούστου 1940 στην Τήνο. Η συγκεκριμένη αποστολή ήταν μέρος της εντολής του κυβερνήτη των Δωδεκανήσων Τσέζαρε Μαρία ντε Βέκκι (Cesare Maria de Vecchi) στον κυβερνήτη του υποβρυχίου «Δελφίνο» Τζιουζέπε Αϊκάρντι (Giuseppe Aicardi) «να βυθίσει οτιδήποτε στην περιοχή Τήνου και Σύρου». Κατά τον κυβερνήτη του υποβρυχίου, ο Ντε Βέκκι του έδωσε την εντύπωση ότι η ένοπλη σύγκρουση της Ιταλίας με την Ελλάδα ήταν επικείμενη και αναπόφευκτη.¹

Αν και ήταν από την πρώτη στιγμή γνωστό στην ελληνική κυβέρνηση ποιος ήταν ο θύτης, η ελληνική κυβέρνηση διαπίστωσε πως η κατάσταση θα επιδεινωνόταν άμεσα, με αποτέλεσμα να δώσει εντολή για τη μέγιστη πίστευση τής προς πόλεμο προπαρασκευής της χώρας.

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να επισημάνουμε πως η προπαρασκευή τής χώρας για πολεμική αναμέτρηση είχε ξεκινήσει ήδη από πολύ νωρίτερα, από το 1935. Λίγο αργότερα, το 1936 ο Πρωθυπουργός της χώρας Ιωάννης Μεταξάς σε ομιλία του στο Ανώτατο Ναυτικό Συμβούλιο θα εκφέρει την πρόβλεψη πως θα υπάρξει πόλεμος μεταξύ του αγγλικού και του γερμανικού συγκροτήματος, ο οποίος θα είναι χειρότερος από τον προηγούμενο (Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος) και ότι θα είναι αδύνατον να μην εμπλακεί η Ελλάδα.²

Ήταν επόμενο να ξεκινήσει μια προσπάθεια αμυντικής προετοιμασίας (πρόγραμμα οχύρωσης συνόρων, εξοπλιστικό πρόγραμμα κ.λπ.), η οποία αρχικά (προ του 1939) αντιμετώπιζε ως επικείμενο εχθρό τη Βουλγαρία (η οποία ασκούσε αναθεωρητική πολιτική). Με την κατάληψη της Αλβανίας από την Ιταλία (Απρίλιος του 1939), τα σχέδια όλα θα αναθεωρηθούν και θα μετατοπιστεί ο προσανατολισμός της αμυντικής προσπάθειας προς τη μεριά της Αλβανίας.

Η συνεχής προσπάθεια από την πλευρά του ελληνικού Επιτελείου είχε ως αποτέλεσμα να εκπονηθεί μία σειρά από επιτελικά σχέδια, τα οποία προετοιμάζαν τόσο από υλική όσο και από ψυχολογική άποψη το στράτευμα για την επερχόμενη σύγκρουση. Επιγραμματικά, αναφέρονται οι παρακάτω επιτελικές ενέργειες – σχέδια:

- Τροποποιήθηκε δύο φορές (ΑΝ 776/1937, ΑΝ 2005/1939) ο Οργανισμός του Στρατού σε εκτέλεση των στρατιωτικών συμφωνιών της Βαλκανικής Συνεννοήσεως και των απορρεουσών υποχρεώσεων.³
- Οργανώθηκε τόσο η παθητική αεράμυνα όσο και η ενεργός επίγεια αεράμυνα των Ενόπλων Δυνάμεων.
- Εκπονήθηκε νέο σχέδιο επιστρατεύσεως (1938), το οποίο τροποποιήθηκε άμεσα τον Απρίλιο του 1939 (κατάληψη Αλβανίας από Ιταλία) για να αντιμετωπίσει την περίπτωση πολέμου εναντίον της Ιταλίας. Θα τροποποιηθεί ξανά τον Δεκέμβριο του 1939 (λόγω

¹ Knox Macgregor, *Mussolini Unleashed 1939 - 1941 Politics and Strategy in Fascist Italy's Last War*, Cambridge University Press, Cambridge 1982, 174.

² Δημήτριος Φωκάς, *Έκθεσις επί της δράσεως του Ναυτικού κατά τον πόλεμον 1940-1944*, τ. 1 (Αθήναι: Τυπογραφείο Π.Ν, 1953), σελ.10

³ Περικλής Ελευθεριάδης, *Η προς πόλεμον προπαρασκευή του Ελληνικού Στρατού 1923-1940*, Ανατύπωση 2009 (Αθήναι: Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού -ΔΙΣ, 1969), σελ.39.

ενισχύσεως των ιταλικών δυνάμεων στην Αλβανία). Το αναθεωρημένο σχέδιο θα ονομαστεί Σχέδιο Επιστρατεύσεως 1939β και με βάση αυτό έγινε η επιστράτευση του Οκτωβρίου του 1940.⁴

Εκπονήθηκαν τα ακόλουθα συμπληρωματικά σχέδια για να υποστηριχθεί το σχέδιο επιστρατεύσεως:

1. Μεταφορών Επιστρατεύσεως.
2. Κινητοποιήσεως Σιδηροδρομικών Δικτύων.
3. Οργανώσεως Παθητικής Αεραμύνης των Δικτύων.
4. Αποκαταστάσεως Διακοπών επί Σιδηροδρομικών Συγκοινωνιών.
5. Επιτάξεως και Οργανώσεως Αυτοκινήτων Μονάδων.
6. Αποκαταστάσεως Διακοπών επί Οδικών Συγκοινωνιών.
7. Επιστρατεύσεως Δημοσίων Υπηρεσιών Υπουργείου Συγκοινωνίας.
8. Κινητοποιήσεως Υπηρεσιών Θαλασσίων Μεταφορών.
9. Επιτάξεως Υλικών.
10. Επιτάξεως Αλεύρων, Τροφής, Νομής (Τήρηση αποθεμάτων 60 ημερών για τον Στρατό Εκστρατείας).
11. Επιτάξεως Υγρών Κουσίμων.
12. Επιτάξεως Ανταλλακτικών Αυτοκινήτων.
13. Επιτάξεως Υγειονομικού και Φαρμακευτικού Υλικού.
14. Επιτάξεως Υλικού Μηχανικού και Διαβιβάσεων.
15. Επιτάξεως Αδιάβροχων Καλυμμάτων.
16. Χρηματικού Εφοδιασμού.
17. Αναπτύξεως Ανεφοδιαστικών Οργάνων.
18. Αναπτύξεως Νοσηλευτικών Εγκαταστάσεων.
19. Διασποράς Πυρομαχικών.
20. Διασποράς Κουσίμων.
21. Εκκενώσεων.
22. Νοσηλείας και Διατροφής κατά τη διάρκεια της επιστράτευσης.

Από επιτελικής πλευράς μπορεί να διατυπωθεί με βεβαιότητα πως το ΓΕΣ είχε προβεί σε όλες εκείνες τις προπαρασκευαστικές ενέργειες, οι οποίες θα εξασφάλιζαν την ομαλή μετάβαση του στρατεύματος από την ειρηνική στην πολεμική περίοδο, λαμβάνοντας υπόψιν τις δυνατότητες που είχε η χώρα και τις συνθήκες που επικρατούσαν στο διεθνές περιβάλλον.

Η συνεχής προετοιμασία από το τέλος του 1935 μέχρι τον Οκτώβριο του 1940 έδωσε στον Ελληνικό Στρατό την ικανότητα το πρωί της 28ης Οκτωβρίου να έχει επιχειρησιακές 15 μεραρχίες και 5 ταξιαρχίες Πεζικού και μία μεραρχία και μία ταξιαρχία Ιππικού επαρκώς εξοπλισμένες.⁵

Στον αντίποδα το ιταλικό Επιτελείο το καλοκαίρι του 1940 ασχολούνταν με τις επιχειρήσεις των ιταλικών στρατευμάτων στη Βόρεια Αφρική και τη σχεδίαση για την κατάληψη της Αιγύπτου. Η επίθεση ενάντια στην Ελλάδα υπήρχε ως σκέψη στην ανώτατη ιταλική και στρατιωτική ιεραρχία, αλλά δεν είχε προκριθεί κάποιος τρόπος δράσης. Η απόφαση για επίθεση ενάντια στην Ελλάδα θα παρθεί από τον Μπενίτο Μουσολίνι (Benito Mussolini) το βράδυ της 12ης Οκτωβρίου ως αντίδραση στη γερμανική κατοχή της Ρουμανίας. Η επιτελική προετοιμασία για την επιχείρηση θα ξεκινήσει από το πρωί της 13 Οκτωβρίου, οπότε ο Μουσολίνι θα δώσει εντολή στους υφισταμένους του να ξεκινήσουν οι πολεμικές προετοιμασίες με ημερομηνία έναρξης μετά την 26 Οκτωβρίου 1940. Ο Αρχηγός του ιταλικού Επιτελείου Στρατηγός Πιέτρο Μπαντόλιο (Pietro Badoglio)

⁴ Στο ίδιο, 110.

⁵ Στο ίδιο, 139-140.

προχώρησε στην έκδοση προειδοποιητικής διαταγής προς τις ιταλικές δυνάμεις χωρίς να φέρει κάποια αντίρρηση.⁶

Στις 14 Οκτωβρίου σε διάσκεψη ανάμεσα στον Μουσολίνι και τον αρχηγό και υπαρχηγό του ιταλικού Επιτελείου, ο Μουσολίνι τους ανακοίνωσε πως η στρατιωτική επιχείρηση δεν θα περιοριζόταν στην περιοχή της Τσαμουριάς, αλλά θα εκδηλωνόταν σε όλον τον ελληνικό χώρο, ενώ καθόρισε την 26η Οκτωβρίου ως ημέρα έναρξης της επιχείρησης. Η ιταλική στρατιωτική ηγεσία (Μπαντόλιο, Ροάτα, Σοντού) δεν μπόρεσε στο σημείο αυτό να αντιληφθεί πως ο Μουσολίνι ήταν αποφασισμένος να φέρει σε πέρας τη συγκεκριμένη επιχείρηση παρ' όλες τις τυχόν δυσκολίες που θα ανέφεραν οι «ειδικοί» επί του αντικειμένου.⁷

Από τα πρώτα στάδια της επιτελικής σχεδίασης έγινε εμφανές ότι οι Ιταλοί θα αντιμετώπιζαν σοβαρά προβλήματα διοικητικής μέριμνας, τόσο εφοδιασμού όσο και μετακινήσεων στρατιωτικών τμημάτων λόγω των γεωγραφικών ιδιαιτεροτήτων του Θεάτρου Επιχειρήσεων όσο και της κινητοποίησης που έδειχνε ήδη η ελληνική πλευρά.⁸

Το Θέατρο Επιχειρήσεων (ΘΕ)

Ορειογραφία

Τα εδάφη της Ηπείρου και της Δυτικής Μακεδονίας θα αποτελέσουν το επιχειρησιακό πεδίο στρατιωτικής αντιπαράθεσης ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Ιταλία. Η έκταση των ελληνοαλβανικών συνόρων έχει ανάπτυγμα περίπου 240 χλμ. με τα 80 από αυτά να είναι σε μία εξαιρετικά ορεινή περιοχή που στερείται συγκοινωνιών. Το έδαφος κοντά στην οροθετική γραμμή και από τις δύο πλευρές είναι γενικά πολύ ορεινό και ιδιαίτερα μέσα στην Ελλάδα όπου τα όρη είναι πιο ψηλά, με πιο απότομες πλαγιές και στενότερες κοιλάδες.

Στην παραλιακή ζώνη του Ιονίου Πελάγους υψώνονται οι σειρές του Κουρβελεσίου και του Τσαμαντά, των οποίων οι όγκοι είναι δυσπρόσιτοι ακόμα και σε σχηματισμούς ορεινής συνθέσεως, καθώς κατέρχονται απότομα προς τις κοιλάδες των ποταμών Αώου, Δρίνου και Καλαμά. Ανατολικά της στενής κοιλάδας του Δρίνου υψώνονται τα ορεινά συγκροτήματα της Νεμέρτσας, της Τύμφης (Γκαμήλας) και του Μιτσικελίου. Βόρεια της Γκαμήλας εκτείνεται η οροσειρά της Πίνδου με τον Σμόλικα προς τα νότια και τον Γράμμο προς τα βόρεια. Η βορειότερη προέκταση της Πίνδου, με την ονομασία Μόροβας, εισέρχεται στο αλβανικό έδαφος. Βορειοανατολικά της βόρεια Πίνδου υψώνεται το ορεινό συγκρότημα του Βέρνου (Βίτσι)

Οδικό – Σιδηροδρομικό δίκτυο και λιμένες

Το οδικό δίκτυο του ΘΕ ήταν πενιχρό. Από το αλβανικό έδαφος τέσσερις αμαξιτές οδοί εισέρχονται στο ελληνικό έδαφος.

- Η παραλιακή Αυλώνας – Κονίσπολη – Φιλιάτες.
- Η Αργυρόκαστρο – Κακαβιά – Ελαία (Καλπάκι).
- Η Πρεμετή – Μέρτζανη – Ελαία (Καλπάκι) οπότε συνενώνεται με την προαναφερθείσα σε μία ενιαία οδό προς τα Ιωάννινα.

⁶ Knox Macgregor, *Mussolini Unleashed 1939 - 1941 Politics and Strategy in Fascist Italy's Last War* (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1982), σελ.208-9

⁷ Στο ίδιο, σελ.210.

⁸ Από τις 20 Οκτωβρίου και μετά το ιταλικό Επιτελείο προβληματιζόταν με την κινητοποίηση των ελληνικών δυνάμεων. Στις 24 Οκτωβρίου (με τα χρονικά περιθώρια αντίδρασης να είναι πλέον πολύ μικρά) το ιταλικό Επιτελείο υπολόγιζε ότι με το πέρας της ελληνικής επιστράτευσης οι Ιταλοί θα ήταν αντιμετώπι με 8 ελληνικές μεραρχίες, ενώ οι Έλληνες θα είχαν επιπλέον 4 εφεδρικές μεραρχίες. Το μόνο ιταλικό πλεονέκτημα που θα είχαν οι ιταλικές δυνάμεις θα ήταν η αρχική αριθμητική υπεροχή (60.000 άνδρες έναντι 30.000) στην περιοχή της Ηπείρου μέχρι να περατωθεί η ελληνική κινητοποίηση.

- Η οδός Κορυτσά – Καπένιτσα και από εκεί είτε προς Βατοχώρι – Φλώρινα είτε προς την Ιεροπηγή – Καστοριά.

Από τα Ιωάννινα προς το εσωτερικό της χώρας οδηγούσαν δύο οδοί. Η μία προς Θεσσαλία διαμέσου Μετσόβου και η άλλη προς την Πρέβεζα και την Άρτα – Αγρίνιο διαμέσου της Φιλιππιάδας

Στην περιοχή του Γράμμου από ανατολικά υπήρχαν επίσης δύο οδοί. Βόρεια μία σκυρόστρωτη αμαξιτή (όχι σε καλή κατάσταση) από την Καστοριά προς το Νεστόριο και νότια μία άλλη (παρόμοιας κατάστασης) από τη Νεάπολη προς τη Μόρφη. Το Νεστόριο απέχει 25 χλμ. από την κύρια κορυφογραμμή του Γράμμου, ενώ το χωριό Μόρφη απέχει 50 χλμ. σε ευθεία γραμμή από το πλησιέστερο σημείο της μεθορίου

Από την Καστοριά άλλη αμαξιτή σκυρόστρωτη οδός οδηγούσε από νότια στο ανατολικό Βίτσι και κοντά στο Βατοχώρι συναντούσε την οδό Φλώρινας – Κορυτσάς. Την ορεινή περιοχή του Γράμμου και του Σμόλικα (βόρεια Πίνδος) διέσχιζαν δύσβατες ημιονικές οδεύσεις. Μέσα στο αλβανικό έδαφος εκτεινόταν εγκάρσια η αμαξιτή οδός Κορυτσά – Ερσέκα – Λεσκοβίκι.

Από την παραπάνω περιγραφή του οδικού δικτύου γίνεται φανερό πως οι δύο άκρες του ΘΕ (Δυτική Μακεδονία – Ήπειρος) δεν επικοινωνούσαν μεταξύ τους με κάποια οδική αρτηρία, διότι παρεμβαλλόταν ο ορεινός όγκος του Γράμμου. Η επικοινωνία τους ήταν δυνατή μόνο διαμέσου της οδού Φλώρινας – Κοζάνης – Καλαμπάκας – Ιωαννίνων μήκους περίπου 450 χλμ.

Από πλευράς σιδηροδρομικού δικτύου οι ακραίοι σταθμοί προσπελάσεως προς τα βόρεια ήταν της Φλώρινας και του Αμυνταίου. Προς τα νότια ήταν ο σιδηροδρομικός σταθμός Λάρισας (κανονική γραμμή των ΣΕΚ⁹) και ο σιδηροδρομικός σταθμός Καλαμπάκας (στενή μετρική γραμμή των Θεσσαλικών Σιδηροδρόμων).

Τα σημαντικότερα λιμάνια που υπήρχαν στο ΘΕ ήταν από την πλευρά της Ελλάδας η Πρέβεζα (κύριο) και τα μικρότερα λιμάνια των Αλυκών Άρτας, της Αμφιλοχίας και του Μεσολογγίου. Τα κύρια λιμάνια στο αλβανικό έδαφος ήταν ο Αυλώνας και το Δυρράχιο. Ο λιμένας των Αγίων Σαράντα όσο και εκείνος της Ηγουμενίτσας επειδή είχαν μεγάλη εγγύτητα στη ζώνη επιχειρήσεων αποφεύχθηκαν (στα αρχικά στάδια της σύγκρουσης) να χρησιμοποιηθούν τόσο από την ιταλική όσο και από την ελληνική πλευρά.

Το ΘΕ στο σύνολό του παρουσίαζε σημαντικές δυσκολίες όχι μόνο στη στρατηγική συγκέντρωση δυνάμεων και στη διεξαγωγή επιχειρήσεων, αλλά και στους ανεφοδιασμούς και στις διακομιδές.

Οι αρχικές ενέργειες – πρώτες επιχειρήσεις

Ο πρωθυπουργός της Ελλάδας ενημέρωσε άμεσα για το ιταλικό τελεσίγραφο τον Βασιλιά Γεώργιο Β' και τους αρχηγούς των ΓΕΣ και ΓΕΝ και στις 05:30 συγκάλεσε υπουργικό συμβούλιο στο Υπουργείο Εξωτερικών, όπου υπέγραψε τα διατάγματα επιστρατεύσεως των Ενόπλων Δυνάμεων και κήρυξης της επικράτειας σε κατάσταση πολιορκίας. Η αρχηγία του Στρατού ανατέθηκε στον Αντιστράτηγο Αλέξανδρο Παπάγο, ο οποίος εγκατέστησε το Γενικό Στρατηγείο (ΓΣ) στο ξενοδοχείο «Μεγάλη Βρετανία» της Αθήνας. Στον χώρο αυτόν θα παραμείνει το ΓΣ έως το τέλος του πολέμου (Απρίλιος του 1941).

Ο αρχηγός ΓΕΣ είχε κινητοποιήσει τηλεφωνικώς τους διοικητές των εμπλεκόμενων στρατιωτικών σχηματισμών για το ιταλικό διάβημα και την επικείμενη έναρξη των επιχειρήσεων με μία τηλεφωνική διαταγή είκοσι μία λέξεων, στοιχείο που μαρτυρεί την άριστη πολεμική προπαρασκευή των πολεμικών σχεδίων της χώρας.¹⁰

⁹ ΣΕΚ – Σιδηρόδρομοι Ελληνικού Κράτους.

¹⁰ Γενικό Επιτελείο Στρατού/Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού (στο εξής: ΓΕΣ/ΔΙΣ), *Επίτομη Ιστορία του Ελληνοϊταλικού και Ελληνογερμανικού Πολέμου 1940-1941* (στο εξής: *Επίτομη Ιστορία του Ελληνοϊταλικού και Ελληνογερμανικού Πολέμου*), Αθήνα 1985, σελ.42

Η ιταλική επίθεση εκδηλώθηκε στις 05:30 σε όλο το εύρος του μετώπου με την επιθετική κίνηση ενάντια στα τμήματα της προκάλυψης τα οποία συμπύσσονταν σύμφωνα με το σχέδιο ενεργείας. Αντίστοιχα η ιταλική αεροπορία να άρχισε βάλλει εναντίον στόχων τόσο στο μέτωπο όσο και στο εσωτερικό της χώρας.

Οι επιχειρήσεις στην Ήπειρο (28 Οκτωβρίου 1940 – 13 Νοεμβρίου 1940)

Γενικά

Το πρωί της Δευτέρας 28 Οκτωβρίου 1940 στην Ήπειρο από ελληνικής πλευράς βρισκόταν οι δυνάμεις της VIII Μεραρχίας, η οποία ήταν αναπτυσσόμενη από το Ιόνιο μέχρι το όρος Σμόλικας.

Η αποστολή της VIII Μεραρχίας ήταν η απαγόρευση των οδεύσεων που οδηγούσαν από την Ήπειρο προς την Αιτωλοακαρνανία (κύρια προσπάθεια) και η πλευρική προστασία του τμήματος του μετώπου της Δυτικής Μακεδονίας από την κατεύθυνση Ιωάννινα – Μέτσοβο. Οι οδηγίες που είχαν δοθεί στη Μεραρχία από το ΓΕΣ στις 16 Σεπτεμβρίου 1940 ανέφεραν ότι η προέλαση του αντιπάλου έπρεπε να αναχαιτιστεί είτε στη γραμμή Ελαία – Καλαμάς ποταμός (γραμμή ΙΒα) ή στη γραμμή του Αράχθου ποταμού (γραμμή ΙΒ). Η αποστολή του ΓΕΣ άφηνε την πρωτοβουλία στον διοικητή της VIII Μεραρχίας, ο οποίος αποφάσισε τελικά να αμυνθεί με όλες του τις δυνάμεις στην προωθημένη τοποθεσία Ελαίας – Καλαμά.

Με βάση την απόφαση αυτή η μεραρχία είχε κατανείμει τις δυνάμεις της ως ακολούθως:

- Στην τοποθεσία προκαλύψεως, κατά μήκος των ελληνοαλβανικών συνόρων με δύναμη 5 τάγματα Πεζικού, 2 ορειβατικές πυροβολαρχίες και 3 ουλαμούς συνοδείας. Το κλιμάκιο αυτό μετά την σύμπτυξη του θα αποτελούσε την εφεδρεία της Μεραρχίας.
- Στην τοποθεσία άμυνας, η οποία στοιχιζόταν επί της γενικής γραμμής ανατολική όχθη ποταμού Καλαμά – Καλπάκι (Ελαία) – Γκραμπάλα – υψ. Κλέφτης (όρος Σμόλικας) με 9 τάγματα πεζικού, 13 πυροβολαρχίες (οι 2 βαρείες), 2 τάγματα πολυβόλων (μείον μία πολυβολαρχία), 1 βαριά πολυβολαρχία και 1 μεραρχιακή μονάδα αναγνωρίσεως. Οι δυνάμεις αυτές είχαν κατανεμηθεί στους τομείς Θεσπρωτίας, Καλαμά και Νεγράδων

Απέναντι βρισκόταν το ιταλικό XXV Σώμα Στρατού Τσαμουριάς με επιθετική διάταξη όπως παρακάτω:

- Στον παραλιακό τομέα η Μεραρχία Ιππικού, ενισχυμένη με μονάδες Πεζικού και Πυροβολικού επί της κατευθύνσεως Κονίσπολη – Ηγουμενίτσα – Πρέβεζα με σκοπό να καλύψει από τα δυτικά την ενέργεια προς τα Ιωάννινα.
- Στον κεντρικό τομέα η 51η Μεραρχία «Σιένα» με αποστολή να διαβεί τον ποταμό Καλαμά και να προελάσει προς Ιωάννινα σε συνεργασία με τη Μεραρχία «Φερράρα».
- Στον ανατολικό τομέα (στα δεξιά της ελληνικής διάταξης) βρισκόταν αναπτυσσόμενη η 23η Μεραρχία «Φερράρα» ενισχυμένη με ένα τάγμα της 131 Μεραρχίας «Κενταύρων» με αποστολή να ενεργήσει ταχέως επί των κατευθύνσεων Κακαβιά – Ελαία και Λεσκοβίκι – Ελαία και να καταλάβει τον κόμβο Καλακίου και στην συνέχεια να προελάσει προς Ιωάννινα.
- Επιπλέον στην περιοχή Τεπελενίου βρισκόταν ως εφεδρεία η υπόλοιπη 131 Μεραρχία «Κενταύρων» (μείον ένα τάγμα).

Το βράδυ της 28ης Οκτωβρίου οι Ιταλοί κατείχαν με τη Μεραρχία «Φερράρα» την γραμμή υψώματα Κερασόβου – Χάνι Δελβινάκι – υψώματα Μερόπης – γέφυρα Μπουραζάνι – χωριό Καβάσιλα και με τη Μεραρχία «Σιένα» το χωριό Άγιοι Πάντες και τα υψώματα βόρεια των Φιλιατών.

Τις επόμενες ημέρες (30 Οκτωβρίου και 1 Νοεμβρίου 1940) οι Ιταλοί προωθούσαν διστακτικά τα τμήματά τους και ασχολήθηκαν με την προπαρασκευή της επίθεσης

(προώθηση δυνάμεων, διευθέτηση δρομολογίων) προς την τοποθεσία Ελαίας – Καλαμά, ενώ η VIII Μεραρχία φρόντισε να συμπυκνωθούν τα τμήματα προκαλύψεως σύμφωνα με το σχέδιο και να εισέλθουν στην αμυντική τοποθεσία. Αντίστοιχα απέσυρε τα τμήματά της από την Πρέβεζα και τα προώθησε προς ενίσχυση του τομέα Θεσπρωτίας.

Ταυτόχρονα οι Ιταλοί ακύρωσαν την επιχείρηση για απόβαση στην Κέρκυρα (όπως είχε αποφασιστεί στις 22 Οκτωβρίου) και αποβίβασαν όλες τις εμπλεκόμενες δυνάμεις στον Αυλώνα (1 Νοεμβρίου) προκειμένου να συμπληρωθούν τα κενά τα οποία υπήρχαν στην ιταλική διάταξη. Το συγκεκριμένο λιμάνι διέθετε την υποδομή για να αποβιβάζονται καθημερινά μέχρι 3.500 τόνοι εφοδίων, ενώ η διεξαγωγή των χερσαίων επιχειρήσεων απαιτούσε τουλάχιστον εκφόρτωση 10.000 τόνων. Την 1 Νοεμβρίου 1940 είχε ήδη προκληθεί έμφραγμα στη διανομή των εφοδίων καθώς περίπου 70 πλοία ανέμεναν την εκφόρτωση, ενώ 30.000 τόνοι υλικών και εφοδίων είχαν ήδη συσσωρευτεί στις αποβάθρες.¹¹

Στις 3 Νοεμβρίου 1940 ο Μουσολίνι ήταν ενήμερος ότι η ελληνική αντίσταση ήταν μεγαλύτερη από ό,τι αναμενόταν, αλλά ο ίδιος είχε σχεδιάσει το κατάλληλο αντίδοτο. Μία αποβατική επιχείρηση στα νώτα του εχθρού για να διασπάσει το μέτωπο της Ηπείρου. Ένα σύνταγμα Βερσαλλιέρων θα αποβιβαζόταν στην Πρέβεζα με την προστασία των όπλων του ιταλικού στόλου. Η συγκεκριμένη ενέργεια απαιτούσε (ως προϋπόθεση επιτυχίας) την ύπαρξη έμπειρων στρατιωτικών τμημάτων, την αρμονική συνεργασία στρατού, ναυτικού, αεροπορίας και τον αιφνιδιασμό του αντιπάλου. Ούτως ή άλλως, μέχρι τότε (1940), οι Γερμανοί είχαν καταφέρει πιο δύσκολα αποβατικά εγχειρήματα (στη Νορβηγία) απέναντι σε πιο ισχυρά αμυντικά οργανωμένες δυνάμεις, ενώ στην προκειμένη περίπτωση υπήρχε επιπρόσθετα και το πλεονέκτημα της τοπικής ναυτικής υπεροχής. Ο ιταλικός στόλος θα μπορούσε να μεταφέρει τις αναγκαίες αποβατικές δυνάμεις και να διατηρήσει έναν διάυλο εφοδιασμό τον οποίο δεν θα μπορούσαν να ανακόψουν οι Βρετανοί.¹²

Παρόλο που το εγχείρημα θεωρητικά θα μπορούσε να υλοποιηθεί (ακόμα και μετά τον βομβαρδισμό του ιταλικού στόλου στο λιμάνι του Τάραντα την 11η Νοεμβρίου 1940), τελικά το εγχείρημα απορρίφθηκε στις 3 Νοεμβρίου 1940 από το ιταλικό Επιτελείο, καθώς ο Ροάτα δεν πίστευε ότι ο συγκεκριμένος αντιπερισπασμός θα κλόιζε τους Έλληνες και θα ήταν περιττός εάν ο στρατηγός Πράσκα δεν κατάφερνε να διασπάσει την ελληνική αμυντική γραμμή στην Ήπειρο. Με τη συγκεκριμένη αποβατική επιχείρηση οι ιταλικές δυνάμεις θα αποκτούσαν ένα ακόμα λιμάνι εφοδιασμού (σε σχέση με τα ήδη κορεσμένα λιμάνια του Δυρραχίου και του Αυλώνα) για να υποστηρίξουν τις στρατιωτικές επιχειρήσεις, αλλά για κάποιο ανεξήγητο λόγο το στοιχείο αυτό έμεινε αναξιοποίητο από το ιταλικό Επιτελείο.¹³

Μάχη Ελαίας – Καλαμά

Η ιταλική επίθεση ξεκίνησε το πρωί (09:00) στις 2 Νοεμβρίου 1940 με βομβαρδισμό από την ιταλική αεροπορία και το πυροβολικό. Στις 15:00 εκτοξεύτηκε η πρώτη επίθεση προς τα υψώματα Γκραμπάλας και Ψηλοράχης, οι οποίες απέτυχαν. Επίσης, απέτυχε και το νυχτερινό εγχείρημα του ιταλικού Πεζικού να καταλάβει μόνιμα το υψ. Γκραμπάλας, καθώς ανακαταλήφθηκε από ελληνικά τμήματα το πρωί της 3 Νοεμβρίου. Οι επόμενες ημέρες θα διέλθουν χωρίς να υπάρξει μεγάλη δραστηριότητα από ιταλικής πλευράς, ενώ η VIII Μεραρχία ενίσχυσε τις θέσεις της με αναδιάταξη δυνάμεων στα ανατολικά του ποταμού Καλαμά χωρίς να γίνει αντιληπτή από τους Ιταλούς.

Από το πρωί της 5 Νοεμβρίου 1940 οι Ιταλοί θα ενεργήσουν προπαρασκευασμένη γενική επίθεση στις περιοχές Γκραμπάλας (τομέας Νεγράδων), στις θέσεις δυτικά του

¹¹ Marc' Antonio Bragadin, *The Italian Navy in World War II* (Annapolis, Maryland: Naval Institute Press, 1957), σελ.42.

¹² Knox Macgregor, *Mussolini Unleashed 1939 - 1941 Politics and Strategy in Fascist Italy's Last War* (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1982), σελ.234.

¹³ Στο ίδιο, 234.

Καλαμά ποταμού, η οποία θα αποτύχει καθώς θα καθηλωθούν από τα ελληνικά πυρά προ της αμυντικής τοποθεσίας με σοβαρές απώλειες. Η επίθεση θα συνεχιστεί στον τομέα αυτό και τις επόμενες δύο ημέρες, καταφέροντας το βράδυ της 7 Νοεμβρίου να καταλάβουν τη νότια κορυφή της Γκραμπάλας, αλλά δέχθηκαν την άμεση ελληνική αντεπίθεση και ανατράπηκαν. Ήταν η τελευταία προσπάθεια των Ιταλών κατά της τοποθεσίας Ελαίας, καθώς το «κλειδί» της τοποθεσίας και του υψιπέδου Ιωαννίνων παρέμεινε στα χέρια της VIII Μεραρχίας.

Στον τομέα Καλαμά δεν συνέβη κάποια ενέργεια κατά το παραπάνω διάστημα, με εξαίρεση την κατάληψη των εγκαταλειμμένων θέσεων που κατείχαν τα ελληνικά τμήματα στα δυτικά του ποταμού Καλαμά.

Αντίθετα οι Ιταλοί σημείωσαν επιτυχία στον τομέα της Θεσπρωτίας, καθώς στις 5 Νοεμβρίου διήλθαν τον ποταμό Καλαμά, δημιουργώντας προγεφύρωμα το οποίο διέυρυναν την επομένη (6 Νοεμβρίου) προς τα νότια και θα καταλάβουν την Ηγουμενίτσα αναγκάζοντας τις εκεί ελληνικές δυνάμεις να συμπυκθούν νοτιότερα και να οργανώσουν νέες θέσεις στην τοποθεσία Όρη Σουλίου – Αχέροντας ποταμός για να απαγορεύσουν τις διαβάσεις προς Πρέβεζα και Ιωάννινα.

Στις 8 Νοεμβρίου η ιταλική επιθετική δραστηριότητα διακόπηκε λόγω αντικατάστασης του ανώτατου διοικητή ιταλικών δυνάμεων στην Αλβανία Στρατηγού Βισκόντι Πράσκα από τον Στρατηγό Σοντού. Στις 9 Νοεμβρίου, στον τομέα Νεγράδων, οι Ιταλοί μετέπεσαν σε κατάσταση άμυνας, ενώ στον τομέα Θεσπρωτίας άρχισαν να συμπύσσονται διατηρώντας ένα προγεφύρωμα νότια του ποταμού Καλαμά.

Στις 10 Νοεμβρίου το Στρατηγείο της VIII Μεραρχίας μετακινήθηκε στο χωριό Βελτίστα (Κληματιά) και η Μεραρχία τις επόμενες τρεις ημέρες ασχολήθηκε με επιθετικές αναγνωρίσεις με σημαντικότερη την εξάλειψη του ιταλικού προγεφυρώματος στα νότια του ποταμού Καλαμά στον τομέα Θεσπρωτίας.

Οι απώλειες της VIII Μεραρχίας από 1 έως 5 Νοεμβρίου ανήλθαν σε 3 αξιωματικούς και 57 οπλίτες νεκρούς, ενώ τραυματίστηκαν 5 αξιωματικοί και 203 οπλίτες. Οι ιταλικές απώλειες το αντίστοιχο χρονικό διάστημα (κατά τον Ιταλό Στρατηγό Πράσκα) ήταν 17 αξιωματικοί και 354 οπλίτες νεκροί και 65 αξιωματικοί και 1.134 οπλίτες τραυματίες. Ως αγνοούμενοι φέρονται 10 αξιωματικοί και 648 οπλίτες.¹⁴

Μάχη της Πίνδου

Οι ελληνικές δυνάμεις που βρίσκονταν στην περιοχή από την έναρξη των επιχειρήσεων ήταν το απόσπασμα Πίνδου, το οποίο αριθμούσε περίπου 2.000 άνδρες και αποτελούνταν από το 51ο Σύνταγμα Πεζικού¹⁵, 1 λόχο προκαλύψεως, 1 ορεινή πυροβολαρχία των 75 χιλ., 1 ουλαμό Ιππικού, και 1 ουλαμό Πυροβολικού των 65 χιλ., 2 σωλήνες όλμων, 1 διμοιρία διαβιβάσεων και 1 λόχο ημιονηγών. Η ζώνη ενεργείας του αποσπάσματος Πίνδου εκτεινόταν από τον Σμόλικα έως τον βόρειο Γράμμο και είχε ανάπτυγμα 35 χλμ. σε ευθεία γραμμή. Το Απόσπασμα Πίνδου υπαγόταν τακτικά στο ΤΣΔΜ¹⁶ και περιλάμβανε τους παρακάτω τρεις υποτομείς:

- Τον αριστερό με σταθμό διοικήσεως το χωριό Κάντζικο με ένα τάγμα πεζικού (μείον λόχο και διμοιρία πολυβόλων)

¹⁴ Κωνσταντίνος Πολυζώης κ.ά., *Επίτομη Ιστορία του Ελληνοϊταλικού και Ελληνογερμανικού Πολέμου 1940-1941* (Αθήνα: Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού - ΔΙΣ, 1985), σελ.51

¹⁵ Το 51ο Σύνταγμα Πεζικού ήταν επιστρατευόμενη μονάδα. Είχε επιστρατευτεί στα Τρίκαλα στις 29 Αυγούστου 1940 (αρχικώς τα Τάγματα Ι/51 και ΙΙ/51) και είχε προωθηθεί στο Επταχώρι μέχρι της 10 Σεπτεμβρίου 1940. Το ΙΙΙ/51 Τάγμα επιστρατεύθηκε στις 15 Οκτωβρίου 1940 και στις 27 Οκτωβρίου κινούνταν από το Πεντάλοφο προς το Επταχώρι.

¹⁶ Τμήμα Στρατιάς Δυτικής Μακεδονίας

- Τον κεντρικό με σταθμό διοικήσεως το χωριό Οξυά με ένα τάγμα πεζικού (μείον μία διμοιρία πολυβόλων) και τον λόχο προκαλύψεως του Τάγματος Προκαλύψεως Κόνιτσας
- Τον δεξιό με σταθμό διοικήσεως το χωριό Παληοχώρι με έναν λόχο Πεζικού, δύο διμοιρίες πολυβόλων, μία ομάδα ανιχνευτών, ουλαμό πυροβολικού των 65 χιλ. και μία διμοιρία Πεζικού που είχε διατεθεί από την ΙΧ Μεραρχία για εξασφάλιση συνδέσμου και ως πλαγιοφύλαξη αριστερού πλευρού
- Ως εφεδρεία το Απόσπασμα Πίνδου διέθετε το III/51 Τάγμα το οποίο άρχισε να φτάνει στο Επταχώρι το πρωί της 28 Οκτωβρίου 1940.

Αποστολή του Αποσπάσματος Πίνδου ήταν η εξασφάλιση της τοποθεσίας ΙΒα στην ορεινή περιοχή της Πίνδου, η τήρηση του συνδέσμου μεταξύ των VIII και ΙΧ Μεραρχιών και η απαγόρευση των ορεινών διαβάσεων της Πίνδου που οδηγούσαν προς τα ανατολικά.

Οι Ιταλοί έναντι του αποσπάσματος Πίνδου θα παρατάζουν την 3η Μεραρχία Αλπινιστών «Τζούλια», αναπτυγμένη στην περιοχή Ερσέκα και Λεσκοβίκι με συνολική δύναμη 10.800 αντρών. Είχε αποστολή την κίνηση από την περιοχή Ερσέκα και Λεσκοβίκι διαμέσου των κατευθύνσεων Σταυρός – Φούρκα – Σαμαρίνα – Βωβούσα – Μέτσοβο και Γκόλιο – δυτικά Σμόλικα – Δίστρατο – Βωβούσα – Μέτσοβο, με σκοπό να φτάσει στο Μέτσοβο και να αποκόψει την οδό διαφυγής προς τα ανατολικά των ελληνικών δυνάμεων της Ηλείου.

Η ιταλική ενέργεια στο συγκεκριμένο τομέα εκδηλώθηκε στις 05:00 στις 28 Οκτωβρίου 1940, αλλά τα ελληνικά τμήματα προκάλυψης περίμεναν την ενέργεια και δεν αφηνιδιάστηκαν. Την νύχτα 28-29 Οκτωβρίου το Απόσπασμα Πίνδου κατείχε τη γραμμή χωριό Μόλιστα – Καστάνιανη – υψ. Πάτωμα – υψ. Μούκα – υψ. Επάνω Αρένα – υψ. Κιάφα και υψ. Καταφύκι. Στο μεταξύ ο διοικητής του Αποσπάσματος Πίνδου διέταξε την άμεση προώθηση της εφεδρείας (III/51 Τάγμα) προς τη γραμμή του μετώπου και τη συγκέντρωση όλων των μεταφορικών μέσων των χωρικών της Πίνδου στο χωριό Μόρφη για να χρησιμοποιηθούν στη μεταφορά πυρομαχικών και άλλων εφοδίων στα μαχόμενα τμήματα. Η έκκληση έγινε δεκτή με μεγάλη προθυμία και ενθουσιασμό με τον γηγενή πληθυσμό να εργάζεται επί μέρες εκτελώντας μεταφορές και διακομιδές κάτω από πολύ δυσμενείς συνθήκες.¹⁷

Από το πρωί της 29ης Οκτωβρίου 1940 οι Ιταλοί συνέχισαν την επίθεση στο κεντρικό τμήμα και αριστερό τμήμα του τομέα Πίνδου, με αποτέλεσμα το βράδυ ίδιας ημέρας το Απόσπασμα Πίνδου να κατέχει τα υψώματα Κιάφα και Σκάλα σταθερά (δεξιό άκρο διάταξης), ενώ στα άλλα τμήματα η κατάσταση να είναι συγκεχυμένη. Η ιταλική επίθεση συνεχίστηκε από το πρωί της 30ης Οκτωβρίου με αποτέλεσμα το Απόσπασμα Πίνδου να αποσύρει τις δυνάμεις του πίσω από τη γραμμή Σαμαρίνα – Κούτσουρο – Τσούκα, που είχαν επανδρώσει οι ενισχύσεις που είχαν διατεθεί στον τομέα Πίνδου. Στις 16:00 την 30 Οκτωβρίου, τη διοίκηση των δυνάμεων του τομέα Πίνδου ανέλαβε η Ι Μεραρχία (Υποστράτηγος Βασίλειος Βραχνός), η οποία στις 30 και 31 Οκτωβρίου προχώρησε σε αναγνωρίσεις και στην ενίσχυση τμημάτων για την εξασφάλιση των διαβάσεων που οδηγούσαν προς Δίστρατο και Επταχώρι και την εξασφάλιση συνδέσμου με την VIII Μεραρχία. Το βράδυ της 31 Οκτωβρίου, οι Ιταλοί κατείχαν τη γραμμή Μόλιστα – Φούρκα – Ταμπουρί – Κάντζικο – Λυκορράχη – Αετομηλίτσα – Γράμμος, δημιουργώντας έναν θύλακα μεταξύ VIII και ΙΧ Μεραρχιών, στοιχείο επικίνδυνο για την ελληνική διάταξη.

Η εξέλιξη αυτή ανάγκασε το ΓΣ να εκτοξεύσει αντεπίθεση για την απώθηση του εισβολέα. Η αποστολή αυτή ανατέθηκε στο Β' Σώμα Στρατού (Β' ΣΣ), το οποίο ανέλαβε και τη διεύθυνση των επιχειρήσεων στον τομέα Πίνδου, αφού ενισχύθηκε και με την ταξιαρχία Ιππικού. Το Β' ΣΣ με τη σειρά του διέταξε τη Μεραρχία Ιππικού να προωθηθεί

¹⁷ Κωνσταντίνος Πολυζώης κ.ά., *Επίτομη Ιστορία του Ελληνοϊταλικού και Ελληνογερμανικού Πολέμου 1940-1941* (Αθήνα: Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού - ΔΙΣ, 1985), σελ.53.

εσπευσμένα στην περιοχή του Μετσόβου για να καλύψει τον άξονα Ιωάννινα – Καλαμπάκα, συνδεόμενη με την VIII Μεραρχία και το Β΄ ΣΣ.

Επιπλέον, το Β΄ ΣΣ διέταξε τη συγκέντρωση όλων των διαθέσιμων δυνάμεων στο Επταχώρι υπό την I Μεραρχία για την απαγόρευση των διαβάσεων προς Νεάπολη. Επίσης, ανέθεσε στην Ταξιαρχία Ιππικού την απαγόρευση των οδεύσεων από Σαμαρίνα προς Γρεβενά και την κάλυψη από τα νότια των εχθρικών δυνάμεων που κατευθύνονταν προς το Δίστρατο. Μετά τη σταθεροποίηση του μετώπου και την εξασφάλιση των παραπάνω διαβάσεων θα γινόταν επιθετική επιχείρηση στην κατεύθυνση Επταχώρι – Κεράσοβο προς αποκοπή των ιταλικών δυνάμεων που κινούνταν προς Σαμαρίνα και στη συνέχεια τη συντριβή τους ή την απώθηση δυτικά της Πίνδου.

Η ελληνική αντεπίθεση εκδηλώθηκε στις 07:30 την 1η Νοεμβρίου 1940 προς κατάληψη των υψωμάτων Γύφτισσα – Οξιά για την προσβολή του αριστερού των ιταλικών δυνάμεων που κατευθύνονταν προς Σαμαρίνα. Η επιθετική ενέργεια της I Μεραρχίας βελτίωσε λίγο την εικόνα της κρίσιμης κατάστασης που είχε δημιουργηθεί στον Τομέα Πίνδου, επιτρέποντας τη σταθεροποίηση του μετώπου, την αναπέρωση του ηθικού των ανδρών.

Στις 2 και 3 Νοεμβρίου η ιταλική Μεραρχία Αλπινιστών κατέλαβε (κατά σειρά) τη Σαμαρίνα, το Δίστρατο και τμήματά της έφθασαν μέχρι τη Βωβούσα, βρισκόμενα σε επαφή με ελληνικά συμπτυσσόμενα τμήματα. Η είσοδος στον αγώνα της ελληνικής Μεραρχίας Ιππικού εγκαινίασε την προσπάθεια για την περίσφιξη του θύλακα που είχε δημιουργηθεί με αποτέλεσμα οι προωθημένες ιταλικές δυνάμεις στις περιοχές Σαμαρίνα, Δίστρατο και Βωβούσα να κινδυνεύουν να αιχμαλωτιστούν. Το απόγευμα της 3ης Νοεμβρίου η Ταξιαρχία Ιππικού κατέλαβε τη Σαμαρίνα, ενώ η Μεραρχία Ιππικού την Βωβούσα στις 4 Νοεμβρίου. Στις 5 και 6 Νοεμβρίου, η ιταλική Μεραρχία Αλπινιστών (με δύναμη δύο συνταγμάτων στην περιοχή του Δίστρατου) άρχισε να υποχωρεί, συμπτυσσόμενη διαμέσου της κοιλάδας του Αώου που ήταν και η μόνη διαθέσιμη διέξοδος.

Στις 8 Νοεμβρίου η Ταξιαρχία Ιππικού κατέλαβε το Δίστρατο. Η πίεση από πλευράς ελληνικών τμημάτων συνεχίστηκε με τα ιταλικά τμήματα να προσπαθούν να εξασφαλίσουν τη διαφυγή τους προς την Κόνιτσα. Από τις 11 Νοεμβρίου 1940 οι ελληνικές δυνάμεις Πίνδου (πλην της ταξιαρχίας Ιππικού που ανασυγκροτούνταν στη Σαμαρίνα και στο Δίστρατο) συνέχιζαν την προέλασή τους και μέχρι το βράδυ της 13 Νοεμβρίου 1940 κατέλαβαν τις κύριες συνοριακές διαβάσεις σε ολόκληρη τη ζώνη του Τομέα Πίνδου πλην της περιοχής Κόνιτσας, όπου η 47η Ιταλική Μεραρχία «Μπάρνι» κάλυπτε τη διέλευση των εναπομεινάντων τμημάτων της Μεραρχίας Αλπινιστών «Τζούλια».

Επιχειρήσεις στη βορειοδυτική Μακεδονία

Η ευθύνη στον τομέα αυτό ανήκε στο ΤΣΔΜ με έδρα την Κοζάνη και διέθετε το Β΄ ΣΣ με έδρα τη Λάρισα και το Γ΄ ΣΣ με έδρα τη Θεσσαλονίκη. Στην περιοχή του μετώπου στις 27 Οκτωβρίου υπήρχε η IX Μεραρχία (από Υψ. Σκάλα στο όρος Γράμμος έως Ιεροπηγή) και η IV Ταξιαρχία Πεζικού (από Ιεροπηγή μέχρι τη Μεγάλη Πρέσπα). Οι δυνάμεις αυτές είχαν αποστολή την άμυνα επί της τοποθεσίας ΙΒα επί της γενικής γραμμής Υψ. Σκάλα – Γιαννοχώρι – Κομνηνάδες – Ιεροπηγή – Κρυσταλλοπηγή – Καρυές – Μεγάλη Πρέσπα .

Οι Ιταλοί απέναντι είχαν αναπτυγμένο το XXVI Σώμα Στρατού. Πιο συγκεκριμένα απέναντι από τις ελληνικές (IX Μεραρχία και IV Ταξιαρχία) βρισκόταν η 49η Μεραρχία «Πάρμα» με δύναμη 10 τάγματα πεζικού, 10 άρματα μάχης, 16 πυροβολαρχίες (εκ των οποίων οι 5 βαριές), 1 τάγμα όλμων, μία ίλη Ιππικού και 1 τάγμα πολυβόλων. Δυτικά της Κορυτσάς ήταν συγκεντρωμένη η 29η Μεραρχία «Πιεμόντε» με δύναμη 7 τάγματα Πεζικού, 8 πυροβολαρχίες και 1 τάγμα όλμων. Μεταξύ Ελμπασάν και λίμνης Οχρίδας με

ετοιμότητα για κίνηση προς τα νότια (προς ενίσχυση του τομέα Κορυτσάς) βρισκόταν η 19η Μεραρχία «Βενέτσια» με δύναμη 7 τάγματα πεζικού, 12 πυροβολαρχίες, 1 σύνταγμα Ιππικού και 1 τάγμα όλμων. Αποστολή των ιταλικών δυνάμεων ήταν η κάλυψη των δυνάμεων που επιχειρούσαν στην Ήπειρο και μετά την κατάληψη της Ηπείρου θα αναλάμβαναν επιθετική ενέργεια στον άξονα Κορυτσά – κοιλάδα Αλιάκμονα ποταμού – Θεσσαλονίκη. Οι ιταλικές δυνάμεις στις 28 Οκτωβρίου 1940 τήρησαν αμυντική στάση, επιτρέποντας στις απέναντι ελληνικές δυνάμεις να μετακινήσουν άνετα τα τμήματά τους προς κατάληψη της αμυντικής τοποθεσίας ΙΒα.

Αν και τα σχέδια του ΓΣ προέβλεπαν την ανάπτυξη επιθετικής δραστηριότητας από τα Β' και Γ' ΣΣ προς αγκίστρωση των εχθρικών δυνάμεων αυτό δεν συνέβη με αποτέλεσμα να διατάξει τη μετακίνηση των διοικήσεων των σχηματισμών αυτών στην Κοζάνη και στη Φλώρινα αντίστοιχα, προς ανάληψη επιχειρήσεων στη ζώνη ενεργείας του καθενός. Το ΓΣ αποβλέποντας στη δημιουργία ερείσματος στην περιοχή της Κορυτσάς (η οποία είχε και καλό οδικό δίκτυο) άρχισε να προσανατολίζει ισχυρές δυνάμεις προς την περιοχή αυτή προκειμένου να επιτεθεί στις ιταλικές δυνάμεις που ήταν συγκεντρωμένες στην περιοχή Μόροβα – Ιβάν και να καταλάβει τον κόμβο της Κορυτσάς.

Υστερα από διαταγή του ΤΣΔΜ, η ΙΧ Μεραρχία άρχισε επιθετική ενέργεια από την 1η Νοεμβρίου, η οποία ολοκληρώθηκε στις 7 Νοεμβρίου με την κατάληψη των Υψ. Ντέσκα – Κιάφα – Γράμμος – Υψ. Κορομηλιές – χωριό Ποντσάρα – Υψ. Τρεστένικ – χωριό Καπεστίτσα εντός του αλβανικού εδάφους, με την ιταλική αντίδραση να περιορίζεται σε αεροπορικούς βομβαρδισμούς χωρίς σοβαρό αποτέλεσμα. Αντίστοιχα η ΙV Μεραρχία επιτέθηκε από την 1η Νοεμβρίου και την ίδια ημέρα κατέλαβε τη γραμμή των υψωμάτων Υψ. Ταλίκ – Βερνίκ – Γρέμνια – Γκολίνα – Λόκβατ και κράτησε τη γραμμή τις επόμενες δύο ημέρες, παρ' όλο τις ιταλικές αντεπιθέσεις. Στις 4 Νοεμβρίου η ΙV Ταξιαρχία αναπτύσσεται σε Μεραρχία με την ονομασία ΧV Μεραρχία Πεζικού και την 5 Νοεμβρίου κατόρθωσε να καταλάβει τα υψώματα στα ανατολικά των χωριών Μπίγλιστα – Μπιτίνσκα και να ευθυγραμμιστεί με την ΙΧ Μεραρχία κοντά στην ανατολική όχθη του ποταμού Δεβόλη, με τους Ιταλούς να αναπτύσσουν σθεναρή άμυνα. Οι απώλειες της ΙΧ Μεραρχίας ήταν ελάχιστες ενώ οι εξακριβωμένες της ΧV Μεραρχίας ήταν 1 αξιωματικός και 20 οπλίτες νεκροί, 8 αξιωματικοί και 128 οπλίτες τραυματίες και 6 οπλίτες αγνοούμενοι. Οι αιχμάλωτοι ανήλθαν σε 10 αξιωματικούς και 107 οπλίτες.¹⁸

Γενική ανασκόπηση έως της 13 Νοεμβρίου 1940

Η Ελλάδα μετά την κατάληψη της Αλβανίας το 1939 παρέμεινε σταθερά αποφασισμένη να αντιμετωπίσει την ιταλική επιθετικότητα, η οποία κλιμακωνόταν. Σταθερά και αποφασιστικά η χώρα προσπαθούσε να αποφύγει την πολεμική εμπλοκή, ενώ παράλληλα προετοιμαζόταν στρατιωτικά και σφυρηλατούσε το εθνικό φρόνημα. Με αυτόν τον τρόπο κατάφερε να ισορροπήσει την κατάσταση και στη συνέχεια να είναι σε θέση για ανάληψη πρωτοβουλιών. Οι τρεις παράγοντες που συντέλεσαν στην επιτυχία των εθνικών όπλων επιγραμματικά είναι:

- Το υψηλό φρόνημα
- Η άρτια επιτελική προπαρασκευή, η σαφήνεια και η απλότητα των πολεμικών σχεδίων της χώρας
- Η υποτίμηση των ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων από την ιταλική ηγεσία.

Στις 13 Νοεμβρίου 1940 οι ελληνικές δυνάμεις στην Ήπειρο και στην Πίνδο είχαν αποκαταστήσει το μεγαλύτερο μέρος του εθνικού εδάφους, ενώ στην περιοχή της

¹⁸ Κωνσταντίνος Πολυζώης κ.ά., *Επίτομη Ιστορία του Ελληνοϊταλικού και Ελληνογερμανικού Πολέμου 1940-1941* (Αθήνα: Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού - ΔΙΣ, 1985), σελ.62

βορειοδυτικής Μακεδονίας είχαν καταλάβει σημεία πέραν από τα εθνικά σύνορα και ήταν έτοιμες να επιτεθούν εναντίον του κόμβου συγκοινωνιών της Κορυτσάς.¹⁹

Την ίδια ημερομηνία προς το αλβανικό μέτωπο προσανατολιζόνταν 11 μεραρχίες πεζικού, 1 μεραρχία ιππικού, 2 ταξιαρχίες πεζικού και 1 ταξιαρχία ιππικού, η δύναμη των οποίων ανερχόταν σε 232.000 άνδρες, 556 πυροβόλα και 100.000 κτήνη. Την ίδια περίοδο στο ΘΕ προς Βουλγαρία είχαμε συγκέντρωση των VI, VII, XII και XIV μεραρχιών και της VII Ταξιαρχίας Πεζικού με συνολική δύναμη 57.000 άνδρες και 20.000 κτήνη. Ως εφεδρεία του αρχιστρατήγου είχε τοποθετηθεί η V Μεραρχία (Κρήτης) η οποία είχε δύναμη 13.000 ανδρών και 4.500 κτηνών, η οποία είχε ατμοπλοϊκώς μεταφερθεί στην Θεσσαλονίκη.

Οι ιταλικές δυνάμεις που βρίσκονταν στην Αλβανία ενισχύθηκαν με τις ακόλουθες μονάδες. Την 47 Μεραρχία «Μπάρνι» (η οποία αποβιβάστηκε στον Αυλώνα την 1-3 Νοεμβρίου και μεταφέρθηκε με οχήματα στην περιοχή της Κορυτσάς) και την 37 Μεραρχία «Μόντενα» (η οποία αποβιβάστηκε στον Αυλώνα μέχρι την 11η Νοεμβρίου και συγκεντρώθηκε στην περιοχή της Πρεμετής). Επιπλέον οι Ιταλοί ενίσχυσαν τις δυνάμεις τους με την 2η Μεραρχία Αλπινιστών (που αποβιβάστηκε στις 8 Νοεμβρίου στον Αυλώνα και κινήθηκε στην περιοχή Ντάρζας – Κορυτσάς), τα 1ο, 2ο και 4ο Συντάγματα Βερσαλλιέρων (αποβιβάστηκαν στις αρχές Νοέμβρη στον Αυλώνα και κινήθηκαν στις περιοχές Πίνδου, Ελαίας και Κορυτσάς αντίστοιχα) και το 8ο Σύνταγμα Αλπινιστών που μεταφέρθηκε αεροπορικώς στην Αλβανία και προωθήθηκε στην περιοχή της Κορυτσάς. Το σύνολο των ιταλικών δυνάμεων στην Αλβανία αποτελείτο από μία ομάδα Στρατιών (9η – 11η Στρατιά) συνολικής δυνάμεως 240.000 – 250.000 ανδρών.²⁰

Επιπρόσθετα, θα πρέπει να επισημανθεί πως ο ίδιος ο Μουσολίνι σε συνάντηση που έγινε στο παλάτι Βενέτσια στις 4 Νοεμβρίου 1940 παραδέχθηκε καθυστερημένα πως «για να ηττηθεί η Ελλάδα απαιτούνταν τουλάχιστον 20 Μεραρχίες». Σε ερώτηση προς τον Υπαρχηγό του ιταλικού Επιτελείου (Ροάτα) «για το πόσο χρονικό διάστημα θα απαιτηθεί;» ο Ροάτα απάντησε τουλάχιστον δύομιση μήνες και έκανε έκκληση στον Μουσολίνι να αφήσει τα Επιτελεία να φέρουν σε πέρας την αποστολή όπως αυτά γνωρίζουν. Ο Μουσολίνι άμεσα τον αποδοκίμασε λέγοντας πως το ιταλικό Επιτελείο Στρατού δεν έχει στείλει ως ενίσχυση «ούτε ένα μεμονωμένο τάγμα». Ο Μουσολίνι το είπε αυτό προφανώς έχοντας στο μυαλό τις αλληλοκατηγορίες του Στρατηγού Πράσκα με τον Υπουργό Εξωτερικών Τσιάνο.²¹ Από τα προαναφερθέντα είναι πλέον και δημόσια εμφανές πως η ιταλική στρατιωτική και πολιτική ηγεσία βρίσκονταν πλέον σε μία προβληματική συνεργασία σε ό,τι αφορά το ελληνικό ζήτημα.

Η ελληνική αντεπίθεση και η προέλαση στο αλβανικό έδαφος (14 Νοεμβρίου 1940 - 6 Ιανουαρίου 1941)

Γενικά

Μετά την αναχαίτιση της ιταλικής επίθεσης και την ευνοϊκή εξέλιξη των επιχειρήσεων το ΓΣ άρχισε να μελετά το πρόβλημα της γραμμής που θα έπρεπε οπωσδήποτε να καταληφθεί για να εξασφαλιστούν οι ανεφοδιασμοί. Τελικά αποφασίστηκε η μετακίνηση των ελληνικών δυνάμεων προς τα δυτικά για την εξασφάλιση της οδού Κορυτσά – Ερσέκα – Μέρτζανη – Ιωάννινα, η οποία παρουσίαζε μεγάλες ευκολίες ανεφοδιασμού των δυνάμεων

¹⁹ Κωνσταντίνος Πολυζώης κ.ά., *Επίτομη Ιστορία του Ελληνοϊταλικού και Ελληνογερμανικού Πολέμου 1940-1941* (Αθήνα: Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού - ΔΙΣ, 1985), σελ.63.

²⁰ Στο ίδιο, σελ.65

²¹ Knox Macgregor, *Mussolini Unleashed 1939 - 1941 Politics and Strategy in Fascist Italy's Last War* (Cambridge,UK: Cambridge University Press, 1982), σελ.234-35

των ορεινών περιοχών και επέτρεπε και τη μετακίνηση των δυνάμεων από το ένα τμήμα του ΘΕ στο άλλο, σε σύγκριση με τη χρησιμοποιούμενη μέχρι τότε οδό Κορυτσά – Καστοριά – Γρεβενά – Καλαμπάκα – Μέτσοβο – Ιωάννινα – Ελαία. Η γενική διάταξη των ελληνικών δυνάμεων θα έχει ανά περιοχή ως εξής:

- Περιοχή Ηπείρου: Το Α΄ ΣΣ με την VIII Μεραρχία και τη Μεραρχία Ιππικού σε επαφή με τον εχθρό με την II Μεραρχία να κινείται προς τη ζώνη επιχειρήσεων διά μέσω του Μετσόβου.
- Περιοχή Πίνδου: Το Β΄ ΣΣ με την I Μεραρχία, την V Ταξιαρχία Πεζικού και την Ταξιαρχία Ιππικού.
- Βορειοδυτική Μακεδονία: Το Γ΄ ΣΣ με τις IX, X, XV Μεραρχίες Πεζικού.
- Οι δυνάμεις της Πίνδου και της ΒΔ Μακεδονίας υπάγονταν στο Τμήμα Στρατιάς Δυτικής Μακεδονίας (ΤΣΔΜ), το οποίο επιπλέον διέθετε την XI μεραρχία Πεζικού και την XIII μεραρχία Πεζικού (που είχε αρχίσει να μετακινείται από την Αλεξανδρούπολη προς το μέτωπο από τις 03 Νοεμβρίου). Οι γενικές εφεδρείες του αρχιστράτηγου ήταν η III Μεραρχία (σε κίνηση προς την περιοχή Άρτα – Φιλιππιάδα), η IV Μεραρχία και η XVI Ταξιαρχία Πεζικού που συγκεντρώνονταν στην περιοχή Τρίκαλα – Καλαμπάκα – Κουτσούφλιανη, η XVII στην περιοχή της Κοζάνης και η V στην περιοχή Θεσσαλονίκης. Οι αποστολές που ανατέθηκαν στους δύο σχηματισμούς ήταν οι ακόλουθες:
- Το Α΄ ΣΣ να ενεργήσει στον γενικό άξονα Ιωάννινα – Τεπελένι και να επιδιώξει την ευρεία κατάληψη της περιοχής Μέρτζανης. Σε περίπτωση αδυναμίας να εξασφαλίσει την ελεύθερη χρησιμοποίηση της οδού Χάνι Μπουραζάνι – Κόνιτσα.
- Το ΤΣΔΜ (Β΄ και Γ΄ ΣΣ) μετά την κατάληψη του ορεινού όγκου της Μορόβας και τη δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών, ύστερα από διαταγή του ΓΣ, να προωθηθεί όσο το δυνατόν βαθύτερα προς απαγόρευση των οδεύσεων προς Κορυτσά, τουλάχιστον μέχρι το ύψος της λίμνης Μαλίκη. Νοτιότερα να φτάσει μέχρι την οδό προς την Ερσέκα ή τουλάχιστον να τη θέσει κάτω από τα πυρά του και βαθύτερη ώθηση δυνάμεων προς τα δυτικά εφόσον οι συνθήκες κριθούν ευνοϊκές.

Επιχειρήσεις του Α΄ ΣΣ στην Ήπειρο (14-23 Νοεμβρίου 1940)

Το Α΄ ΣΣ με τις δυνάμεις του²² διέταξε την VIII Μεραρχία να κατευθυνθεί προς Κακαβιά, εξασφαλίζοντας την κατεχόμενη τοποθεσία με παράλληλη προώθηση του αριστερού της στον παραλιακό τομέα προς αποκατάσταση του εθνικού εδάφους. Επιπλέον, η Μεραρχία Ιππικού με το δεξιό της VIII Μεραρχίας θα έκανε συγκλίνουσα ενέργεια προς τον οδικό κόμβο της Μέρτζανης.

Η VIII Μεραρχία άρχισε να επιτίθεται στις 14 Νοεμβρίου και μέχρι το βράδυ της 16ης Νοεμβρίου είχε καταλάβει την γραμμή Άνω Λάβδανη – Δολιανά – Μαυροβούνι, ενώ στον παραλιακό τομέα δεν σημειώθηκε κάποια πρόοδος. Η Μεραρχία Ιππικού βρισκόταν σε συνεχή επαφή με το ιταλικό 9ο Σύνταγμα Αλπινιστών και το 139 Σύνταγμα της Μεραρχίας «Μπάρι». Τελικά, στις 16 Νοεμβρίου οι αναγνωρίσεις της Μεραρχίας Ιππικού διαπίστωσαν ότι οι Ιταλοί εγκατέλειψαν την πόλη της Κόνιτσας, αφού είχε πυρποληθεί στο μεγαλύτερο μέρος. Τμήματα της Μεραρχίας Ιππικού εισήλθαν στην πόλη και προωθήθηκαν 3 χιλιόμετρα προς τα δυτικά, όπου και διέκοψαν την προέλασή τους λόγω βομβαρδισμών του εχθρικού πυροβολικού και της αεροπορίας.

Το Α΄ ΣΣ έθεσε υπό τις άμεσες διαταγές του το συγκρότημα Θεσπρωτίας (απόσπασμα Λιούμπα) και το διέταξε να διαβεί τον ποταμό Καλαμά και να συνεχίσει την επιθετική του ενέργεια με τον κύριο όγκο του προς Μέτσικα – Άγιοι Σαράντα και με συγκρότημα δύο ταγμάτων και το ανάλογο πυροβολικό στην κατεύθυνση Μενίνα – Κεραμίτσα – Τσαμαντάς για να εξασφαλίσει σύνδεσμο με την VIII Μεραρχία. Το βράδυ της 18

²² Το Α΄ ΣΣ στις 13 Νοεμβρίου 1940 διέθετε τη II και την VIII Μεραρχία Πεζικού και τη Μεραρχία Ιππικού.

Νοεμβρίου ο εχθρός είχε συμπτυχθεί βόρεια του Καλαμά ποταμού, εγκαταλείποντας την Ηγουμενίτσα. Η ζεύξη του Καλαμά ολοκληρώθηκε τη νύχτα 22-23 Νοεμβρίου και την 24 Νοεμβρίου οι ιταλικές δυνάμεις είχαν συμπτυχθεί επί της οροθετικής γραμμής.

Η VIII Μεραρχία ξεκίνησε την ενέργειά της από 18 Νοεμβρίου. Στις 20 Νοεμβρίου κατέλαβε τη Βήσσανη, και τελικά το βράδυ της 23 Νοεμβρίου ολοκληρώθηκε η κατάληψη της στενωπού Χάνι Δελβινάκι. Αντίστοιχα η II Μεραρχία στις 16 Νοεμβρίου συγκεντρώθηκε στα ανατολικά του Καλπακίου, ύστερα από συνεχή πορεία από την περιοχή Βόλου – Καλαμπάκας. Η επιθετική της ενέργεια ξεκίνησε (μερικώς) από τις 17 Νοεμβρίου και κατέλαβε στις 19 Νοεμβρίου το χωριό Άγιος Κοσμάς. Την 20 Νοεμβρίου διέσπασε την αμυντική τοποθεσία, αναγκάζοντας τις ιταλικές δυνάμεις σε άτακτη υποχώρηση, στοιχείο το οποίο εκμεταλλεύτηκε η μεραρχία και στις 23 Νοεμβρίου εγκαταστάθηκε επί της οροθετικής γραμμής.

Η Μεραρχία Ιππικού έφθασε στις 20 Νοεμβρίου στη γέφυρα Μπουραζάνι, η οποία είχε καταστραφεί από τους Ιταλούς. Την επόμενη (21 Νοεμβρίου) προώθησε τμήματά της στη γέφυρα της Μέρτζανης προς αποκοπή των αμυνόμενων Ιταλών. Τη νύχτα 21/22 Νοεμβρίου τμήματά της διήλθαν από τους πόρους του ποταμού Σαρανταπόρου και στις 23 Νοεμβρίου κατέλαβαν το χωριό Τσάρσοβα και την περιοχή Ραντάχοβα δυτικά του Λεσκοβίκι. Την ίδια ημέρα αποκαταστάθηκε η γέφυρα Μπουραζάνι και άρχισε η επικοινωνία με οχήματα από τα Ιωάννινα προς την Κόνιτσα.

Ο εχθρός τελικά συμπτύχθηκε σε μία τοποθεσία 10 χιλιόμετρα ανατολικά της Πρεμετής. Το Α΄ ΣΣ είχε αποκαταστήσει το εθνικό έδαφος έχοντας ως απώλειες πάνω από 600 νεκρούς και τραυματίες, με τις περισσότερες να είναι της VIII Μεραρχίας.

Επιχειρήσεις του Β΄ ΣΣ στην περιοχή της Πίνδου (14-23 Νοεμβρίου 1940)

Το Β΄ ΣΣ με τις δυνάμεις του²³ συνέχισε την αντεπίθεση που είχε αναλάβει στην περιοχή της Πίνδου για την απώθηση των ιταλικών δυνάμεων. Οι Ιταλοί μετά την ήττα τους στην κοιλάδα του Αώου προέβαλαν στις 14 Νοεμβρίου ισχυρό μέτωπο επί της διαβάσεως Πεκλάρι – Ιτιά – Τζούρνο – Λιθάρι που κάλυπτε την κατεύθυνση προς Κόνιτσα.

Η I Μεραρχία άρχισε την επίθεσή της το πρωί της 14 Νοεμβρίου και κατέλαβε τη διάβαση Μπάτρα επί των ελληνοαλβανικών συνόρων και με συνεχή αγώνα στις 15 Νοεμβρίου κατέλαβε τα υψώματα Πτέτσιο – Μπάτρα – Ροσντόλ, θέτοντας υπό τα πυρά του Πυροβολικού της την οδό Μέρτζανη – Ερσέκα – Κορυτσά. Στις 16 Νοεμβρίου κατέλαβε το Υψ. Κάμενικ και ύστερα από πρότασή της το Β΄ ΣΣ τη διέταξε να προωθήσει τμήματα προς Λεσκοβίκι και Ερσέκα. Η επιθετική επιχείρησή της I Μεραρχίας ανακόπηκε στις 18 Νοεμβρίου ύστερα από διαταγή του Β΄ ΣΣ λόγω συγκέντρωσης εχθρικών δυνάμεων στη στενωπό Τσαγκόνι και στις προσβάσεις της Μορόβας προκειμένου να εξοικονομηθούν δυνάμεις.

Στις 19 Νοεμβρίου ύστερα από απόφαση του ΓΣ και συντονισμό ενεργειών, το Β΄ ΣΣ διέταξε τη συνέχιση των επιθετικών ενεργειών από την Ιη Μεραρχία. Η ενέργεια εκδηλώθηκε το πρωί της 21 Νοεμβρίου και μέχρι το βράδυ καταλήφθηκε η γραμμή Κιουτέζα – Μπόροβα – Ερσέκα και την επόμενη ημέρα το Λεσκοβίκι, οπότε και τέθηκε υπό των πλήρη έλεγχο των ελληνικών δυνάμεων η οδός Λεσκοβίκι – Ερσέκα – Κορυτσά.

Το ΓΣ καθόρισε στις 20 Νοεμβρίου τις μελλοντικές αποστολές των Α΄ και Β΄ ΣΣ, οι οποίες προέβλεπαν την κατάληψη του λιμένα των Αγίων Σαράντα και την ευρεία εξασφάλιση της εγκάρσιας οδού Κακαβιά – Άγιοι Σαράντα (από το Α΄ ΣΣ) και την ευρεία εξασφάλιση του Λεσκοβίκι (από το Β΄ ΣΣ).

²³ Το Β΄ ΣΣ την 13 Νοεμβρίου 1940 διέθετε την I Μεραρχία Πεζικού, την V Ταξιαρχία Πεζικού, την Ταξιαρχία Ιππικού (εφεδρεία Β΄ ΣΣ στην περιοχή Δούτσικο – Σαμαρίνα) και τις ΙΧ, Χ και Β΄ Ομάδες Αναγνωρίσεως.

Επιχειρήσεις του Γ΄ ΣΣ Μάχη Μορόβας – Ιβάν και κατάληψη της Κορυτσάς (14-23 Νοεμβρίου 1940)

Το Γ΄ ΣΣ πήρε νέα αποστολή από το ΤΣΔΜ στις 05 Νοεμβρίου να ασκήσει τη μέγιστη δυνατή πίεση με τελικό στόχο την κατάληψη της Κορυτσάς. Ο ακριβής χρόνος έναρξης της επιθέσεως θα καθοριζόταν με νεότερη διαταγή. Για να διασπαστεί η φυσικά ισχυρή τοποθεσία Μορόβας – Ιβάν που κάλυπτε τον οδικό κόμβο της Κορυτσάς (η οποία είχε οργανωθεί από το έτος 1939 σε όλη την έκτασή της και κυρίως στις διαβάσεις Τσαγκόνι και Ντάρζας) αποφάσισε να επιτεθεί από τα πλευρά της τοποθεσίας με κύρια προσπάθεια στην κατεύθυνση Νεστόρι – Ντάρζα – Κορυτσά, αποφεύγοντας τη στενωπό Τσαγκόνι η οποία διέθετε πεδινό έδαφος και προσφερόταν στα εχθρικά άρματα. Η επίθεση αποφασίστηκε τελικά να γίνει στις 14 Νοεμβρίου χωρίς προπαρασκευή πυροβολικού στις κατευθύνσεις

- Νεστόρι – Ντάρζα – Κορυτσά με την X Μεραρχία (Κύρια Προσπάθεια)
- Βράτσα – Υψ. 1700 – Κορυτσά με την IX Μεραρχία
- Πυξός – Ιβάν – Κορυτσά με τη XV Μεραρχία

Η X Μεραρχία εξόρμησε από τις 14 Νοεμβρίου στις 0630 και πέτυχε μέχρι τις βραδινές ώρες να εισχωρήσει από 1 έως 3 χιλιόμετρα και να καταλάβει το Υψ. Μπαταρός και τα χωριά Νικολίτσε και Βόζιγραδ.

Η IX Μεραρχία η οποία ήταν στο κέντρο της επιθετικής διατάξεως προωθήθηκε σε βάθος από 2 μέχρι 5 χιλιόμετρα και κατέλαβε μέχρι τις βραδινές ώρες την όχθη του ποταμού Δεβόλη. Αντίστοιχα, στο βόρειο τομέα η XV Μεραρχία επιτέθηκε και μέχρι τις βραδινές ώρες προωθήθηκε σε βάθος 4 χιλιομέτρων και κατέλαβε τη γραμμή χωριό Μπιτίνσκα – Υψ. Τσέρνικ – Υψ. 1285.

Το Γ΄ ΣΣ ύστερα από διαταγή του ΤΣΔΜ και τα ευνοϊκά αποτελέσματα της πρώτης μέρας, μην έχοντας χρόνο να τροποποιήσει τα σχέδιά του διέταξε την συνέχιση της επίθεσης από το πρωί της 15 Νοεμβρίου για την ολοκλήρωση των αντικειμενικών σκοπών.

Η επίθεση ξεκίνησε με το πρώτο φως της 15 Νοεμβρίου και μέχρι το τελευταίο φως της 16 Νοεμβρίου είχε τελικά επιτευχθεί ρήγμα στην εχθρική τοποθεσία, η οποία υπερασπιζόταν πια από 4 ιταλικές μεραρχίες (εισήλθε στον αγώνα και η 53η Μεραρχία «Αρέτζο»). Το Γ΄ ΣΣ θα αναθέσει για τη 17 Νοεμβρίου τις ακόλουθες αποστολές. Η X Μεραρχία να καταλάβει το Υψ. 1878, η IX να αναλάβει ενέργεια προς τα βόρεια κατά μήκος της κορυφογραμμής της Μορόβας, καθηλώνοντας τον εχθρό απειλώντας τα νώτα του και τέλος η XV Μεραρχία να καταλάβει το Ιβάν.

Τη 17 Νοεμβρίου η X Μεραρχία κατέλαβε τις νότιες παρυφές του υψώματος 1878 και απέκρουσε αλλεπάλληλες εχθρικές αντεπιθέσεις ενάντια στα υψώματα Σταυροειδές και 1827. Η IX Μεραρχία κατέλαβε την κορυφογραμμή Πρόπα – Σβέτι Ατανάς (Υψ. 1700) ενώ στα βόρεια η XV Μεραρχία κατέλαβε το χωριό Μοτσορίτσε και τη Γκολομπέρντα χωρίς να δύναται να προχωρήσει περαιτέρω λόγω των υφιστάμενων οργανώσεων και των αντιστάσεων του εχθρού.

Τη 18 Νοεμβρίου η IX Μεραρχία ενήργησε με ένα απόσπασμα συντάγματος Πεζικού (Απόσπασμα Μπεγέτη) προς Ντάρζα και προώθησε τμήματα προς το χωριό Ντρένοβο και βορειότερα. Παράλληλα, κατάφερε να θέσει υπό τα πυρά Πυροβολικού την οδό Ερσέκα – Κορυτσά καθώς και το στρατόπεδο της Κορυτσάς.

Η παράταση των επιχειρήσεων κατά του ορεινού συγκροτήματος Μορόβας – Ιβάν και η προοδευτική ενίσχυση των ιταλικών δυνάμεων υποχρέωσαν το ΤΣΔΜ να εμπλέξει αρχικά τη XIII Μεραρχία (μεταξύ των IX και XV Μεραρχιών) και τη XI νοτιότερα (μεταξύ των IX και X Μεραρχιών).²⁴

²⁴ Από της 11 Νοεμβρίου 1940 οι Μεραρχίες X και XI ανατέθηκαν σε μία νέα διοίκηση με τίτλο «Ομάδα Μεραρχιών Κ». (ΟΜ «Κ») στο αριστερό της διατάξεως του Γ΄ ΣΣ με διοικητή τον διοικητή του Δ΄ ΣΣ Αντιστράτηγο Γεώργιο Κοσμά.

Η Ομάδα Μεραρχιών «Κ» στις 19 και 20 Νοεμβρίου ασχολήθηκαν με βελτίωση θέσεων και την προπαρασκευή της προγραμματισμένης (για την 21 Νοεμβρίου) επίθεσης. Την 21 Νοεμβρίου η XI Μεραρχία κινήθηκε επιθετικά και κατέλαβε το χωριό Μούτκε και υποβοήθησε την κατάληψη του Ψψ. 1878 που έγινε από τη X Μεραρχία. Ο εχθρός μετά την ανατροπή του θα υποχωρήσει στην πεδιάδα της Κορυτσάς. Το ΤΣΔΜ στις 21 Νοεμβρίου εξέδωσε διαταγή για συνέχιση των επιθετικών επιχειρήσεων προς ολοκλήρωση της κατάληψης της Μορόβας και της στενωπού Τσαγκόνι.

Οι Ιταλοί για να αποφύγουν τον εγκλωβισμό στην πεδιάδα της Κορυτσάς άρχισαν να συμπύσσονται προς την κοιλάδα του Δεβόλη ποταμού τη νύχτα 21/22 Νοεμβρίου.

Την 22 Νοεμβρίου η IX Μεραρχία κατέλαβε τα νότια ερείσματα της διαβάσεως Τσαγκόνι και συνδέθηκε με τα τμήματα της XV Μεραρχίας στο Ζεμλάκ. Το Απόσπασμα Μπεγέτη θα καταλάβει το χωριό Ντρένοβο και στις 17:45 τμήματά του θα εισέλθουν στην Κορυτσά μέσα σε ατμόσφαιρα παραληρήματος. Μέχρι τις βραδινές ώρες η Μεραρχία προώθησε προφυλακές δυτικά της Κορυτσάς και εγκατέστησε προφυλακές στο ίδιο ύψος με την XV Μεραρχία. Η τελευταία κατέλαβε τη διάβαση Τσαγκόνι και την κορυφή του Ιβάν όπου εγκαταστάθηκε αμυντικά. Η XIII Μεραρχία συγκεντρώθηκε στην περιοχή νοτιοανατολικά του Τσαγκόνι.

Η Ομάδα Μεραρχιών «Κ» το βράδυ τις 22 Νοεμβρίου πέτυχε να καταλάβει με τη XI Μεραρχία την γραμμή χωριό Μούτκε – Ψψ. Κιάφε Κιάριτ και τη X Μεραρχία τη γραμμή Καμένιτσα – Μπομποστίτσα. Οι απώλειες του ΤΣΔΜ κατά τη μάχη Μορόβας – Ιβάν (αν και εκτιμάται ότι υπολείπονται από τις πραγματικές) ήταν 34 αξιωματικοί και 590 οπλίτες νεκροί και 82 αξιωματικοί και 2.266 οπλίτες τραυματίες.

Οι νέοι Αντικειμενικοί Σκοποί του ΓΣ

Το ΓΣ αφού είδε ότι η επιθετική ενέργεια που αναλήφθηκε από τις ελληνικές δυνάμεις εξελισσόταν ευνοϊκά τόσο στην Ήπειρο όσο και στον τομέα της Κορυτσάς άρχισε να μελετά το θέμα της συνέχισης των επιχειρήσεων. Η μελέτη στράφηκε σε δύο άξονες. Στον Ιωάννινα – Αυλώνας και στον άξονα Φλώρινα – Κορυτσά – Ελβασάν. Η εξέλιξη των επιχειρήσεων θα ήταν δέσμια των μεταφορών όπως αυτές επηρεάζονταν από το ορεινό του εδάφους και από τις καιρικές συνθήκες.

Τη δεδομένη χρονική στιγμή το Α΄ ΣΣ ανεφοδιάζονταν από το λιμάνι της Πρέβεζας, το Β΄ ΣΣ από τα τερματικά σιδηροδρομικά δίκτυα Καλαμπάκας (στενής γραμμής) και Κοζάνης και το Γ΄ ΣΣ από τη Φλώρινα και το Αμύνταιο. Από εκεί και πέρα οι μεταφορές γίνονταν με αυτοκίνητα και ζώα μέχρι την πρώτη γραμμή. Η εξασφάλιση του λιμένα των Αγίων Σαράντα και της εγκάρσιας οδού Άγιοι Σαράντα – Κακαβιά – Μέρτζανη – Λεσκοβίκι ήταν αποφασιστικής σημασίας για την υποστήριξη των παραπέρα επιχειρήσεων γιατί περιόριζε το μήκος των οδικών μεταφορών. Οι οδικές μεταφορές ήταν καθοριστικές καθώς ο ΕΣ δεν είχε επάρκεια μέσων μεταφοράς. Τα οχήματα που χρησιμοποιούσε προερχόντουσαν από επίταξη και δεν υπήρχε επάρκεια ανταλλακτικών. Επιπλέον, η εντατική χρήση των μέσων αύξανε τη φθορά τους.

Με βάση όλα τα παραπάνω το ΓΣ αποφάσισε να τοποθετήσει την κύρια προσπάθειά του στον άξονα Ιωάννινα – Αυλώνας χωρίς να αποκλείει το ενδεχόμενο της εκμετάλλευσης (σε περίπτωση ευκαιρίας) στην περιοχή της Κορυτσάς. Για τον σκοπό αυτό ενίσχυσε τα Α΄ και Β΄ ΣΣ με τις ΙΙΙ και ΧΙ Μεραρχίες αντίστοιχα. Ο ελιγμός του Γ.Σ απέβλεπε:

- Στην εξασφάλιση της ελεύθερης χρησιμοποίησεως των οδών Λεσκοβίκι – Κορυτσά και Κακαβιά – Άγιοι Σαράντα με επιθυμητούς αντικειμενικούς σκοπούς τους ορεινούς όγκους Μάλι Γκερ (δυτικά Αργυροκάστρου) – Κόριε (βορειοανατολικά Αργυροκάστρου) – Μάλι Κοκόικα (βόρεια Πρεμετής).

- Στην προώθηση του αριστερού (Α΄ ΣΣ) προς τα βόρεια έχοντας ισχυρό και ασφαλή στροφέα το δεξιό της όλης διάταξης (Γ΄ ΣΣ, ΟΜ «Κ»). Το κέντρο (Β΄ ΣΣ) θα παρακολουθούσε και θα υποβοηθούσε την προώθηση αλλά και θα συνέδεε σταθερά τις δύο πτέρυγες.

Οι αποστολές που ανατέθηκαν στις μεγάλες μονάδες ήταν οι ακόλουθες:

- Το Α΄ ΣΣ να ενεργήσει στην κατεύθυνση Ελαία – Αργυρόκαστρο – Τεπελένι – Αυλώνας και να συντονίζεται με το Β΄ ΣΣ στα δεξιά.
- Το Β΄ ΣΣ να ενεργήσει στη γενική κατεύθυνση Μέρτζανη – Βεράτι διαμέσου των κοιλάδων των ποταμών Αώου και Άψου (Ουζούν), συντονιζόμενο αριστερά με το Α΄ ΣΣ και συνδεδεμένο με τις άλλες δύο πτέρυγες του μετώπου (Α΄ ΣΣ – ΤΣΔΜ).
- Το ΤΣΔΜ (Γ΄ ΣΣ και ΟΜ «Κ») να εξασφαλίσει το υψίπεδο Κορυτσάς από τα βόρεια και τα δυτικά και να πιέσει ισχυρά τον εχθρό με σκοπό την εμπλοκή εχθρικών δυνάμεων. Οι αμαξιτές οδοί δυτικά της Κορυτσάς προς Μοσχόπολη – Δέβολη – Πόγραδετς να αποτελέσουν αφητηρία κατευθύνσεων επιθέσεως για όσο το δυνατό βαθύτερη διείσδυση. Η προώθηση βόρεια του Πόγραδετς να αποσκοπεί στην απόφραξη της κατευθύνσεως αυτής και στην παρεμπόδιση του εχθρού να κινηθεί προς τα δυτικά.

Ως γενικές εφεδρείες του αρχιστρατήγου παρέμειναν οι V και XIII Μεραρχίες, η XVI Ταξιαρχία στη βορειοδυτική Μακεδονία και η IV Μεραρχία στην Ήπειρο. Στις γενικές οδηγίες δεν καθορίζονταν αντικειμενικοί σκοποί (ΑΝΣΚ) προκειμένου να αφηθεί πρωτοβουλία στις διοικήσεις να εκμεταλλευτούν τις επιτυχίες τους ανάλογα με την κρίση τους.

Πρόελαση του Α΄ ΣΣ προς την κοιλάδα του Δρίνου (24-30 Νοεμβρίου 1940)

Το Α΄ ΣΣ από τις 24 Νοεμβρίου άρχισε την καταδίωξη του εχθρού εντός του αλβανικού εδάφους και άρχισε να προσανατολίζει τις μονάδες του για τις παραπέρα επιχειρήσεις στη γενική κατεύθυνση Ιωάννινα – Αυλώνας, σύμφωνα με τις οδηγίες του ΓΣ.

Στον παραλιακό τομέα το Απόσπασμα Λιούμπα, αφού κατέλαβε την οροθετική γραμμή στα βόρεια του χωριού Σαγιάδα συνέχισε την επιθετική του ενέργεια και κατόρθωσε το βράδυ της 26 Νοεμβρίου να λάβει επαφή με την εχθρική τοποθεσία στα νότια του ποταμού Πάβλα. Την ενέργεια του αποσπάσματος προσπάθησε να την υποβοηθήσει επιθετική ενέργεια από τη στρατιωτική διοίκηση Κέρκυρας. Η τελευταία ύστερα από διαταγή του ΓΣ είχε συγκροτήσει απόσπασμα από 5 αξιωματικούς και 190 επίλεκτους οπλίτες, οι οποίοι αποβιβάστηκαν με βενζινόπλοια την 23 Νοεμβρίου στις 06:30 στην περιοχή Κάτω Αετός, αλλά αντί να κινηθεί προς την περιοχή Βαγκασλάτι (σύμφωνα με την αποστολή να κάνουν προσβολές στα μετόπισθεν του εχθρού) κινήθηκε προς τα νότια κατά μήκος των ακτών μέχρι την περιοχή της Κονίσπολης όπου και διανυκτέρευσε. Την 24 Νοεμβρίου δέχθηκε επίθεση από τα ιταλικά τμήματα και διαλύθηκε με το μεγαλύτερο μέρος να αιχμαλωτίζεται και μόνο 2 αξιωματικοί και 45 οπλίτες συνενώθηκαν με τμήματα του Αποσπάσματος Λιούμπα. Την 27 Νοεμβρίου το Απόσπασμα Λιούμπα θα συνεχίσει τις επιθετικές ενέργειες και τις βραδινές ώρες της 30 Νοεμβρίου εγκαταστάθηκε στην ανατολική όχθη του ποταμού Μπίστριτσα με τους Ιταλούς στη δυτική όχθη.

Η VIII Μεραρχία στον τομέα της θα εκτοξεύσει επίθεση την 24 Νοεμβρίου για διάνοιξη της διαβάσεως Κακαβιάς αλλά θα αναχαιτιστεί. Τελικά, στις 30 Νοεμβρίου η Μεραρχία θα σταθεροποιηθεί επί της γραμμής χ. Κακαβιά – δάσος Μπούνα – Ψψ. 1672 (Μακρύκαμπος).

Η II Μεραρχία θα ενεργήσει από 25 Νοεμβρίου στην κατεύθυνση Δρυμάδες – Πολιτσάνι και στη συνέχεια προς την στενωπό της Σούχας (μήκους 8 χιλιομέτρων και πλάτους 200 – 600 μέτρων). Τις βραδινές ώρες της 29 Νοεμβρίου θα καταληφθεί η νοτιοδυτική έξοδος της στενωπού και τα βόρεια υψώματα του χωριού Σούχα αποκρούοντας συνεχώς ιταλικές αντεπιθέσεις.

Η ΙΙΙ Μερραρχία (η οποία διατέθηκε στο Α΄ ΣΣ από την 21 Νοεμβρίου), στις 23 Νοεμβρίου είχε φθάσει νότια των Ιωαννίνων θα αναλάβει δράση την 28 Νοεμβρίου στην κατεύθυνση Δελβινάκι – Κακαβιά – Αργυρόκαστρο. Το βράδυ της 30 Νοεμβρίου η Μερραρχία θα καταλάβει τα ανατολικά αντερείσματα του Υψ. 1297 (Καζάνια) και την νότια παρυφή του χ. Μπουλαράτ.

Προέλαση του Β΄ ΣΣ προς το Φράσερι (24-30 Νοεμβρίου 1940)

Το Β΄ ΣΣ διεξήγαγε αγώνες εντός του αλβανικού εδάφους για την ευρεία εξασφάλιση της οδού Μέρτζζανης – Λεσκοβίκι – Ερσέκα – Κορυτσάς. Την 23 Νοεμβρίου το Β΄ ΣΣ θα ενισχύσει την ταξιαρχία Ιππικού με τις Β΄ και Δ΄ Ομάδες Αναγνωρίσεως και με μία ορεινή πυροβολαρχία με αποστολή να ενεργήσει προς Πρεμετή για την υποβοήθηση των επιχειρήσεων που διεξάγονταν στην κοιλάδα του Αώου ποταμού. Η ΧΙ Μερραρχία και η Μερραρχία Ιππικού που είχαν διατεθεί στο Β΄ ΣΣ με διαταγή του ΓΣ υπήχθησαν σε αυτό στις 27 και 28 Νοεμβρίου αντίστοιχα.

Η Ι Μερραρχία, αφού κατέλαβε στις 24 Νοεμβρίου τα ανατολικά αντερείσματα από το Υψ. 1500 (Μάλι Πισκαλίτ) συνέχισε στις 27 Νοεμβρίου στη γενική κατεύθυνση Μάλι Πισκαλίτ – Μάλι Κοκόικα και τις βραδινές ώρες της 28 Νοεμβρίου εισήλθαν στο χωριό Γκοβιστίλι. Στις 29 και 30 Νοεμβρίου οι επιθετικές ενέργειες συνεχίστηκαν με μικρή επιτυχία λόγω σθεναρής εχθρικής αντιστάσεως.

Η Ταξιαρχία Ιππικού χωρίς να περιμένει τη συγκέντρωση των τμημάτων της άρχισε το πρωί της 25 Νοεμβρίου να κινείται στην κατεύθυνση Μπόροβα – Ναβοσέλα – Φράσερι και μέχρι τις βραδινές ώρες έλαβε επαφή με τον εχθρό. Την επομένη (26 Νοεμβρίου) κατέλαβε το Υψ. 1305 και το χωριό Ζαβαλάκι. Μέχρι την 30 Νοεμβρίου η Ταξιαρχία προσπάθησε να προωθηθεί προς το Φράσερι χωρίς όμως αποτέλεσμα λόγω εχθρικής αντιστάσεως και αλλεπάλληλων αντεπιθέσεων.²⁵

Η V Ταξιαρχία Πεζικού ενήργησε παράλληλα με την Ταξιαρχία Ιππικού σε βορειότερη κατεύθυνση (Υψ. Μάλι Κελκές – Μάλι Λίρες). Την 27 Νοεμβρίου κατέλαβε το Υψ. Μάλι Κελκές και προωθήθηκε μέχρι το Υψ. Κιάφε Λίρες. Την επόμενη έκανε εκκαθάριση της περιοχής μέχρι τον Άψο ποταμό. Η παράλληλη ενέργεια προς το χωριό Φράσερι απέτυχε λόγω εχθρικής αντιστάσεως. Αντίστοιχα η ΧΙ Μερραρχία παρέμεινε ως εφεδρεία στην περιοχή του Υψ. Μάλι Ραντομίτ (αφού θα διέθετε ένα σύνταγμα πεζικού στην Ταξιαρχία Ιππικού για να συνεχίσει την ενέργειά της προς το χωριό Φράσερι).

Η Μερραρχία Ιππικού μέχρι της 27 Νοεμβρίου που υπαγόταν στο Α΄ ΣΣ και ενεργούσε στο δεξιό του σε στενό σύνδεσμο με το Β΄ ΣΣ πέτυχε να προωθηθεί μέχρι τον ποταμό Λεγκατίτσα. Την επόμενη (28 Νοεμβρίου) κατόρθωσε να διαβεί τον ποταμό και να κινηθεί προς την Πρεμετή. Μέχρι της 30 Νοεμβρίου τμήματα της Μερραρχίας έφτασαν στην ανατολική όχθη του Αώου, ενώ η προσπάθεια προς την απέναντι όχθη απέτυχε λόγω ισχυρής εχθρικής αντιδράσεως.

Επιχειρήσεις του ΤΣΔΜ (Γ΄ ΣΣ – ΟΜ «Κ») προς την ευρεία εξασφάλιση του υψιπέδου Κορυτσάς (24-30 Νοεμβρίου 1940)

Το ΤΣΔΜ στις 23 Νοεμβρίου εξέδωσε οδηγίες επιχειρήσεων οι οποίες καθόριζαν τις εξής φάσεις:

- Σε Α΄ φάση το Γ΄ ΣΣ θα εξασφάλιζε τον ορεινό όγκο του Ιβάν, τη στενωπό Τσαγκόνι και το τμήμα της Μορόβας που ήταν στη ζώνη του με ταυτόχρονη τήρηση επαφής προς τις οδικές αρτηρίες κατά μήκος των λιμνών Μαλίκης και Μεγάλης Πρέσπας. Η Ομάδα Μερραρχιών «Κ» θα καταλάμβανε ισχυρά τη στενωπό Κιάφε Κιάριτ, καλύπτοντας το αριστερό πλευρό του Γ΄ ΣΣ και τηρώντας επαφή προς τις κατευθύνσεις Μοσχοπόλεως και

²⁵ Κωνσταντίνος Πολυζώης κ.ά., *Επίτομη Ιστορία του Ελληνοϊταλικού και Ελληνογερμανικού Πολέμου 1940-1941* (Αθήνα: Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού - ΔΙΣ, 1985), σελ.86

Οστραβίτσας. (Το Β΄ ΣΣ θα κάλυπτε το Λεσκοβίκι από τα βορειοδυτικά σε στενή συνεργασία με τη Μερραρχία Ιππικού που θα συνδεόταν με την Ομάδα Μερραρχιών «Κ»).

- Σε Β΄ φάση το Γ΄ ΣΣ θα προωθούσε τη διάταξή του μεταξύ των λιμνών της Μεγάλης Πρέσπας και της Μαλίκης στο ύψος των βορείων εξόδων των στενωπών με ισχυρή κατοχή της στενωπού του Δεβόλη στο ύψος της Πρέσπας (Τσαγκόνι). Η Ομάδα Μερραρχιών «Κ» και το Β΄ ΣΣ θα συνέχιζαν και θα σταθεροποιούσαν τις ενέργειες της πρώτης φάσης.
- Σε Γ΄ φάση το Γ΄ ΣΣ θα προωθούσε τη διάταξή του μεταξύ των λιμνών Αχρίδας και Μαλίκης μέχρι της στενωπού του Δεβόλη στο ύψος της Τρέσοβας με ισχυρό προγεφύρωμα στο Πόγραδετς. Η Ομάδα Μερραρχιών «Κ» θα κάλυπτε το αριστερό του Γ΄ ΣΣ ενώ το Β΄ ΣΣ θα κάλυπτε ευρέως την αρτηρία Μελισσόπετρα – Ερσέκα – Κορυτσά στη ζώνη του.

Το Γ΄ ΣΣ ανέθεσε τις επιθετικές επιχειρήσεις για την ευρεία εξασφάλιση από τα βορειοδυτικά του υψιπέδου Κορυτσάς στις ΙΧ και ΧΙΙΙ Μερραρχίες, ενώ η ΧV Μερραρχία ανέλαβε την εξασφάλιση της στενωπού Τσαγκόνι και του ορεινού όγκου Ιβάν. Η ΙΧ Μερραρχία ενήργησε από 24 Νοεμβρίου για την κατάληψη των υψωμάτων βορειοδυτικά της λίμνης Μαλίκη. Μέχρι της 26 Νοεμβρίου έφθασαν μέχρι την γραμμή χωριό Τρέσοβα και Τσερέσνικο χωρίς σοβαρή εχθρική αντίσταση. Την 27 Νοεμβρίου η Μερραρχία συνέχισε την επιθετική προσπάθεια καταλαμβάνοντας τα Υψ. 1434 και 1652, καθώς και προς το Υψ. 1548, το οποίο καταλήφθηκε στις 29 Νοεμβρίου. Η ενέργεια κατάληψης του Υψ. 1532 που είχε σχεδιαστεί για τις 30 Νοεμβρίου δεν έγινε λόγω πυκνής χιονόπτωσης.

Η ΧΙΙΙ Μερραρχία ξεκίνησε την επιθετική ενέργεια στις 25 Νοεμβρίου. Μέχρι τις βραδινές ώρες είχε καταληφθεί ο αυχένος Γραμποβίτσας, ενώ την επόμενη τμήματα της Μερραρχίας ενήργησαν στα δυτικά του αυχένα για να συνδεθούν με την ΙΧ Μερραρχία και κατέλαβαν το Υψ. 1210. Στις 27 και 28 Νοεμβρίου τα τμήματα της Μερραρχίας ασχολήθηκαν με την προπαρασκευή της επίθεσης κατά του Υψ. 1292 (το οποίο ήταν ισχυρά οργανωμένο), που είχε σχεδιαστεί για τις 29 Νοεμβρίου. Την 29 Νοεμβρίου θα ξεκινήσει η επίθεση εναντίον του υψώματος χωρίς να υπάρχει ο απαιτούμενος συντονισμός ανάμεσα στο πυροβολικό και το επιτιθέμενο πεζικό, λόγω αδράνειας του τελευταίου. Αυτό θα καθυστερήσει την κατάληψη του υψώματος που θα επιτευχθεί τις πρωινές ώρες της 30 Νοεμβρίου. Η πτώση του Υψ. 1292 είχε αποφασιστική επίδραση καθώς οι Ιταλοί που αμύνονταν στο Πόγραδετς άρχισαν να εκκενώνουν την τοποθεσία μέχρι τη λίμνη Οχρίδα και συμπύσσονταν προς το Ελβασάν. Αναγνωριστικά τμήματα του Γ΄ ΣΣ εισήλθαν στις 10:00 στην πόλη την κατέλαβαν.

Ταυτόχρονα με το Γ΄ ΣΣ είχε αρχίσει και η προώθηση της ομάδας Μερραρχιών «Κ» προς τα δυτικά. Η Χ Μερραρχία κατέλαβε τη Μοσχόπολη στις 24 Νοεμβρίου. Στις 26 και 27 Νοεμβρίου έγιναν αναπροσαρμογές στο αριστερό της Μερραρχίας για να επεκταθεί η ζώνη της προς τα αριστερά ύστερα από την υπαγωγή της ΙΧ Μερραρχίας στο Β΄ ΣΣ. Από 28 Νοεμβρίου συνεχίστηκαν οι επιθετικές ενέργειες και την 30 Νοεμβρίου καταλήφθηκε η γραμμή Υψ. Μασκουλοχώρι – χωριό Πουνεμίρα – Υψ. Κρουσιόβα. Η ΧΙ Μερραρχία ενεργώντας στο αριστερό της Χ Μερραρχίας κατέλαβε μέχρι της 25 Νοεμβρίου χωρίς αντίσταση τη γραμμή χωριό Τρέσκα – Υψ. 1843 – Υψ. Κουρόρα όπου και εγκαταστάθηκε αμυντικά με σκοπό να καλύψει τις κατευθύνσεις από Οστραβίτσα και κοιλάδα Άψου προς την Μπελαβόντα και την Κορυτσά. Από 27 Νοεμβρίου η ΧΙ Μερραρχία υπήχθη στο Β΄ ΣΣ.

Οι επιχειρήσεις του ΤΣΔΜ μέχρι τις 30 Νοεμβρίου είχαν απόλυτη επιτυχία και είχαν ως αποτέλεσμα την προώθηση των ελληνικών δυνάμεων μέχρι τις ανατολικές κλιτύς του όρους Κάμια, εξασφαλίζοντας έτσι ευρέως την περιοχή της Κορυτσάς. Το Γ΄ ΣΣ ζήτησε (και του διατέθηκε) από 27 Νοεμβρίου η ΧVΙΙ Μερραρχία που μόλις είχε φτάσει στην περιοχή της Μεσοποταμιάς. Η Μερραρχία αυτή πήρε εντολή (από το Γ΄ ΣΣ) να αντικαταστήσει βαθμιαία την ΧΙΙΙ Μερραρχία η οποία θα αναλάμβανε ρόλο εφεδρείας στη διάθεση του ΓΣ. Η αντικατάσταση κρίθηκε απαραίτητη για να δοθεί χρόνος

ανασυγκροτήσεως και ανάπαυσης στις μονάδες της καθώς παρουσίαζαν αδυναμίες που οφείλονταν στην έλλειψη ικανών επαγγελματικά στελεχών και μόνιμων κατωτέρων αξιωματικών.²⁶

Κατάληψη των Αγίων Σαράντα και του Αργυροκάστρου (01-12 Δεκεμβρίου 1940)

Από την 1 Δεκεμβρίου το Α΄ ΣΣ συνέχισε την προέλαση του στον άξονα Ιωάννινα – Αυλώνας σύμφωνα με τις κατευθύνσεις του ΓΣ. Το Απόσπασμα Λιούμπα από 1 έως 4 Δεκεμβρίου ασχολήθηκε με την ενίσχυση των κατεχόμενων θέσεων στα νοτιοανατολικά του ποταμού Μπίστριτσα. Το συγκρότημα κατόρθωσε την 04 Δεκεμβρίου να διαβεί τον Μπίστριτσα ποταμό και να υπερκεράσει την έναντι του Αποσπάσματος εχθρική τοποθεσία. Η ενέργεια αυτή προκάλεσε την σύμπτυξη των Ιταλών (τη νύχτα 4-5 Δεκεμβρίου), οι οποίοι αποχωρώντας κατέστρεψαν την εκεί υπάρχουσα γέφυρα. Η ιταλική σύμπτυξη έγινε αντιληπτή την επόμενη ημέρα (5 Δεκεμβρίου) οπότε και κατασκευάστηκε με τη βοήθεια των κατοίκων (και από το εγκαταλειμμένο ιταλικό υλικό γεφύρωσης) μία νέα πρόχειρη γέφυρα. Η διέλευση ελαφρών τμημάτων του αποσπάσματος έδωσε τη δυνατότητα της κατάληψης των υψωμάτων που έλεγχαν την εγκάρσια οδό Άγιοι Σαράντα – Δέλβινο. Το πρωί της 6 Δεκεμβρίου τα υπόλοιπα τμήματα του Αποσπάσματος Λιούμπα διεκπεραιώθηκαν στην απέναντι όχθη του ποταμού κάτω από δύσκολες καιρικές συνθήκες και στις 09:00 εισήλθαν και κατέλαβαν την πόλη των Αγίων Σαράντα χωρίς να συναντήσουν σοβαρή αντίσταση. Οι Ιταλοί υποχωρώντας πυρπόλησαν καταστήματα και αποθήκες, ενώ εγκατέλειψαν μεγάλες ποσότητες υλικού μηχανικού και καύσιμα.²⁷

Λόγω της προέλασης του Αποσπάσματος Λιούμπα πέρα από τον Μπίστριτσα ποταμό δημιουργήθηκαν προβλήματα ανεφοδιασμού τα οποία σε συνδυασμό με την ανάγκη αναπαύσεως και ανασυγκροτήσεως των τμημάτων οδήγησαν στην προώθηση εφοδίων από την Σαγιαδά στους Άγιους Σαράντα με βενζινόπλοια, καθώς και την ανάληψη του τομέα του Αποσπάσματος Λιούμπα από την II Μεραρχία. Παρόλα αυτά η προέλαση συνεχίστηκε και μέχρι της 8 Δεκεμβρίου κατελήφθη το χωριό Πικεράσι και τη διάβαση Τατεζάτι, όπου και συνδέθηκαν με τμήματα της III Μεραρχίας. Μέχρι της 11 Δεκεμβρίου τα τμήματα του αποσπάσματος έφτασαν προ του χωριού Μπόρσι και το Ύψωμα Κονιάκ, όπου και ανέμειναν την αντικατάστασή τους από την III Μεραρχία.

Η III Μεραρχία το τρίτο δεκαήμερο του Νοεμβρίου προωθήθηκε από την περιοχή των Ιωαννίνων στην περιοχή Καστάνιανης. Στο τέλος Νοεμβρίου ανέλαβε το αριστερό τμήμα της ζώνης της VIII Μεραρχίας, όπου και ανέπτυξε δύο συντάγματα για επιθετικό αγώνα προς την κατεύθυνση του χωριού Μουζίνα. Την 1 Δεκεμβρίου επιτέθηκε και κατέλαβε τις ανατολικές αντηρίδες του υψώματος Πλατυβούνι και το χωριό Μπουλαράτ. Την 3 Δεκεμβρίου θα καταλάβει το ύψωμα Πλατυβούνι, το οποίο κάλυπτε τις περιοχές Δελβίνου – Αργυροκάστρου. Την ίδια μέρα ομάδα αναγνωρίσεως της Μεραρχίας εισήλθε στο Δέλβινο, το οποίο ήδη είχαν εκκενώσει οι Ιταλοί εγκαταλείποντας ποσότητες από τρόφιμα και άλλα υλικά. Το Α΄ ΣΣ θα διατάξει στη συνέχεια τη διαδοχική αντικατάσταση της III Μεραρχίας με μονάδες της IV Μεραρχίας. Την 07 Δεκεμβρίου η III Μεραρχία έφθασε μέχρι την γραμμή Υψ. Μακρύκαμπος (Υψ. 1537) – χωριό Σούβλιανη, οπότε τη νύχτα 7-8 Δεκεμβρίου έγινε η αντικατάσταση από την IV Μεραρχία. Μετά την αντικατάσταση η III Μεραρχία συγκεντρώθηκε στην περιοχή Δέλβινο – Μουζίνα μέχρι της 12 Δεκεμβρίου που οι μονάδες της αντικατέστησαν τμήματα του Αποσπάσματος Λιούμπα και έλαβαν την επαφή με τον εχθρό.

Η VIII Μεραρχία μέχρι το τέλος Νοεμβρίου βρισκόταν σε στενή επαφή με την ισχυρά κατεχόμενη εχθρική τοποθεσία που στηριζόταν στα Υψ. 669 – Υψ. Μπουράτο. Το

²⁶ Κωνσταντίνος Πολυζώης κ.ά., *Επίτομη Ιστορία του Ελληνοϊταλικού και Ελληνογερμανικού Πολέμου 1940-1941* (Αθήνα: Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού - ΔΙΣ, 1985), σελ.89

²⁷ Στο ίδιο, 90.

τελευταίο κατελήφθη την 03 Δεκεμβρίου. Τελικά τη νύχτα 4-5 Δεκεμβρίου οι Ιταλοί συμπύχθηκαν από το Υψ. 669 χωρίς να γίνουν αντιληπτοί από τα ελληνικά τμήματα. Η ιταλική εκκένωση διαπιστώθηκε το πρωί της 6 Δεκεμβρίου. Οι Ιταλοί άφησαν επί τόπου πάνω από 100 νεκρούς και περισσότερους από 150 τάφους που μαρτυρούσαν την σφοδρότητα του αγώνα. Επίσης, κατά την υποχώρηση από τη διάβαση της Κακαβιάς εγκατέλειψαν μεγάλες ποσότητες πυρομαχικών που φανέρωνε την επισπευσμένη ενέργεια. Την 06 Δεκεμβρίου η VIII Μεραρχία κατέλαβε το χωριό Λίμπχοβα και συνδέθηκε με τη II Μεραρχία ανατολικά της Σούχας. Την 7 Δεκεμβρίου η VIII Μεραρχία αντικαταστάθηκε από την III Μεραρχία και παρέμεινε για ανασυγκρότηση στην περιοχή της Κακαβιάς. Οι απώλειες της VIII Μεραρχίας στις σαράντα (έως τότε) ημέρες αγώνα ανήλθαν σε 34 αξιωματικούς και 280 οπλίτες νεκρούς και σε 48 αξιωματικούς και 1.360 οπλίτες τραυματίες και 84 οπλίτες αγνοούμενους.

Η II Μεραρχία που κατείχε τη βορειοανατολική πλευρά της στενωπού Σούχα, απέκρουσε εχθρική επίθεση την 1η Δεκεμβρίου, οργάνωσε δύο συγκροτήματα μεγέθους συντάγματος και την 2 Δεκεμβρίου επιτέθηκε για την εκπόρθηση της στενωπού Σούχας. Τελικά στις 4 Δεκεμβρίου πέτυχε να καταλάβει τη νοτιοδυτική έξοδο της. Η ενέργεια αυτή αιφνιδίασε τους Ιταλούς που εγκατέλειψαν εσπευσμένα την τοποθεσία. Από της 4 Δεκεμβρίου και μετά από διαταγή του Α΄ ΣΣ η επιθετική ενέργεια συνεχίστηκε προς τον αυχένα Τσαγιούπι προς απαγόρευση της εχθρικής μετάγγισης δυνάμεων από τον Αώο προς το Δρίνο και αντίστροφα μέσα από τον αυχένα Μούσκες του όρους Δεμπέλιτ. Η προσπάθεια της Μεραρχίας προς τον αυχένα Μούσκες δεν σημείωσε επιτυχία μέχρι της 12 Δεκεμβρίου, λόγω δυσμενών καιρικών συνθηκών και μεγάλων απωλειών σε προσωπικό και κτήνη που είχε η Μεραρχία στην διάρκεια των επιχειρήσεων.

Η IV Μεραρχία που επιστρατεύθηκε στο Ναύπλιο, προωθήθηκε στην Καλαμπάκα συγκεντρώθηκε μέχρι της 19 Νοεμβρίου στην περιοχή Κουτσούφλιανης. Από 24 Νοεμβρίου με νυχτερινές πορείες άρχισε να μετακινείται στα δυτικά των Ιωαννίνων όπου έφθασε στις 2 Δεκεμβρίου. Στη συνέχεια με διαταγή του ΓΣ διατέθηκε στο Α΄ ΣΣ και προωθήθηκε μέχρι της 6 Δεκεμβρίου στην περιοχή των χωριών Καστάνιανη – Κεράσοβο – Βαλτσίτα κοντά στα σύνορα. Τη νύχτα 7-8 Δεκεμβρίου αντικατέστησε τμήματα της III Μεραρχίας (ύστερα από διαταγή του Α΄ ΣΣ) και από της 8 Δεκεμβρίου άρχισε να προελαύνει στα βορειοδυτικά του Αργυρόκαστρου. Μέχρι τις βραδινές ώρες κατέλαβε τη Δερβίτσανη και τα γύρω υψώματα. Από την επόμενη η Μεραρχία συνέχισε την προέλασή της και στις 11 Δεκεμβρίου κατέλαβε τις νότιες αντηρίδες του Μάλι Σπατ, τον αυχένα Μπούζα ε Σεφέρ Αγαϊτ, ενώ νοτιότερα συνέχισε προς το Υψ. Σκίβοβικ. Στις 12 Δεκεμβρίου (ύστερα από διαταγή του Α΄ ΣΣ) στράφηκε προς τα δυτικά για να καταλάβει τον αυχένα στα ανατολικά του Υψ. Σκίβοβικ και να θέσει υπό τα πυρά του πυροβολικού της το χωριό Κούτσι. Τα τμήματά της στην περιοχή Μπούζα ε Σεφέρ Αγαϊτ αντικαταστάθηκαν από τμήμα της II Μεραρχίας.

Από τις 5 Δεκεμβρίου το Α΄ ΣΣ είχε συγκεντρώσει στην περιοχή της Κακαβιάς ένα Συγκρότημα με δύναμη ένα τάγμα πεζικού, δύο πεδινές πυροβολαρχίες και μία πυροβολαρχία αντιαρματικού πυροβολικού, το οποίο είχε σαν αποστολή την κάλυψη των πλευρών των μεραρχιών που ενεργούσαν βόρεια και νότια της οδού Κακαβιά – Αργυρόκαστρο. Στις 7 Δεκεμβρίου το συγκρότημα αυτό προωθήθηκε στην Δερβίτσανη και στις 8 Δεκεμβρίου κινήθηκε ταχέως και κατέλαβε το Αργυρόκαστρο και εγκαταστάθηκε στα υψώματα που βρίσκονται περί τα 4 χιλιόμετρα βόρεια και βορειοανατολικά του Αργυρόκαστρου. (Οι Ιταλοί είχαν εκκενώσει ήδη το Αργυρόκαστρο από τη νύχτα 5-6 Δεκεμβρίου). Η είσοδος των τμημάτων στην πόλη προκάλεσε ενθουσιασμό τόσο στους κατοίκους της πόλης όσο και σε ολόκληρη τη χώρα.²⁸

²⁸ Κωνσταντίνος Πολυζώης κ.ά., *Επίτομη Ιστορία του Ελληνοϊταλικού και Ελληνογερμανικού Πολέμου 1940-1941* (Αθήνα: Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού - ΔΙΣ, 1985), σελ.94.

Κατάληψη Πρεμετής και Φράσερι (1-12 Δεκεμβρίου 1940)

Το Β΄ ΣΣ προελαύνοντας είχε φτάσει στα τέλη Νοεμβρίου στα ανατολικά της Πρεμετής και του Φράσερι ενώ βορειότερα είχε καταλάβει τα υψώματα Ραντομίτ. Από τις 30 Νοεμβρίου έπαψε να υπάγεται στο ΤΣΔΜ και υπήχθη απευθείας στο ΓΣ. Στις 29 Νοεμβρίου είχε εκδώσει διαταγή προς τις μονάδες του, για τη συνέχιση των επιχειρήσεων και την κατάληψη της τοποθεσίας Πρεμετή – Μάλι Κοκόικα – Φράσερι, καθορίζοντάς τους τις εξής αποστολές:

- Η Μεραρχία Ιππικού να επιτεθεί στην κατεύθυνση Ντελβίνα – Χότοβα καλύπτοντας το αριστερό της Ι Μεραρχίας.
- Η Ι Μεραρχία να επιτεθεί στην κατεύθυνση Ρόγιανι – Σελενίτσα.
- Η Ταξιαρχία Ιππικού έχοντας υπό διοίκηση ένα σύνταγμα της ΧΙ Μεραρχίας να ενεργήσει στην κατεύθυνση Υψ. Μάλι Κελκές – Υψ. Κιάφε Λοπούσες και να υπερκεράσει από τα βόρεια την εχθρική τοποθεσία του Φράσερι.
- Η V Ταξιαρχία να εξασφαλίσει τα Υψ. Μάλι Κελκές και Υψ. 1305.
- Η ΧΙ Μεραρχία να εξασφαλίσει βορειότερα την περιοχή Κιάφε Λίρες και να καλύψει το δεξιό της Ταξιαρχίας Ιππικού.

Η Μεραρχία Ιππικού κατόρθωσε μέχρι της 2 Δεκεμβρίου να θέσει υπό τα πυρά της την Πρεμετή και τη γέφυρά της που βρίσκεται στον Αώο ποταμό. (την οποία και ανατίναξαν οι Ιταλοί τις πρωινές ώρες τις 3 Δεκεμβρίου). Στις 10:00 στις 3 Δεκεμβρίου τμήμα της Μεραρχίας Ιππικού εισήλθε στην πόλη και την κατέλαβε. Βορειότερα την ίδια ημέρα καταλήφθηκε το χωριό Γκοστιβίτσι και τα γύρω υψώματα. Στις 4 Δεκεμβρίου η επιθετική ενέργεια συνεχίστηκε και κατελήφθη το ορεινό συγκρότημα Μάλι Μποντάριτ και το χωριό Χότοβα ενώ μέχρι της 8 Δεκεμβρίου κατέλαβε το Υψ. 1150 στα βορειοδυτικά του χ. Αλί Ποστιβάνι. Από τις 9 Δεκεμβρίου ύστερα από διαταγή του ΓΣ η Μεραρχία Ιππικού θα υφίστατο αντικατάσταση (βαθμιαία στη ζώνη της) από την Ι Μεραρχία. Κατόπιν, η Μεραρχία Ιππικού θα συγκεντρωνόταν βορειοδυτικά της Πρεμετής στη διάθεση του ΓΣ.

Η Ι Μεραρχία (που βρισκόταν στο δεξιό της Μεραρχίας Ιππικού) κατέλαβε τα νότια αντερείσματα του Υψ. Κοκόικα στις 3 Δεκεμβρίου και συνέχισε την επιθετική της προσπάθεια. Στις 6 Δεκεμβρίου τις βραδινές ώρες τα τμήματά της έφθασαν στα ανατολικά αντερείσματα του Υψ. 1292 σε επαφή με τον εχθρό. Από της 6 Δεκεμβρίου μέχρι της 12 Δεκεμβρίου η Μεραρχία ασχολήθηκε με τη βελτίωση θέσεων και την αντικατάσταση της Μεραρχίας Ιππικού που ολοκληρώθηκε στις 10 Δεκεμβρίου.

Η Ταξιαρχία Ιππικού κατέλαβε την 1 Δεκεμβρίου το Υψ. Κιάφε Κορτσές και στις 2 Δεκεμβρίου το χωριό Σεροπούλι δυτικά του χωριού Φράσερι. Η ενέργεια αυτή εξανάγκασε τον εχθρό να συμπτυχθεί προς νέα τοποθεσία στα ανατολικά της Κλεισούρας κρίνοντας παράλληλα τη μάχη στο Φράσερι. Η επιθετική της προσπάθεια περατώθηκε στις 5 Δεκεμβρίου, οπότε και έφθασε στην περιοχή χωριό Μαλίντι, ενώ στη συνέχεια παρέμεινε ως εφεδρεία στην περιοχή Φράσερι.

Η ΧΙ Μεραρχία θα εκτοξεύσει την επίθεσή της στις 3 Δεκεμβρίου σε ολόκληρο το μέτωπο της ζώνης της και θα καταλάβει τις απογευματινές ώρες το Υψ. Μάλι Ποτομίτ. Στις 5 Δεκεμβρίου συνέχισε προς το Υψ. 1200 (το οποίο κατέλαβε την 6 Δεκεμβρίου) και μέχρι της 10 Δεκεμβρίου κατόρθωσε να καταλάβει το ύψωμα Γκαλίνα. Οι απώλειες της Μεραρχίας κατά του υψώματος Γκαλίνα ήταν 9 αξιωματικοί και 24 οπλίτες νεκροί, 8 αξιωματικοί και 122 οπλίτες τραυματίες και 20 οπλίτες αγνοούμενοι.

Ο συνεχής αγώνας των μονάδων του Β΄ ΣΣ από τις 14 Νοεμβρίου και οι δυσμενείς καιρικές συνθήκες καταπόνησαν τα τμήματα και προκάλεσαν σοβαρές ελλείψεις. Γι' αυτόν τον λόγο η διοίκηση του Β΄ ΣΣ είχε ζητήσει από το ΓΣ μετά την κατάληψη του Φράσερι να δοθεί χρόνος αναπαύσεως 8-10 ημερών στις μονάδες του ή να ενισχυόταν

τουλάχιστον με μία νέα μεραρχία προτού συνεχίσει τις επιχειρήσεις. Το ΓΣ αποφάσισε να διαθέσει τη XV Μεραρχία σε αντικατάσταση της V Ταξιαρχία και της Ταξιαρχίας Ιππικού, οι οποίες είχαν δοκιμαστεί σκληρά και στερείτο μέσων εφοδιασμού. Μετά την αντικατάστασή τους οι δύο αυτές ταξιαρχίες θα παρέμεναν ως εφεδρείες στη διάθεση του αρχιστρατήγου.

Σε αναπλήρωση της XV Μεραρχίας δόθηκε στο ΤΣΔΜ η XIII Μεραρχία και αντί αυτής τέθηκε ως εφεδρεία του αρχιστρατήγου η V Μεραρχία. Η V Μεραρχία είχε συγκεντρωθεί στην περιοχή των χωριών Φιλώτας – Περδικας και διατάχθηκε να μετακινηθεί στην περιοχή Καστοριάς – Άργος Ορεστικού.

Η XV Μεραρχία κινήθηκε την νύχτα 5-6 Δεκεμβρίου από την περιοχή Κορυτσάς και από τις 08 Δεκεμβρίου τέθηκε στην διάθεση του Β΄ ΣΣ. Το απόγευμα της 12 Δεκεμβρίου έφθασε με τον όγκο της στην περιοχή Φράσερι. Επίσης, στις 12 Δεκεμβρίου η V Ταξιαρχία βρισκόταν στην περιοχή Σεροπούλι, η Ταξιαρχία Ιππικού στη περιοχή Φράσερι, ενώ η I Μεραρχία κατείχε τη γραμμή χωριό Γραμπόβε – Υψ. 1150 με αποστολή να ενεργήσει για την κατάληψη του Γαρονίν.

Οπότε το Β΄ ΣΣ, μετά την κατάληψη της Πρεμετής και του Φράσερι, είχε ολοκληρώσει τις απαραίτητες μετακινήσεις των μονάδων του και το βράδυ της 12 Δεκεμβρίου 1940 κατείχε τη γενική γραμμή Γραμπόβε – Υψ.1150 – χωριό Τσερεβόντα.

Επιχειρήσεις του ΤΣΔΜ στον βόρειο τομέα του Μετώπου (1-12 Δεκεμβρίου 1940)

Παράλληλα με τις επιθετικές ενέργειες που διεξήγαγαν τα Α΄ και Β΄ ΣΣ, συνεχίστηκαν και οι επιθετικές ενέργειες του ΤΣΔΜ στο βόρειο τμήμα του Μετώπου (Κορυτσά).

Στη ζώνη του Γ΄ ΣΣ η ΙΧ Μεραρχία κατέχοντας σταθερά τα Υψ. 1652 και 1548 στις ανατολικές υπώρειες του όρους Κάμια, συνέχισε από 1 Δεκεμβρίου την επίθεση προς κατάληψη του Υψ. 1532, το οποίο δέσποζε της περιοχής του Πόγραδετς και είχε ιδιαίτερη τακτική σημασία. Στις 04 Δεκεμβρίου η ΙΧ Μεραρχία επιτέθηκε και κατέλαβε τα Υψ. 1687 και Υψ. 1642 χωρίς να συναντήσει σοβαρή εχθρική αντίσταση, ολοκληρώνοντας την κατάληψη του όρους Κάμια. Στις 10 Δεκεμβρίου η Μεραρχία ανέστειλε τις επιθετικές επιχειρήσεις και άρχισε να οργανώνεται αμυντικά στις κατεχόμενες θέσεις.

Η XVII Μεραρχία στις 1 και 2 Δεκεμβρίου έλαβε σχηματισμό επίθεσης και προώθησε τις μονάδες της στους χώρους εξορμήσεως. Στις 3 Δεκεμβρίου εκδήλωσε την επίθεσή της και κατέλαβε το Υψ. 1532. Στην επιτυχία αυτή συντέλεσε η ενέργεια του υποδιοικητή του 31ου Συντάγματος Αντισυνταγματάρχη έφεδρου εκ μονίμων Σωτήριου Μπασιάκου, ο οποίος αυτοβούλως με παράτολμο ελιγμό στα νώτα του εχθρού και χρήση σκοινιών αναρριχήσεως, αιφνιδίασε τον εχθρό και με αγώνα διά της λόγχης συνέβαλε αποφασιστικά στην κατάληψη του υψώματος 1532 και στη σύλληψη 13 αξιωματικών και 400 οπλιτών αιχμαλώτων. Οι απώλειες της XVII Μεραρχίας ανήλθαν σε 6 αξιωματικούς και 50 οπλίτες νεκρούς, 17 αξιωματικούς και 350 οπλίτες τραυματίες και σε 36 οπλίτες αγνοούμενους. Η κακοκαιρία και η περιορισμένη ορατότητα λόγω ομίχλης και χιονοπτώσεων απέτρεψαν τη Μεραρχία από την περαιτέρω εκμετάλλευση της προαναφερθείσας επιτυχίας. Στις 6 Δεκεμβρίου συνεχίστηκε η επίθεση και καταλήφθηκαν τα βόρεια αντερείσματα του Υψ. 1532 και του Υψ. 1211. Την επόμενη τμήματα της Μεραρχίας εισήλθαν στο Πόγραδετς και αντικατέστησαν τα αναγνωριστικά τμήματα της XIII Μεραρχίας που κατείχαν την πόλη από τις 30 Νοεμβρίου. Η επιθετική προσπάθεια της Μεραρχίας συνεχίστηκε και τις επόμενες ημέρες δίχως κάποιο ιδιαίτερο αποτέλεσμα λόγω εχθρικής αντιστάσεως, δύσβατου εδάφους και δυσμενέστατων καιρικών συνθηκών, οι οποίες προκάλεσαν αθρόες παγοπληξίες και θανάτους από το ψύχος.

Το Γ΄ ΣΣ ύστερα από όλα αυτά ανέστειλε τις επιθετικές επιχειρήσεις και διέταξε την διατήρηση της γραμμής Υψ. 1532 – Υψ.1211 – βορειοδυτική παρυφή Πόγραδετς. Η

Ομάδα Μεραρχιών «Κ», αφού διέθεσε (ύστερα από εντολή του ΓΣ) την XI Μεραρχία ως εφεδρεία του Β΄ ΣΣ προωθήθηκε με τη Χ Μεραρχία προς τα νότια μέχρι το όρος Οστραβίτσα. Την 1 Δεκεμβρίου μετονομάστηκε σε συγκρότημα «Κ» με δύναμη μόνο την Χ Μεραρχία και αποστολή τη διατήρηση της κατεχόμενης γραμμής, την κάλυψη του αριστερού του Γ΄ ΣΣ και τον σύνδεσμο με το Β΄ ΣΣ. Στις 2 Δεκεμβρίου το συγκρότημα επανέλαβε την επιθετική του προσπάθεια και στις 4 Δεκεμβρίου κατέλαβε στα αριστερά της ζώνης του τον αυχένα της Οστραβίτσας και στο δεξιό τα νότια αντερείσματα του Υψ. Μογκλίτσα κάτω από σφοδρή χιονοθύελλα. Στις 7 Δεκεμβρίου η Χ Μεραρχία συνεχίστηκε η επιθετική δραστηριότητα και στις 12 Δεκεμβρίου είχε καταληφθεί (στα αριστερά της) το όρος Οστραβίτσα και τμήματά της είχαν προωθηθεί μέχρι τα Υψ. Μνήμα Λιαμίτ και Σκέμπι Μπαρδ, ενώ (στο δεξιό της) είχε πλήρως καταληφθεί το Υψ. Μογκλίτσα

Οι νέες προθέσεις του ΓΣ για την παρατέρα εξέλιξη των επιχειρήσεων

Ο αρχιστράτηγος ύστερα από επίσκεψη που έκανε στη ζώνη επιχειρήσεων από 2-10 Δεκεμβρίου 1940, αφού συναντήθηκε με τους διοικητές των μείζονων σχηματισμών έδωσε οδηγίες που διατυπώθηκαν σε διαταγή του ΓΣ, τη 12 Δεκεμβρίου 1940 ως ακολούθως:

- Το Α΄ ΣΣ να ενεργήσει προς κατάληψη – εξασφάλιση του κόμβου Τεπελενίου και να επιδιώξει τη διάνοιξη της κοιλάδας του ποταμού Σιουσίτσα.
- Το Β΄ ΣΣ να ενεργήσει για την κατάληψη του κόμβου Κλεισούρας – Τεπελενίου και των ορεινών όγκων στα βόρεια αυτού.
- Το ΤΣΔΜ να ενεργήσει σύμφωνα με τις προηγούμενες οδηγίες, να εξασφαλίσει σύνδεσμο με το Β΄ ΣΣ και να καλύψει το δεξιό πλευρό του τελευταίου από τις κατευθύνσεις των κοιλάδων Δεβόλη και Τομορίτσα.

Για τον αποτελεσματικότερο συντονισμό των επιχειρήσεων συγκροτήθηκε και λειτούργησε από 17 Δεκεμβρίου και μετά προωθημένο κλιμάκιο του ΓΣ υπό τον ίδιο τον αρχιστράτηγο. Επιπλέον, το συγκρότημα «Κ» μετονομάστηκε σε Ε΄ ΣΣ από τις 15 Δεκεμβρίου και ενισχύθηκε με ορισμένες μη μεραρχιακές μονάδες.²⁹

Οι επιχειρήσεις του Α΄ ΣΣ νέες προθέσεις του ΓΣ για την παρατέρα εξέλιξη των επιχειρήσεων

Το Α΄ ΣΣ τη 12 Δεκεμβρίου 1940 κατείχε την γραμμή χ. Μπόρσι – Υψ. Γκαλίστι – Υψ. Σκίβοβικ – Υψ. Μάλι Σπάατ – αυχένας Μπούζα ε Σεφέρ Αγαϊτ – χ. Μαλεσόβα, έχοντας σε επαφή με τον εχθρό τις II, III και IV Μεραρχίες. Η VII Μεραρχία και το Απόσπασμα Λιούμπα παρέμειναν στη ζώνη του στις περιοχές Δελβινακίου και Δέλβινου αντίστοιχα, ως εφεδρεία του αρχιστρατήγου. Στις 13 και 14 Δεκεμβρίου οι μονάδες του σώματος ασχολήθηκαν με την προπαρασκευή των επιθετικών επιχειρήσεων και τη βελτίωση θέσεων. Οι II και III Μεραρχίες λόγω εχθρικής αντίστασης σημείωσαν μικρή πρόοδο. Αντίθετα, η IV Μεραρχία με επιτυχή ελιγμό κατόρθωσε να καταλάβει τη στενωπό Πούσι και να πάρει επαφή με την ισχυρά κατεχόμενη γραμμή Γκουσμάρι – Προγκονάτι. Τη 15 Δεκεμβρίου το Α΄ ΣΣ κατήρησε το δικό του σχέδιο ενεργείας, οι γενικές γραμμές του οποίου είχαν ως εξής:

Για την κατάληψη του κόμβου Τεπελενίου: Άμεση επίθεση με την IV για την κατάληψη των αυχένων Βερνίκου και Σαλάρια και στη συνέχεια ενέργεια από την ίδια τη Μεραρχία προς Σαλάρια – Αώο για αποκοπή της αμαξιτής οδού Τεπελένι – Αυλώνας με κύρια προσπάθεια προς Νιβίτσα – Σαλάρια. Στις κοιλάδες Δρίνου και Ζαγοριά επίθεση με την II Μεραρχία στη γενική κατεύθυνση του ρου των ποταμών προς ενασχόληση και αγκίστρωση των εχθρικών δυνάμεων και σε περίπτωση ευνοϊκής εξέλιξεως των επιχειρήσεων εκκαθάριση των κοιλάδων αυτών μέχρι των Αώο ποταμό

²⁹ Στο ίδιο, 100.

Για τη διάνοιξη της κοιλάδας του Σιουσίτσα ποταμού: Δραστήρια ενέργεια με την III Μεραρχία για την κατάληψη του αυχένα Κούτσι και προώθηση καλυπτικών αποσπασμάτων προς τα χωριά Καλαράτι και Μπολιένα, με ταυτόχρονη ενέργεια στον παραλιακό τομέα από την ίδια μεραρχία για αγκίστρωση των εχθρικών δυνάμεων

Η διαταγή επιχειρήσεων η οποία εκδόθηκε από το Α΄ ΣΣ προς τις μεραρχίες τόνιζε ότι παρόλο που οι προσπάθειες που είχαν γίνει έως τότε είχαν υπερβεί και τις πιο αισιόδοξες προβλέψεις, έπρεπε να συνεχιστούν χωρίς χρονοτριβή οι επιθετικές ενέργειες, για την ολοκλήρωση των αντικειμενικών σκοπών που είχαν τεθεί.

Η IV Μεραρχία η οποία είχε την κύρια προσπάθεια επιτέθηκε στις 17 Δεκεμβρίου και κατόρθωσε να καταλάβει το Υψ. Μάλι Σπατ, να κυριεύσει μία εχθρική πυροβολαρχία και δύο ορεινά χειρουργεία και να προωθηθεί στα νότια του χωριού Προγκονάτι. Το βράδυ της 22 Δεκεμβρίου η IV Μεραρχία κατείχε την γραμμή Υψ. Κπούτς – χ. Γκουσμάρι – χ. Προγκονάτι – Μπούζα ε Σεφέρ Αγαίτ. Επιπλέον την 28 Δεκεμβρίου καταλήφθηκε το χωριό Νιβίτσα και αιχμαλωτίστηκε ολόκληρο το εκεί αμυνόμενο ιταλικό τάγμα δυνάμεως 580 ανδρών. Η επιπρόσθετη αποστολή της Μεραρχίας προς το χωριό Σαλάρια εγκαταλείφθηκε λόγω των απωλειών της Μεραρχίας από κρουπαγήματα τα οποία ανέρχονταν σε 200 άτομα ημερησίως. Οι συνολικές απώλειες της IV Μεραρχίας από την είσοδό της στον αγώνα την 8 Δεκεμβρίου ήταν 15 αξιωματικοί και 252 οπλίτες νεκροί, 38 αξιωματικοί και 843 οπλίτες τραυματίες και 9 οπλίτες αγνοούμενοι. Από κρουπαγήματα διακομίστηκαν 51 αξιωματικοί και 2.650 οπλίτες και χάθηκαν από διάφορες αιτίες 2.800 κτήνη.

Η II Μεραρχία επιτέθηκε στις 15 Δεκεμβρίου και την ίδια ημέρα κατέλαβε τη δυτική πλευρά του αυχένα Μούσκες στο όρος Δεμπέλιτ. Στις 17 Δεκεμβρίου καταλήφθηκε το χωριό Χορμόβα και οι επιθέσεις των ιταλών προς ανακατάληψη του χωριού στις 18 και 19 Δεκεμβρίου αποκρούστηκαν. Οι δυσμενείς καιρικές συνθήκες οδήγησαν τη Μεραρχία στο να αναστείλει στις 28 Δεκεμβρίου τις επιθετικές επιχειρήσεις για να ασχοληθεί με την αντιμετώπιση των δυσκολιών διαβίωσης του προσωπικού και των κτηνών.

Η III Μεραρχία παρότι επιτέθηκε από 15 Δεκεμβρίου, τα επιτιθέμενα τμήματα κινήθηκαν με μεγάλη βραδύτητα λόγω εχθρικής αντίδρασης και του χιονιού, καθώς και της σοβαρής δράσης της ιταλικής αεροπορίας ιδιαίτερα στον παραλιακό τομέα. Στις 19 Δεκεμβρίου έγινε επίθεση στην παραλιακή ζώνη κατά του Υψ. Γκιάμι, το οποίο και καταλήφθηκε και κατά του οργανωμένου αμυντικά Υψ. Μάλι ε Τζόρετ, το οποίο θα καταληφθεί πλήρως την 22 Δεκεμβρίου, διανοίγοντας την κοιλάδα του Σιουσίτσα. Τις πρωινές ώρες της 22 Δεκεμβρίου ελληνικά τμήματα εισήλθαν στη Χειμάρρα γεγονός που προκάλεσε ενθουσιασμό στο Πανελλήνιο.³⁰ Τελικά, μέχρι της 27 Δεκεμβρίου η II Μεραρχία θα καταλάβει και τα χωριά Καλαράτι και Μπολιένα. Μεταγενέστερη ενέργεια στον παραλιακό τομέα (4 Ιανουαρίου) απέτυχε λόγω εχθρικής αντιστάσεως.

Οι επιχειρήσεις σε όλο το μέτωπο του Α΄ ΣΣ έφθιναν λόγω πολιτικού ψύχους και δριμύτατου χειμώνα. Οι δυσχέρειες στους ανεφοδιασμούς έγιναν ανυπέρβλητες και πολλές φορές η μερίδα άρτου περιορίστηκε στο 1/8. Οι απώλειες λόγω παγοπληξίας πολλαπλασιάζονταν και έλαβαν ανησυχητικές διαστάσεις. Ταυτόχρονα, ο εχθρός μετέφερε με πλοία και αεροπλάνα ενισχύσεις, οι οποίες αποτελείτο από δύο μεραρχίες και αριθμό ανεξάρτητων ταγμάτων.

Το ΓΣ που ενημερωνόταν συνεχώς για τις απώλειες και τις δυσχέρειες από τις ελλείψεις εφοδίων διέθεσε στο Α΄ ΣΣ το Απόσπασμα Λιούμπα και την VIII Μεραρχία που μέχρι τότε ήταν εφεδρεία του αρχιστράτηγου. Η VIII Μεραρχία αντικατέστησε βαθμιαία (από 1-6 Ιανουαρίου) την IV Μεραρχία με την τελευταία να συγκεντρώνεται στα νότια του Αργυρόκαστρου ως εφεδρεία του ΓΣ.

³⁰ Στο ίδιο, 103.

Οι επιχειρήσεις του Β' ΣΣ προς Κλεισούρα (13 Δεκεμβρίου - 6 Ιανουαρίου 1941)

Το Β' ΣΣ την 12 Δεκεμβρίου 1940 κατείχε τη γραμμή Γράμποβε – Υψ. 1150 – Τσερεβόντα με την Ι Μεραρχία στο αριστερό επί του Αώου ποταμού, την V Ταξιαρχία Πεζικού στο κέντρο, την XI Μεραρχία στο δεξιό, βόρεια του Άψου ποταμού, και την XV Μεραρχία ως εφεδρεία στην περιοχή Φράσερι – όρος Ραντομίτ. Την 18 Δεκεμβρίου 1940 εξέδωσε τη διαταγή επιχειρήσεων που προέβλεπε ότι το Β' ΣΣ θα επιχειρούσε τη διάσπαση της εχθρικής τοποθεσίας καταλαμβάνοντας το Υψ. 1292. Μετά τη διάσπαση η κύρια προσπάθεια του σώματος θα εφαρμοζόταν κατά μήκος της κορυφογραμμής του όρους Γαρονίν (Υψ. 1292-1237-1248) με ταυτόχρονη ενέργεια προς Αλή Ποστιβάνι – Τόλιαρι – αμαξιτή οδός προς Μπούζι. Ως τελικός αντικειμενικός σκοπός ορίζονταν το όρος Σεντέλι – χ.Βοσκοπόλια – χ. Ντομπρούσια για την εξασφάλιση των κόμβων Κλεισούρας και Τεπελενίου.

- Η Ι Μεραρχία θα ενεργούσε στο αριστερό στην κατεύθυνση αμαξιτή οδός Κλεισούρα – Μπούζι με αποστολή να καταλάβει την περιοχή Άρτζα – Μπούζι.
- Η XV Μεραρχία στο κέντρο στην κατεύθυνση Υψ. 1292 – Υψ. 1248 με αποστολή τη διάρρηξη της εχθρικής τοποθεσίας και να επιδιώξει την αποκοπή της οδού στα βόρεια της Κλεισούρας στη περιοχή του χωριού Σούκα.
- Η XI Μεραρχία στα δεξιά στην κατεύθυνση Τσεπάν – Ντομπρούσια με αποστολή την κατάληψη της περιοχής του χωριού Ντομπρούσια.

Ως χρόνος ενάρξεως της επιθέσεως ορίστηκε η 23 Δεκεμβρίου. Η Ι Μεραρχία παρά της προσπάθειές της δεν πέτυχε κάτι σημαντικό στις 23, ενώ ενέργειά της προς το χωριό Κούκιαρι στις 24 Δεκεμβρίου δεν ευοδώθηκε.

Η XV Μεραρχία (η οποία είχε στις διαταγές της και την V Ταξιαρχία και ένα σύνταγμα της XI Μεραρχίας) επιτέθηκε κατά του Υψ. 1292, η οποία δεν ευοδώθηκε ούτε την επόμενη ημέρα (24 Δεκεμβρίου) λόγω της εχθρικής αντίστασης και καιρικών δυσχερειών.

Η XI Μεραρχία επιτέθηκε προς τα δυτικά κατέλαβε τον αυχένα Μόλασι και προωθήθηκαν τμήματά της μέχρι το χωριό Ντομπρούσια. Στις 24 Δεκεμβρίου η Μεραρχία ασχολήθηκε με προώθηση της διάταξης του πυροβολικού της, το οποίο επιτεύχθηκε με πολλές δυσκολίες λόγω σημαντικής ελάττωσης των κτηνών της.

Λόγω των σοβαρών προβλημάτων που είχαν δημιουργηθεί στους ανεφοδιασμούς και τη συνεχιζόμενη κακοκαιρία, καθώς και την απώλεια των μεταφορικών μέσων που λόγω ολισθηρότητας των οδών κατακρημνίζονταν στις χαράδρες μαζί με τα μεταφερόμενα υλικά (δίχως να υπάρχει δυνατότητα επανάκτησης), το Β' ΣΣ αναγκάστηκε να αναστείλει προσωρινά τις επιθετικές επιχειρήσεις μέχρι να βελτιωθούν οι καιρικές συνθήκες. Στις 29 Δεκεμβρίου διατάχθηκε η επανάληψη των επιχειρήσεων προς κατάληψη του Υψ. 1292.

Τμήματα της XV Μεραρχίας εξόρμησαν την 30 Δεκεμβρίου κάτω από δριμύ ψύχος, χωρίς προπαρασκευή πυροβολικού και κατέλαβαν αιφνιδιαστικά τα Υψ. 1292 και Υψ.1237. Την 31 Δεκεμβρίου συνεχίστηκε ο επιθετικός αγώνας και τα τμήματα που ενήργησαν δυτικά του Υψ. 1237 αναχαιτίστηκαν προ της οργανωμένης τοποθεσίας Μάλι Τοπόγιανιτ. Οι θέσεις διατηρήθηκαν και την 1 Ιανουαρίου και 2 Ιανουαρίου παρά τις ιταλικές αντεπιθέσεις.

Η Ι Μεραρχία κατέλαβε στις 31 Δεκεμβρίου το χωριό Κούκιαρι και στη συνέχεια προωθήθηκε μέχρι το χ. Ρίμπα, 2 χιλιόμετρα βορειοανατολικά της Κλεισούρας. Η XI Μεραρχία την 30 Δεκεμβρίου κατέλαβε τον αυχένα Σιρακούι στα δυτικά του όρους Ζαλόσγνια, παρά τις ιταλικές αντεπιθέσεις.

Από τη διήμερη μάχη του Β' ΣΣ για τη διάσπαση της τοποθεσίας στο κέντρο της ζώνης του προέκυψε ότι ο εχθρός παρ' όλο τον αιφνιδιασμό και τη συντριβή στο Υψ. 1292

κατείχε ακόμα ισχυρά την τοποθεσία που την είχε οργανώσει σε μεγάλο βαθμό. Στις 3 Ιανουαρίου με νεότερη διαταγή το Β΄ ΣΣ διέταξε τη συνέχιση των επιχειρήσεων από 5 Ιανουαρίου προς διάσπαση της τοποθεσίας Μάλι Τοπόγιανιτ από την Ι και XV Μεραρχία, οι οποίες θα στρέφονταν στη συνέχεια προς τα νοτιοδυτικά για να υπερκεράσουν τις εχθρικές δυνάμεις που βρίσκονταν στην περιοχή της Κλεισούρας.

Η εξέλιξη των επιχειρήσεων στο βόρειο τμήμα του Μετώπου (13 Δεκεμβρίου - 6 Ιανουαρίου 1941)

Σύμφωνα με τις οδηγίες του ΓΣ το ΤΣΔΜ θα αποτελούσε τον ισχυρό στρόφω γύρω από τον οποίο θα ελίσσονταν τα Α΄ και Β΄ ΣΣ για την κατάληψη του Αυλώνα. Για τον λόγο αυτόν σε συνδυασμό με τις δυσμενείς καιρικές συνθήκες οι επιχειρήσεις του ΤΣΔΜ από τις 13 Δεκεμβρίου περιορίζονται σε ενέργειες τοπικής σημασίας που απέβλεπαν κυρίως στη βελτίωση των κατεχόμενων θέσεων και την αγκίστρωση εχθρικών δυνάμεων. Οι πιο αξιόλογες δραστηριότητες ήταν οι ακόλουθες.

Η ΙΧ Μεραρχία που ήταν στην περιοχή του όρους Κάμια ασχολήθηκε με την οργάνωση εδάφους και των σοβαρότατων δυσχερειών διαβίωσης του προσωπικού και των κτηνών. Η ΧΙΙΙ Μεραρχία αντικατέστησε από 26 Δεκεμβρίου τη ΧVΙΙ Μεραρχία και ανέλαβε να απαγορεύσει τις κατευθύνσεις του εχθρού από την κοιλάδα του Σκούμπη προς το υψίπεδο της Κορυτσάς. Η ΧVΙΙ που ήταν αναπτυγμένη στα βορειοανατολικά του όρους Κάμια μέχρι το Πόγραδετς ασχολήθηκε μέχρι την 26 Δεκεμβρίου με την οργάνωση εδάφους και την αντιμετώπιση των προβλημάτων διαβίωσης. Στις 27 Δεκεμβρίου αντικαταστάθηκε από τη ΧΙΙΙ Μεραρχία και συγκεντρώθηκε ως εφεδρεία του ΤΣΔΜ στην περιοχή βόρεια της λίμνης Μαλίκης.

Στη ζώνη του συγκροτήματος «Κ» η Χ Μεραρχία στις 14 Δεκεμβρίου πέρασε τον ποταμό Τομορίτσα και κατέλαβε τα χωριά Μιλιόβα και Ρέχοβα. Την ίδια ημέρα αντικαταστάθηκε ο διοικητής της Μεραρχίας για λόγους υγείας. Στις 15 Δεκεμβρίου το συγκρότημα «Κ» μετονομάστηκε σε Ε΄ ΣΣ και διατάχθηκε να προωθήσει τη Χ Μεραρχία προς την κοιλάδα του Τομορίτσα. Στις 17 Δεκεμβρίου τμήματα της Μεραρχίας έφθασαν στο ύψος του χωριού Κοβάτσιανι. Την επόμενη 18 Δεκεμβρίου καταλήφθηκε το Υψ. Γκούρι Πρερ. Από τις 23-28 Δεκεμβρίου η κατάσταση παρέμεινε αμετάβλητη. Στις 29 Δεκεμβρίου καταλήφθηκε το Υψ. 1732 και το χωριό Ντούσκα. Η κακοκαιρία και οι δυσχέρειες ανεφοδιασμού και οι κακουχίες των ανδρών και κτηνών δεν επέτρεπαν την παραπέρα δράση.

Αναστολή των επιθετικών επιχειρήσεων ευρείας κλίμακας

Η ιταλική ηγεσία αντιμετώπιζοντας τον κίνδυνο να καταληφθεί ο Αυλώνας κατέβαλε κάθε δυνατή προσπάθεια να αναχαιτιστεί η ελληνική προέλαση. Ενίσχυσε το μέτωπο της Αλβανίας με άφθονο πολεμικό υλικό και με 5 ακόμη Μεραρχίες. Παράλληλα, από 29 Δεκεμβρίου την αρχιστρατηγία των ιταλικών δυνάμεων στην Αλβανία ανέλαβε ο Στρατηγός Ούγκο Καβαλλέρο (Ugo Cavallero), ο οποίος αντικατέστησε τον Στρατηγό Σοντού.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί πως παρ' όλο τους βομβαρδισμούς που υφίσταντο από τους Βρετανούς τα ιταλικά λιμάνια και στις δύο πλευρές της Αδριατικής, η ιταλική αεράμυνα (στο Μπρίντεζι και στον Αυλώνα) περιόρισε τη δράση των βομβαρδιστικών και η γραμμή εφοδιασμού των ιταλικών δυνάμεων στην Αλβανία διατηρήθηκε από την ιταλική πλευρά με ελάχιστες απώλειες σε ικανοποιητικό βαθμό.³¹

Αντίθετα, το ελληνικό ΓΣ αντιμετώπιζε σοβαρότατα προβλήματα λόγω του δριμύτατου χειμώνα που είχε προκαλέσει ανυπέρβλητες δυσκολίες στους ανεφοδιασμούς και στις

³¹ Marc' Antonio Bragadin, *The Italian Navy in World War II* (Annapolis, Maryland: Naval Institute Press, 1957), σελ.43

διακομιδές. Επιπλέον, η ανάγκη συμπληρώσεως των απωλειών σε προσωπικό, υλικό και μέσα ήταν πολύ μεγάλη. Επομένως, στο τέλος Δεκεμβρίου το Γ.Σ αποφάσισε να αναστείλει τις επιθετικές ενέργειες ευρείας κλίμακας αλλά παρά ταύτα επέτρεψε την διεξαγωγή τοπικών επιθετικών επιχειρήσεων για την δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών για τις μελλοντικές επιχειρήσεις προς Αυλώνα. Η συγκεκριμένη απόφαση κοινοποιήθηκε μέσω οδηγιών προς τους μείζονες σχηματισμούς την 06/01/1941.

Οι χειμερινές επιχειρήσεις του Ελληνικού Στρατού και η ιταλική Εαρινή Επίθεση (7 Ιανουαρίου 1941 – 6 Μαρτίου 1941)

Γενική στρατιωτική κατάσταση στις αρχές του 1941

Το βράδυ της 6 Ιανουαρίου 1941 η γενική κατάσταση των ελληνικών δυνάμεων είχε ως εξής:

- Στο νότιο τομέα το Α΄ ΣΣ με έδρα τη Δερβίτσανη είχε εγκατασταθεί αμυντικά στη ζώνη από τη Χειμάρρα μέχρι το Ντεμπέλιτ όρος και διέθετε από τα δυτικά προς τα ανατολικά τις III, VIII και II Μεραρχίες.
- Στον κεντρικό τομέα το Β΄ ΣΣ με έδρα την Πρεμετή, συνεχίζοντας τις επιθετικές του επιχειρήσεις κατείχε τη ζώνη από την κοιλάδα του Αώου ποταμού μέχρι το όρος Τόμορος και διέθετε από τα νότια προς τα βόρεια τις I, XV και XI Μεραρχίες.
- Στο βόρειο τομέα το ΤΣΔΜ με έδρα την Κορυτσά περιλαμβάνει τα Γ΄ και Ε΄ ΣΣ και κατείχε την ζώνη από το Τόμορος όρος μέχρι το Πόγραδετς. Το Γ΄ ΣΣ με έδρα την Κορυτσά διέθετε από τα νοτιοδυτικά προς τα βορειοανατολικά της ΙΧ και XIII Μεραρχίες σε πρώτο κλιμάκιο και την XVII σε δεύτερο κλιμάκιο. Το Ε΄ ΣΣ νοτιότερα με έδρα την Μπομπότιστα διέθετε μόνο την X Μεραρχία, η οποία ήταν αμυντικά εγκατεστημένη σε α΄ κλιμάκιο. Το Ε΄ ΣΣ προβλεπόταν να ενισχυθεί από την XVI Μεραρχία η οποία είχε συγκροτηθεί λίγες μέρες πιο πριν στη Φλώρινα και από τη XVI Ταξιαρχία και ετοιμαζόταν να μεταφερθεί στην περιοχή των ποταμών Δεβόλη και Τομορίτσα βορειοδυτικά της Μοσχοπόλεως.
- Ως εφεδρεία του αρχιστρατήγου, η V Μεραρχία στην περιοχή Κορυτσάς, η IV Μεραρχία στην περιοχή Λίμπχοβα – Κακαβιά και η Μεραρχία Ιππικού στην περιοχή Ελαίας.

Συνολικά οι ελληνικές δυνάμεις ανέρχονταν σε 13 μεραρχίες Πεζικού και μία μεραρχία Ιππικού, με προοπτική ενίσχυσης από την VI Μεραρχία η οποία ήταν προσανατολισμένη στο βουλγαρικό ΘΕ.

Οι ιταλικές δυνάμεις την ίδια στιγμή διέθεταν 15 Μεραρχίες Πεζικού και μέρος των μεραρχιών «Κούνεο» και «Λύκοι της Τοσκάνης», οι οποίες προωθούνταν βαθμιαία προς το μέτωπο. Επιπλέον, διέθεταν την 131 τεθωρακισμένη Μεραρχία «Κενταύρων» ενισχυμένη με το 5ο Σύνταγμα Βερσαλλιέρων, το 2ο Σύνταγμα Βερσαλλιέρων, το 3ο Σύνταγμα Γρεναδιέρων, δύο συντάγματα Ιππικού και ικανό αριθμό ταγμάτων. Μετά την απόφαση του ΓΣ για αναστολή των επιθετικών επιχειρήσεων οι αποστολές που δόθηκαν σε γενικές γραμμές στους μείζονες σχηματισμούς ήταν οι εξής:

- Το Α΄ ΣΣ θα περιοριζόταν στην κοιλάδα Ζαγοριά και στην απόρριψη του εχθρού βόρεια του ποταμού Αώου για την ασφάλεια του κόμβου της Κλεισούρας, ενώ στην κοιλάδα του Δρίνου θα διεξάγονταν μικρής κλίμακας τοπικές επιχειρήσεις με σκοπό την απώθηση του εχθρού προς τον Αώο και την ασφαλή απόφραξη της κοιλάδας του Δρίνου από αυτή την κατεύθυνση.
- Το Β΄ ΣΣ θα αναλάμβανε επιθετικές επιχειρήσεις για την κατάληψη του κόμβου Κλεισούρας, την απόφραξη από τα δυτικά της στενωπού Κλεισούρας και την κατάληψη της γενικής γραμμής Ποντγκοράνι – Σούκα – Μάλι Γαρονίν.

- Το ΤΣΔΜ θα περιοριζόταν στην εξασφάλιση του υψιπέδου Κορυτσάς. Επίσης υποχρεωνόταν να εξασφαλίσει σύνδεσμο με το Β΄ ΣΣ στην κοιλάδα του Τομορίτσα και να εκτελέσει περιορισμένες κατά την κρίση του τοπικές επιχειρήσεις για τη βελτίωση των θέσεων του.

Επιθετικές επιχειρήσεις του Β΄ ΣΣ προς Κλεισούρα – Τρεμπεσίνα (7-25 Ιανουαρίου 1941)

Οι επιχειρήσεις του Β΄ ΣΣ για την κατάληψη του συγκεκριμένου κόμβου της Κλεισούρας είχαν προπαρασκευαστεί με προγενέστερες οδηγίες του ΓΣ. Με βάση αυτές το Β΄ ΣΣ εξέδωσε στις 3 Ιανουαρίου τη διαταγή επιχειρήσεων που προέβλεπε την κατάληψη του ορεινού συγκροτήματος Μάλι Τοπόγιανιτ – Σπι Βαριστόλιαν και την ευρεία εξασφάλισή τους μέχρι Μάλι Χιρότσε και Μάλι Γαρονίν. Στη συνέχεια θα αναλαμβάνονταν ενέργεια προς τα νοτιοδυτικά για την αποκοπή της οδού Κλεισούρα – Βεράτι και την κατάληψη της Κλεισούρας. Την κύρια επίθεση θα διεξήγαγε η Ι Μεραρχία (αριστερά – νότια) και η XV Μεραρχία (δεξιά – βόρεια), ενώ η XI Μεραρχία θα υποβοηθούσε τον αγώνα της XV Μεραρχίας.

Η επίθεση τελικά εκτοξεύτηκε το πρωί της 8 Ιανουαρίου.³² Η Ι Μεραρχία επιτέθηκε στις 10:00 αφού είχε καταληφθεί η κορυφή του υψώματος Μάλι Τοπόγιανιτ από τη XV Μεραρχία. Η επίθεση εκτοξεύθηκε εναντίον των υψωμάτων που κατέρχονται νότια και νοτιοδυτικά του Μάλι Τοπόγιανιτ προς την Κλεισούρα, τα οποία και κατελήφθησαν τις απογευματινές ώρες. Στις 9 Ιανουαρίου κατελήφθησαν τα υψώματα στα βόρεια της Κλεισούρας, το χωριό Τολιάρι και τα υψώματα του χωριού Παναρίτι.

Η XV Μεραρχία άρχισε την επίθεσή της στις 07:00 και μέχρι της 09:00 είχε καταληφθεί η κορυφή του υψώματος Μάλι Τοπόγιανιτ. Τις απογευματινές ώρες καταλήφθηκε το Ψ. Μάλι Χιρότσε και Ψ. Μπρέγκου Λίπες. Τη νύχτα 8-9 Ιανουαρίου κατελήφθη το χωριό Τσούκα και τέθηκε κάτω από τα πυρά της Μεραρχίας η οδός Κλεισούρα – Βεράτι και πρόσβαλαν τα συμπυκνωμένα τμήματα της ιταλικής Μεραρχίας «Άκου», η οποία είχε σταλεί για ενίσχυση της «Τζούλια». Στις 14:00 της 9 Ιανουαρίου είχε καταληφθεί το Μάλι Γαρονίν και στα νοτιοδυτικά η περιοχή του χωριού Τσέποβα.

Η XI Μεραρχία που ενεργούσε στα βόρεια της XV Μεραρχίας, στις 8 και 9 Ιανουαρίου βοήθησε με πυρά τις ενέργειες της τελευταίας, ενώ παράλληλα ετοιμαζόταν να διαβεί τον ποταμό Άψο για να καταλάβει το χωριό Σλάτινα και να αποκόψει τον εχθρό που θα διέφευγε προς το Βεράτι.

Η ευόδωση των επιχειρήσεων οδήγησε το Β΄ ΣΣ να εκδώσει στις 9 Ιανουαρίου νέα διαταγή επιχειρήσεων, οπότε οι επιχειρήσεις των Ι και XV Μεραρχιών θα στρέφονταν προς τα βορειοδυτικά για την κατάληψη της περιοχής (κατά μήκος του ποταμού Ντεσνίτσα και της παράπλευρης οδού Κλεισούρας – Βερατίου), με ισχυρή κάλυψη από την κατεύθυνση Τεπελένι – Κλεισούρα.

Το πρωί της 10 Ιανουαρίου η Ι Μεραρχία ξεκίνησε την επίθεσή της και μέχρι της 16:00 κατέλαβε το χωριό Γκιβανάι, τα υψώματα στα ανατολικά του χωριού Ποντγκοράνι και τα νότια υψώματα του Ροντέν. Η πόλη της Κλεισούρας κατελήφθη στις 10:30 από το 7ο Σύνταγμα της Μεραρχίας. Μέχρι τις 17:00 προωθήθηκε στις ανατολικές αντηρίδες της Τρεμπεσίνας, οι οποίες απολήγουν στον Αώο δυτικά της Κλεισούρας. Η ιταλική αντεπίθεση με άρματα αναχαιτίστηκε από τα πυρά του πυροβολικού. Επίσης, κατά την σύμπυξή τους οι Ιταλοί πυρπόλησαν την Κλεισούρα και κατέστρεψαν τη λίθινη γέφυρα του ποταμού Ντεσνίτσα προς το Τεπελένι και την ξύλινη γέφυρα της οδού Κλεισούρας – Πρεμετή.

³² Είχε αρχικά οριστεί για το πρωί της 5 Ιανουαρίου αλλά αναβλήθηκε προκειμένου να ενισχυθεί με πυροβολικό η XV Μεραρχία.

Η XV Μεραρχία ενήργησε στα βορειοδυτικά του Γαρονίν και προωθήθηκε μέχρι τις απότομες πλαγιές του Μάλι Ταμπαγιάν στα βορειοανατολικά του Ροντέν. Στον τομέα της XI Μεραρχίας η κατάσταση παρέμεινε αμετάβλητη.

Την 11 Ιανουαρίου οι μονάδες του Β΄ ΣΣ ασχολήθηκαν με την εξασφάλιση της περιοχής της Κλεισούρας από την κατεύθυνση του Τεπελενίου και από τα βορειοδυτικά με παράλληλη απόκρουση των εχθρικών αντεπιθέσεων.

Το Β΄ ΣΣ στις 12 Ιανουαρίου κοινοποίησε σχέδιο ενεργείας για την κατάληψη της γραμμής Άρτζα – Μπρέγκου Σιάλεσι – Μάλι Σπαντάριτ και την εξασφάλιση της Κλεισούρας από την κατεύθυνση του Τεπελενίου και από τα βορειοδυτικά. Το σώμα θα ενεργούσε σε τρεις φάσεις με κύρια προσπάθεια κατά μήκος της κορυφογραμμής Μάλι Γαρονίν – Μπρέγκου Μεμουλάζιτ – Μποσκέτο με ταυτόχρονη επιδίωξη δημιουργίας προγεφυρωμάτων από την XI Μεραρχία νότια του Άψου ποταμού. Η έναρξη επιθέσεως ορίστηκε για το πρωί της 16 Ιανουαρίου, ενώ η διάβαση του Άψου από την XI Μεραρχία θα γινόταν μετά από διαταγή του Σώματος Στρατού. Το ΓΣ από 13 Ιανουαρίου διέθεσε στο Β΄ ΣΣ το Απόσπασμα Δημοκωστούλα και τα λοιπά τμήματα της II Μεραρχίας που ενεργούσαν στα ανατολικά του Ζαγοριά Ρέματος. Τα τμήματα αυτά ύστερα από εντολή του Β΄ ΣΣ αποτέλεσαν ένα ενιαίο συγκρότημα υπό την επωνυμία «Συγκρότημα Κλεισούρας», υπό τον αντισυνταγματάρχη Δημοκωστούλα που υπαγόταν απευθείας στο Β΄ ΣΣ. Μέχρι την έναρξη της επίθεσης οι μονάδες ασχολείτο με προώθηση της διάταξης και βελτίωση των θέσεων εξορμήσεως παρά τις δυσμενείς καιρικές συνθήκες και το ύψος του χιονιού στην περιοχή της Τρεμπεσίνας που είχε φθάσει σε ύψος το 1 μέτρο. Οι άσχημες καιρικές συνθήκες και η έλλειψη νομής είχαν προκαλέσει απώλειες των κτηνών σε βαθμό 60% της δυνάμεώς τους.³³

Το πρωί της 16 Ιανουαρίου επαναλήφθηκαν οι επιθετικές επιχειρήσεις του Β΄ ΣΣ. Η I Μεραρχία απέστειλε τη 18 Ιανουαρίου αναγνωρίσεις προς το χωριό Ψάρι του όρους Τρεμπεσίνα και προς την Τσούκα Φέσιτ, ενώ στις 19 Ιανουαρίου κατέλαβε το χωριό Πάβαρι στα ανατολικά του Χάνι Μπαλαμπάν.

Το συγκρότημα Κλεισούρας απέκρουσε εχθρική αντεπίθεση από την κατεύθυνση Τεπελενίου και κατέλαβε το Ψ. 1620 επί της Τρεμπεσίνας.

Η XV Μεραρχία ενεργώντας τη 16 Ιανουαρίου στις 09:00 κάτω από πολύ άσχημες καιρικές συνθήκες κατέλαβε ύστερα από σκληρό αγώνα το Ύψωμα Τσούκα Φεσίτ και Μάλι Ταμπαγιάν. Την επόμενη κατέλαβε το Ύψ. Ντρας ε Καΐς και συνέχισε προς Μάλι Κοράπ και Μπρέγκου Μεμουλάζιτ, όπου και συνέλαβε 700 αιχμαλώτους και τον Διοικητή του 77ου Συντάγματος της Μεραρχίας «Λύκοι της Τοσκάνης». Την 19 Ιανουαρίου συνεχίστηκε η επίθεση και καταλήφθηκε το Ύψ. Κιάφε Σοφιούτ, αλλά η παραπέρα προχώρηση διακόπηκε τις βραδινές ώρες.

Η XI Μεραρχία αναμένοντας διαταγή του Σώματος για την διάβαση του Άψου ποταμού δεν παρουσίασε αξιόλογη δραστηριότητα, κατά την ίδια χρονική περίοδο.

Το ΓΣ διέθεσε στο Β΄ ΣΣ από της 19 Ιανουαρίου την V Μεραρχία (μείον ένα σύνταγμα), η οποία μέχρι τότε ήταν γενική εφεδρεία του αρχιστρατήγου στη ζώνη του Γ΄ ΣΣ. Το Β΄ ΣΣ διέταξε την V Μεραρχία να κινηθεί από το βράδυ της 21 Ιανουαρίου από το υψίπεδο Κορυτσάς και να συγκεντρωθεί στην περιοχή Λεσκοβίκι μέχρι της 26 Ιανουαρίου. Ταυτόχρονα έδωσε διαταγή στην I Μεραρχία να καταλάβει την κορυφογραμμή 1308 – 1060 στο βόρειο τμήμα της Τρεμπεσίνας και να τηρήσει την απαραίτητη εφεδρεία στα δυτικά του ποταμού Ντεσνίτσα για την ασφάλεια του αριστερού πλευρού του Σώματος Στρατού. Στη XV Μεραρχία ανέθεσε την εκκαθάριση της περιοχής στα βόρεια του Κιάφε Σοφούτ μέχρι τον Άψο ποταμό.

³³ Κωνσταντίνος Πολυζώης κ.ά., *Επίτομη Ιστορία του Ελληνοϊταλικού και Ελληνογερμανικού Πολέμου 1940-1941* (Αθήνα: Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού - ΔΙΣ, 1985), σελ.53114.

Η Ι Μερραρχία από της 20 Ιανουαρίου θα καταλάβει κάτω από κακές καιρικές συνθήκες το Ύψ. Μπρέγκου Ψάρι, ενώ τμήματά της ανήλθαν στο βόρειο τμήμα της Τρεμπεσίνας και κατέλαβαν το Ύψ. 1308 στα δυτικά του χωριού Ψάρι. Παράλληλα, άλλα τμήματα κατέλαβαν τα ανατολικά υψώματα από το Χάνι Μπούμπεσι και τα βόρεια από το Μπαλαμπάν. Την επόμενη παρ' όλο τον συνεχή βομβαρδισμό από την ιταλική αεροπορία η Μερραρχία κατόρθωσε να καταλάβει τα ανατολικά αντερείσματα του Κιάφε Λουζίτ, ενώ τμήματά της διέβηκαν τη νύχτα 21-22 Ιανουαρίου τον ποταμό Ντεσνίτσα στα νότια του Χάνι Μπούμπεσι. Στις 22 Ιανουαρίου κατέλαβε το Ύψ. Κιάφε Λουζίτ, και το Σπι Καμαράτε όπου και συνέλαβε 500 Ιταλούς αιχμάλωτους και κυρίευσε παντοειδές υλικό.

Στον τομέα της Κλεισούρας στις 21 Ιανουαρίου, ύστερα από ιταλική αντεπίθεση το Ύψ. 1620. Τα ελληνικά τμήματα συμπύχθηκαν προς τις νοτιοανατολικές αντηρίδες της Τρεμπεσίνας κοντά στον ποταμό Αώο. Το Β' ΣΣ για κάθε ενδεχόμενο ενίσχυσε το Συγκρότημα Κλεισούρας με δύο εφεδρικά τάγματα. Στις 23 Ιανουαρίου ανακαταλήφθηκε το Ύψ. 1620, ενώ στον βόρειο τομέα της Μερραρχίας στην περιοχή Χάνι Μούμπεσι καταλήφθηκε το Ύψ. Μπρέγκου Ραπίτ (717) και το Ύψ. 731. Δύο αλληπάλληλες αντεπιθέσεις εναντίον του Ύψ. Μπρέγκου Ραπίτ απέτυχαν. Την περίοδο 24-25 Ιανουαρίου ο εχθρός εκτόξευσε ισχυρές αντεπιθέσεις στον τομέα Κλεισούρας κατά του Ύψ. 1620 και στο βόρειο τμήμα της Τρεμπεσίνας κατά των Ύψ. 1308 και Ύψ. 1060, οι οποίες αποκρούστηκαν.

Η XV Μερραρχία στις 20 και 21 Ιανουαρίου απέκρουσε ισχυρές αντεπιθέσεις κατά των αυχένων Κιάφε Σοφιούτ και Κιάφε Μούριτ. Από τις 22 μέχρι της 24 Ιανουαρίου δεν σημειώθηκε αξιόλογη δραστηριότητα λόγω δυσμενών καιρικών συνθηκών. Στις 25 Ιανουαρίου θα καταλάβει το χωριό Βινάν και το Ύψ. Μπρέγκου Λιούλεϊ.

Η XI Μερραρχία που ενεργούσε στα βόρεια του Άψου ποταμού είχε εντολή να υποβοηθήσει τις ενέργειες της XV Μερραρχίας προς το Μάλι Σπαντάριτ και να διεκπεραιώσει δυτικά του Άψου ποταμού συγκρότημα συντάγματος. Στις 20 Ιανουαρίου με μικρό τμήμα της που είχε διεκπεραιωθεί δυτικά του Άψου κατέλαβε το Ύψ. Κάλα. Στις 22 Ιανουαρίου κατέλαβε το αντερείσμα στα ανατολικά του Μάλι Σπαντάριτ. Στις 24 και 25 Ιανουαρίου ένα σύνταγμα της Μερραρχίας διάβηκε τον Άψο ποταμό, το οποίο προώθησε στην περιοχή των χωριών Ζαμπέρζανι και Μπελεζέσκα.³⁴

Πρακτικά με τις παραπάνω επιχειρήσεις το Β' ΣΣ πέτυχε έως τις 10 Ιανουαρίου να καταλάβει τη γραμμή Ποντγκοράνι – Γαρονίν και τον κόμβο Κλεισούρας, ενώ μέχρι της 25 Ιανουαρίου κατέλαβε τις βορειοανατολικές και νοτιοδυτικές αντηρίδες του όρους Τρεμπεσίνα, τον αυχένα Μπούμπεσι και το όρος Μάλι Σπαντάριτ. Τη δεδομένη χρονική στιγμή το Β' ΣΣ ήταν ενδεχόμενο να μεταπέσει σε αμυντική διάταξη διότι η εντεινόμενη κακοκαιρία, η εποχή του έτους και το έδαφος δεν άφηναν περιθώρια για τη συνέχεια των επιθετικών επιχειρήσεων σε ευρεία κλίμακα. Οι Ι, XV και XI Μερραρχίες του Β' ΣΣ αντιμετώπισαν διαδοχικά 7 ιταλικές Μερραρχίες.³⁵ Επιπρόσθετα, οι γραμμές ανεφοδιασμού των ελληνικών μονάδων συνεχώς επεκτείνονταν σε αντίθεση με τις ιταλικές όπου συρρικνώνονταν καθώς ερχόντουσαν όλο και πιο κοντά στις βάσεις ανεφοδιασμού τους. Οι ιταλικές δυνάμεις υπερείχαν καθολικά σε αεροπορική υποστήριξη και υλικό κατάλληλο για ορεινό αγώνα σε αντίθεση με τις ελληνικές δυνάμεις.

Τέλος, η συνεχής κακοκαιρία και οι χιονοθύελλες αύξαναν συνεχώς τις απώλειες από παγοπληξία και έθεταν εκτός μάχης μεγαλύτερο αριθμό ανδρών από ό,τι οι απώλειες

³⁴ Η διάβαση του ποταμού έγινε από τη γέφυρα του χωριού Λαπάνι και από τους πόρους στην περιοχή του χωριού Ζώγας .

³⁵ ζώνη του Β' ΣΣ ήταν η 3η Μερραρχία Αλπινιστών «Τζούλια», η 47η Μερραρχία Πεζικού «Μπάρι», η 5η Μερραρχία Αλπινιστών «Πουστερία», μονάδες της 6ης Μερραρχίας Πεζικού «Κούνεο» και της 7ης Μερραρχίας Πεζικού «Λύκοι της Τοσκάνης». Στο τέλος της περιόδου εμφανίστηκαν στη ζώνη του Σώματος Στρατού η 24η Μερραρχία Πεζικού «Πινερόλο», η 22η Μερραρχία Πεζικού «Κυνηγοί των Άλπεων», και μονάδες της 37ης Μερραρχίας Πεζικού «Μόντενα» και της 51ης Μερραρχίας Πεζικού «Σιένα».

μάχης. Αντίστοιχη ήταν η κατάσταση και με τα μεταφορικά κτήνη, γεγονός που δυσχέραινε τις μετακινήσεις και τις μεταφορές.

Επιχειρήσεις στον βόρειο και στον νότιο τομέα (υψιπέδου Κορυτσάς και Ηλείου 7-25 Ιανουαρίου 1941)

Το ΓΣ στο βόρειο τομέα είχε δώσει εντολή στο ΤΣΔΜ την εξασφάλιση του υψιπέδου Κορυτσάς, την κάλυψη του δεξιού πλευρού του Β΄ ΣΣ και την εκτέλεση περιορισμένων τοπικών επιχειρήσεων, οπότε και δεν πραγματοποιήθηκαν σοβαρές επιχειρήσεις στο υπό εξέταση διάστημα. Το ΤΣΔΜ (Γ΄ και Ε΄ ΣΣ) από το πρώτο δεκαήμερο του Ιανουαρίου μετέπεσε σε αμυντική διάταξη και οι μονάδες του ασχολείτο με την απόκρουση εχθρικών επιθέσεων, τη βελτίωση των κατεχομένων θέσεων και την αμυντική οργάνωση.

Στον νότιο τομέα (Ηλείου) υπήρχε η ίδια κατάσταση και η μετάπτωση του Α΄ ΣΣ σε αμυντική διάταξη και περιορίστηκε σε παρακολούθηση της καταστάσεως και στη βελτίωση των κατεχομένων θέσεων και την ισχυροποίηση της γραμμής του μετώπου.

Το ΓΣ στις συμπληρωματικές οδηγίες της 6 Ιανουαρίου καθόρισε στο Α΄ ΣΣ την ανάληψη επιθετικών επιχειρήσεων στα δυτικά του Δρίνου κατά του Τεπελενίου στις 10 Ιανουαρίου. Επιπλέον, υπολόγιζε να ενισχύσει το Α΄ ΣΣ με μία ακόμη μεραρχία μόλις οι καιρικές συνθήκες και η ανασυγκρότηση δυνάμεων το επέτρεπαν.

Το Α΄ ΣΣ υπέβαλε στις 18 Ιανουαρίου προτάσεις στο ΓΣ για τη συνέχιση των ενεργειών προς Αυλώνα χωρίς την ενίσχυση της V Μεραρχίας, με την προϋπόθεση ότι το Β΄ ΣΣ θα καταλάμβανε την περιοχή Γκλάβας μέχρι τον Αώο ποταμό. Το ΓΣ έκρινε ως αδύνατη την ανάληψη σοβαρών επιθετικών επιχειρήσεων από το Α΄ ΣΣ στην αμέσως προσεχή χρονική περίοδο και διέθεσε την V Μεραρχία στο Β΄ ΣΣ.

Επίθεση των Ιταλών κατά της Κλεισούρας (26-31 Ιανουαρίου 1941)

Στις 25 Ιανουαρίου ο Έλληνας αντιστράτηγος επισκέφτηκε τον σταθμό διοικήσεως του Β΄ ΣΣ στην Μπαντιλόγια και ενημερώθηκε για την κατάσταση. Στη συνέχεια καθόρισε με προφορική διαταγή την παραπέρα συνέχιση των επιχειρήσεων. Με βάση τη διαταγή αυτή το Β΄ ΣΣ θα ενεργούσε στη γενική κατεύθυνση Γαρονίν – Γκλάβα με επιδίωξη να καταλάβει τη γραμμή Μπούζι – Γκλάβα. Παράλληλα, θα ενεργούσε στη νοτιοδυτική κατεύθυνση Μπούζι – Αώος – Δεπλάν (14 χλμ. δυτικά του Τεπελενίου) προκειμένου να απειλήσει και να θέσει υπό τα πυρά του την οδό Τεπελένι – Αυλώνας. Σε περίπτωση ευνοϊκής εξέλιξης θα προωθούνταν βόρεια προς το Βεράτι και δυτικά, όχι πάντως σε βάρος της ενέργειας προς το Δεπλάν. Σε δεύτερη φάση θα υποβοηθούσε την ενέργεια του Α΄ ΣΣ προς τον Αυλώνα. Στον ίδιο χρόνο το ΤΣΔΜ (Γ΄ και Ε΄ ΣΣ) ανάλογα με τις δυνατότητες θα αναλάμβανε επιχειρήσεις στον τομέα του Πόγραδετς και στην κοιλάδα του Τομορίτσα.

Οι δυσμενείς όμως καιρικές συνθήκες και οι συγκέντρωση ιταλικών δυνάμεων έναντι του Β΄ ΣΣ ως προάγγελος της «εαρινής» ιταλικής επίθεσης δεν επέτρεψαν την εκδήλωση των παραπάνω ενεργειών με εξαίρεση μερικές τοπικές επιχειρήσεις στην κοιλάδα του Τομορίτσα.

Οι Ιταλοί μετά την απώλεια του κόμβου συγκοινωνιών της Κλεισούρας και της ανατολικής εξόδου της ομώνυμης στενωπού κατάφεραν να ανακόψουν την ελληνική επιθετική ενέργεια, κατέχοντας ισχυρά την περιοχή ανατολικά του Τεπελενίου που φράζει τη δυτική έξοδο της στενωπού. Για τη διατήρηση αυτών των θέσεων συγκέντρωσαν ισχυρές δυνάμεις. Έναντι των δυνάμεων της II Μεραρχίας (12 τάγματα εγκατεστημένα αμυντικά στα νότια του Αώου ποταμού) οι Ιταλοί είχαν ανατολικά του Δρίνου 14 τάγματα και δυτικά 12 τάγματα. Επιπλέον, διέθεταν και μία τεθωρακισμένη Μεραρχία «Κενταύρων» στην περιοχή του Τεπελενίου.

Οι ιταλικές δυνάμεις αφού σταθεροποιήθηκαν στις νέες θέσεις τους απέβλεπαν στην ανακατάληψη της Κλεισούρας με σκοπό την απελευθέρωση της στενωπού και τη διάνοιξη της κοιλάδας του Ντεσνίτσα ποταμού, οπότε και θα δημιουργούνταν σοβαρή απειλή στο αριστερό του Β΄ ΣΣ. Εκμεταλλεύθηκαν τη βελτίωση του καιρού και συγκέντρωσαν στην περιοχή Τεπελενίου την Μεραρχία «Λενιάνο», η οποία θα αναλάμβανε την επιχείρηση επικουρούμενη από τμήματα της τεθωρακισμένης Μεραρχίας «Κενταύρων» και ένα τάγμα αλπινιστών.³⁶

Η ιταλική επίθεση εκδηλώθηκε το πρωί της 26 Ιανουαρίου σε δύο κατευθύνσεις. Η πρώτη στα βόρεια του Αώου κατά μήκος της κορυφογραμμής Τρεμπεσίνας – Ύψ. 1923 – 1620 – Γκρόπα – Κλεισούρα και η άλλη στα νότια του Αώου στην κατεύθυνση Πεστάνι – Μπρεζντάνι. Περί της 14:00 ο εχθρός κατέλαβε το Ύψ. 1620 και επεκτάθηκε ανατολικότερα μέχρι Μουτσίν – Μερτσούρα και Φραστάνι απειλώντας σοβαρά την Κλεισούρα.

Στην κρίσιμη αυτή στιγμή το ΙΙΙ τάγμα του 4ου Συντάγματος της Ι Μεραρχίας επιτέθηκε από την περιοχή Ποντγκοράνι προς το Ύψ. 1923 στο κέντρο της Τρεμπεσίνας, προσέβαλε το πλευρό των Ιταλών και ανέκοψε την κίνησή τους προς Κλεισούρα.

Η ιταλική αντεπίθεση στα νότια του Αώου από Πεστάνη προς Μπρεζντάνι (Ύψ. 1285) αποκρούστηκε ύστερα από εκ του συστάδην αγώνα κατά τη διάρκεια του οποίου τραυματίστηκε ο διοικητής του αμυνόμενου τάγματος και ο διοικητής της εκεί πυροβολαρχίας. Η ΙΙ Μεραρχία μετά την απόκρουση της αντεπίθεσης ενίσχυσε τα τμήματα επί του υψώματος με ένα ακόμη τάγμα.

Το Β΄ ΣΣ θορυβήθηκε από την ιταλική επίθεση, καθώς ο θύλακας που δημιουργήθηκε αποτελούσε σοβαρή απειλή για το αριστερό του και σε περίπτωση απώλειας της Κλεισούρας θα αποκόπτονταν τα τμήματα που ενεργούσαν δυτικά του Ντεσνίτσα ποταμού. Για την επανόρθωση της καταστάσεως θεωρήθηκε ότι ήταν αναγκαία η κατάληψη ολόκληρης της κορυφογραμμής της Τρεμπεσίνας για να μην μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τους Ιταλούς ως παρατηρητήριο ή βάση εξορμήσεως.

Μετά τις απαραίτητες αναδιατάξεις και την ενίσχυση της Ι Μεραρχίας με δύο τάγματα από τη ΧV Μεραρχία, η Ι Μεραρχία διατάχθηκε να ενεργήσει στην κατεύθυνση Ποντγκοράνι – Γκιοβανόι προς τα Ύψ. 1923 και 1620, να απωθήσει τον εχθρό και να καταλάβει το Ύψ. 1923. Παράλληλα, διατάχθηκε η V Μεραρχία να κινηθεί και να αναπτυχθεί στην περιοχή της Κλεισούρας με προοπτική να αναλάβει ενεργό τομέα στη ζώνη του Σώματος Στρατού.

Εν κατακλείδι με τα παραπάνω μέτρα το Β΄ ΣΣ ανέκοψε την ιταλική προώθηση στην περιοχή της Κλεισούρας και δημιούργησε συνεχές και σταθερό μέτωπο στα αριστερά του με προοπτική την απώθηση του εχθρού πέρα από την κορυφογραμμή της Τρεμπεσίνας.

Το Α΄ ΣΣ ζήτησε και εγκρίθηκε από το ΓΣ η επέκταση του δεξιού ορίου μέχρι τον Αώο ποταμό, ώστε να υπαχθεί στο Σώμα και το συγκρότημα Κλεισούρας. Την 27 Ιανουαρίου 20 εχθρικά άρματα προσπάθησαν να παραβιάσουν την στενωπό αλλά προσβλήθηκαν από τα αντιαρματικά του Συγκροτήματος και αποσύρθηκαν, αφού καταστράφηκαν τρία από αυτά. Οι ιταλικές προσπάθειες για κατάληψη του Ύψ. 1825 (Μπρεζντάνι) δεν απέδωσαν. Την επόμενη 28 Ιανουαρίου ανακαταλήφθηκε το Ύψ. 1620 από το Συγκρότημα Κλεισούρας. Την 29 Ιανουαρίου αποκρούστηκε ιταλική επίθεση εναντίον του Ύψ. 1285 και των χωριών Λίμαρι και Μαλεσόβα. Ομοίως την 20 Ιανουαρίου δύο εχθρικές επιθέσεις κατά του υψώματος 1285 αποκρούστηκαν. Η τελευταία επίθεση κατά του Ύψ. 1285 έγινε την 31 Ιανουαρίου και έληξε η ιταλική προσπάθεια για τη διάνοιξη της Κλεισούρας.

³⁶ Κωνσταντίνος Πολυζώης κ.ά., *Επίτομη Ιστορία του Ελληνοϊταλικού και Ελληνογερμανικού Πολέμου 1940-1941* (Αθήνα: Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού - ΔΙΣ, 1985),σελ.118

Επετεύχθη από ιταλικής πλευράς η εμπλοκή και καθήλωση των ελληνικών δυνάμεων οι οποίες θα ενεργούσαν προς την περιοχή του Βερατίου.³⁷

Το ΓΣ έκρινε πως παρόλο που οι Ιταλοί απέτυχαν στο να καταλάβουν την Κλεισούρα, η απειλή ήταν υπαρκτή και πως επιβαλλόταν εκκαθάριση της καταστάσεως μέσα από τη διάνοιξη – απόφραξη της στενωπού με παράλληλη μείωση του αναπτύγματος του μετώπου. Γι' αυτό στις 29 Ιανουαρίου εξέδωσε διαταγή για την εκτέλεση επιθετικών επιχειρήσεων στη ζώνη του ΤΣΔΜ προς το Πόγραδετς και την κοιλάδα του Τομορίτσα ποταμού.

Εκκαθάριση της κορυφογραμμής του όρους Τρεμπεσίνα

Για την αντιμετώπιση της καταστάσεως το Β' ΣΣ με διαταγή του καθόρισε τις αποστολές της Ι και της V Μεραρχίας. Η V Μεραρχία θα έπρεπε να καταλάβει την κορυφογραμμή Τρεμπεσίνας και κατόπιν να προωθηθεί για να εξασφαλίσει τον αυχένα Μετζκοράνης, το Μάλι Σεντέλι, το χωριό Μετζγκόρανη και να εκκαθαρίσει τη στενωπό Κλεισούρας μέχρι το χωριό Δραγκότι. Η Ι Μεραρχία θα ενεργούσε επίθεση από το Ύψ. 1816 κατά μήκος της κορυφογραμμής της Τρεμπεσίνας.

Στις 29 Ιανουαρίου στις 07:00 τμήματα της V Μεραρχίας εξόρμησαν για την ολοκλήρωση της κατάληψης της κορυφογραμμής από το Ύψ. Γκρόπα. Τελικά, τις τελευταίες απογευματινές ώρες καταλήφθηκε το Ύψ. 1923 με παράλληλη σύλληψη 173 Ιταλών αιχμαλώτων και πολεμικού υλικού. Το πρωί της 30 Ιανουαρίου έγινε ιταλική αντεπίθεση με μαζικά πυρά πυροβολικού και αεροπορίας για ανακατάληψη του Ύψ. 1923, η οποία δεν επετεύχθη. Την επόμενη 31 Ιανουαρίου σφοδρή χιονοθύελλα δεν επέτρεψε τη συνέχεια των επιχειρήσεων πέρα από το Ύψ. 1923, αλλά ούτε και ενέργεια προς το Ύψ. 1816 στο βόρειο τμήμα της Τρεμπεσίνας για τον σύνδεσμο με την Ι Μεραρχία ή προς τον αυχένα Μετζγκόρανης στο νότιο τμήμα της.

Οι εχθρικές αντεπιθέσεις στο μέτωπο της XI Μεραρχίας, η οποία επεζέτεινε το όριό της νότια του Άψου ποταμού και συμπεριέλαβε στη ζώνη της το Μάλι Σπαντάριτ, αποκρούστηκαν με επιτυχία. Επίσης με επιτυχία αποκρούστηκαν οι αντεπιθέσεις στο μέτωπο της XV Μεραρχίας στην περιοχή του Χάνι Μπούμπεσι, καθώς και της Ι Μεραρχίας στην περιοχή Μπρέγκου Παπίτ και Ύψ. 731.

Η εμπλοκή της V Μεραρχίας υποχρέωσε το ΓΣ να δημιουργήσει εφεδρεία στην περιοχή του Β' ΣΣ. Γι' αυτό του διέθεσε την XVII Μεραρχία μέχρι τότε εφεδρεία του ΤΣΔΜ. Σε αντικατάστασή της διέθεσε στο ΤΣΔΜ την VI Μεραρχία, η οποία θα αποσυρόταν από το βουλγαρικό ΘΕ. Η μετακίνηση της XVII Μεραρχίας θα άρχιζε από της 2 Φεβρουαρίου.

Στη ζώνη του ΤΣΔΜ στον τομέα Κορυτσάς δεν έλαβαν χώρα σοβαρές επιχειρήσεις κατά το υπόψη χρονικό διάστημα. Οι μονάδες ασχολήθηκαν με αναδιοργάνωση και βελτίωση θέσεων καθώς και με μέριμνα διαβίωσης απέναντι στις σκληρές καιρικές συνθήκες. Η XVI Μεραρχία υπήχθη από 26 Ιανουαρίου στο Ε' ΣΣ και εγκαταστάθηκε στην περιοχή Λιοζάνι – Ποπτσίτσι – Τρέσοβα – Μπορίτσα. Στον νότιο τομέα (Ηπίου) δεν υπήρξε κάποια αλλαγή της γραμμής του μετώπου. Στη ζώνη της II Μεραρχίας είχαμε αλλεπάλληλες αντεπιθέσεις των Ιταλών κατά της τοποθεσίας Μπολιένα που περιέσφιγγε τον θύλακα Τεπελενίου, οι οποίες αποκρούστηκαν. Στο διήμερο 25-26 Ιανουαρίου βλήθηκαν κατά της προαναφερθείσας τοποθεσίας πάνω από 8.000 βλήματα πυροβολικού ενώ στις 27 Ιανουαρίου βομβαρδίστηκε αεροπορικώς το Αργυρόκαστρο με αποτέλεσμα να φονευθούν 180 και να τραυματιστούν 400 κάτοικοι και οπλίτες.³⁸

Τοπικές επιχειρήσεις από 1-12 Φεβρουαρίου 1941

Οι επιχειρήσεις από 1-12 Φεβρουαρίου 1941 συνεχίστηκαν σε περιορισμένη κλίμακα και στους τρεις τομείς του μετώπου, κυρίως λόγω των ιδιαίτερα δυσμενών καιρικών

³⁷ Στο ίδιο, 120.

³⁸ Στο ίδιο, 121.

συνθηκών με τις συνεχείς χιονοθύελλες. Οι παγοπληξίες έφτασαν να είναι μεγαλύτερες από τις απώλειες μάχης και τα κτήνη των μονάδων να αποδεκατιστούν και να είναι στο 1/3 της αρχικής δυνάμεως, στοιχείο που προκάλεσε σοβαρά προβλήματα στις μεταφορές και τους εφοδιασμούς των μονάδων.

Αφού διανοίχθηκε διάδρομος πλάτους 1,5 μέτρων και ύψους από 2-3 μέτρα στο χιόνι καταλήφθηκε στη ζώνη του Γ΄ ΣΣ, από τμήματα της ΙΧ Μεραρχίας, το Ύψ. Μνήμα Γραίας και μέρος του Γκούρι Τόπιτ στο ορεινό συγκρότημα της Σάρα Γκραβπόβα. Η επιχείρηση αυτή έδωσε στην ΙΧ Μεραρχία το απαραίτητο βάθος για τη στήριξη του αριστερού πλευρού της.

Στον κεντρικό τομέα καταλήφθηκε στις 04 Φεβρουαρίου το χωριό Μπούμπεσι και το Ύψ. 802 από τμήματα της XV Μεραρχίας, ύστερα από σθεναρή εχθρική αντίσταση και σημαντικές εχθρικές απώλειες.

Οι ενέργειες του Β΄ ΣΣ προς το Σεντέλι και τον αυχένα Μετζγκόρανη δεν είχαν τα επιθυμητά αποτελέσματα, εξαιτίας της εχθρικής αντίστασης και των καιρικών συνθηκών. Στα νότια του Αώου αποκρούστηκαν εχθρικές επιθέσεις κατά των Ύψ. 1285 και Χόρμοβα. Αντίστοιχα, τοπικές επιχειρήσεις του Α΄ ΣΣ απέβλεπαν στη βελτίωση των κατεχόμενων θέσεων και τη δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών για συνέχιση των επιχειρήσεων προς Τεπελένι και Αυλώνα.

Παράλληλα από 1-4 Φεβρουαρίου 1941 πραγματοποιήθηκε επίσκεψη του αρχιστρατήγου στα στρατηγεία του ΤΣΔΜ, των Γ΄ και Ε΄ Σωμάτων Στρατού και των XIII, XVI, XVII Μεραρχιών, όπου ενημερώθηκε επί της καταστάσεως και έδωσε οδηγίες.

Συγκρότηση Τμήματος Στρατιάς Ηπείρου (ΤΣΗ)

Μέχρι τις αρχές Φεβρουαρίου τα Α΄ και Β΄ ΣΣ υπάγονταν κατευθείαν στον αρχιστράτηγο του οποίου το προωθημένο Στρατηγείο είχε εγκατασταθεί από 16 Δεκεμβρίου 1940 στα Ιωάννινα με σκοπό την εξασφάλιση καλύτερου συντονισμού των επιχειρήσεων.

Για το ενδεχόμενο της αντιμετώπισης μίας σύρραξης στο προς Βουλγαρία ΘΕ αποφασίστηκε η οργάνωση ενός Στρατηγείου για τον συντονισμό των ενεργειών των Α΄ και Β΄ ΣΣ. Το ΓΣ για τον σκοπό αυτόν καθόρισε με διαταγές του στις 6 και 7 Φεβρουαρίου 1941 την οργάνωση του Τμήματος της Στρατιάς Ηπείρου (ΤΣΗ) με έδρα τα Ιωάννινα και διοικητή τον Αντιστράτηγο Μάρκο Δράκο μέχρι τότε διοικητή του Τμήματος Στρατιάς Ανατολικής Μακεδονίας (ΤΣΑΜ).

Η ανάληψη διοικήσεως του ΤΣΗ έγινε στις 04:00 της 14 Φεβρουαρίου 1941. Σε αυτό υπήχθησαν το Α΄ ΣΣ (με τις II, III, IV, VIII Μεραρχίες) και το Β΄ ΣΣ (με τις I, V, XI, XV και XVII Μεραρχίες). Τα όρια της ζώνης του καθορίστηκαν προς τα δυτικά το Ιόνιο και προς τα ανατολικά ο Άψος ποταμός, σε σύνδεσμο με το ΤΣΔΜ. Το ΓΣ με την από 12 Φεβρουαρίου 1941 διαταγή του ανέθεσε στο ΤΣΗ τον συντονισμό των επιχειρήσεων των Α΄ και Β΄ ΣΣ για την κατάληψη του Αυλώνα. Οι αποστολές των Σωμάτων Στρατού σε γενικές γραμμές είχαν ως εξής:

- Το Α΄ ΣΣ θα ενεργούσε κατά μήκος της κοιλάδας του Σιουσίτσα ποταμού και της αμαξιτής οδού Τεπελένι – Αυλώνας για την κατάληψη του λιμένα του Αυλώνα
- Το Β΄ ΣΣ θα ενεργούσε για την κατάληψη των υψωμάτων Γκλάβα. Στη συνέχεια θα προωθούνταν προς τον Αώο ποταμό και θα ενεργούσε με το αριστερό του προς τον Αυλώνα σε συνδυασμό με την ενέργεια του Α΄ ΣΣ

Νέες προσπάθειες προς το Τεπελένι (13-28 Φεβρουαρίου 1941)

Το πρωί της 13 Φεβρουαρίου τμήματα της V Μεραρχίας εξόρμησαν και μέχρι της 14:00 είχαν καταλάβει το χ. Άρτζα Ντι Σόπρα, το Ύψ. 1178, το χ. Άρτζα Ντι Μέτζο και το Ύψ. 710. Νοτιότερα άλλα τμήματα της Μεραρχίας κατέλαβαν το Ύψ. 1816 επί της

Τρεμπεσίνας, αλλά λόγω χιονοθύελλας δεν μπόρεσαν να προχωρήσουν προς τον αυχένα της Μετζγκόρανης.

Τη 14 Φεβρουαρίου συνεχίστηκε η επίθεση για την κατάληψη του Υψ. Πούντα Νορντ στο βόρειο τμήμα του όρους Σεντέλι, αλλά δεν είχε αποτέλεσμα. Επιπρόσθετα, αποκρούστηκαν σφοδρές εχθρικές αντεπιθέσεις για την ανακατάληψη του Υψ. 1178. Μέχρι τις βραδινές ώρες ελάχιστα είχαν βελτιωθεί οι θέσεις που κατελήφθησαν στις 13 Φεβρουαρίου. Τη 15 Φεβρουαρίου συνεχίστηκε η επίθεση κατά του Υψ. Πούντα Νόρντ, το οποίο καταλήφθηκε το ανατολικό τμήμα του (χωρίς να επιτευχθεί η ολοκλήρωσή του η οποία και επετεύχθη τελικά στις 16 Φεβρουαρίου), ενώ προς την κατεύθυνση του αυχένα Μετζγκόρανης καταλήφθηκε το χ. Μετζγκόρανη. Ιταλικές αντεπιθέσεις τόσο την ίδια ημέρα όσο και κατά τη νύχτα 15-16 Φεβρουαρίου απέτυχαν. Επί τόπου οι Ιταλοί εγκατέλειψαν 200 νεκρούς και 500 αιχμαλώτους. Από τις 18 Φεβρουαρίου μέχρι της 25 Φεβρουαρίου δεν σημειώθηκαν μεταβολές στις θέσεις της V Μεραρχίας, λόγω σφοδρότατης κακοκαιρίας που δεν επέτρεψε τη συνέχιση των επιχειρήσεων προς το Σεντέλι. Η V Μεραρχία από την είσοδό της στον αγώνα στις 29 Ιανουαρίου είχε απώλειες (νεκροί, τραυματίες, παγόπληκτοι) που ξεπέρασαν τους 3.350 άνδρες. Στο ίδιο διάστημα η δύναμη των κτηνών μειώθηκε κατά 758 κτήνη.

Ταυτόχρονα με την ενέργεια της V Μεραρχίας προς Σεντέλι – Μετζγκόρανη είχε σχεδιαστεί και επίθεση της II Μεραρχίας προς Λέκλι και Πεστάνη, η οποία εκδηλώθηκε τελικά στις 15 Φεβρουαρίου με αποτέλεσμα την άμεση κατάληψη του Υψ. 1285, η οποία ολοκληρώθηκε ύστερα από βραδινό εγχείρημα. Στις 16 Φεβρουαρίου συνεχίστηκε επίθεση από την κατεύθυνση του Υψ. 1285 και καταλήφθηκε η γέφυρα του ποταμού Ζαγοριά. Τη 18 Φεβρουαρίου καταλήφθηκε το Υψ. 1723 ενώ στην κατεύθυνση προς Λέκλι δεν σημειώθηκε πρόοδος εξαιτίας του ισχυρά οργανωμένου εδάφους και της εχθρικής αντίδρασης. Την 19 Φεβρουαρίου συνεχίστηκε η επίθεση και καταλήφθηκε το χωριό Πεστάνη με την παραπέρα προχώρηση να ανακόπτεται από πλευρικά πυρά αρμάτων που έβαλαν από τη βόρεια όχθη του Αώου κατά μήκος της οδού Τεπελένι – Κλεισούρα. Προσπάθεια για κατάληψη του Υψ. 739 στα δυτικά της Πεστάνης δεν ευοδώθηκε λόγω του ιταλικού φραγμού πυροβολικού, ο οποίος επεκτάθηκε και εντός του χωριού Πεστάνη, προκαλώντας απώλειες τόσο στα μαχόμενα τμήματα όσο και στους κατοίκους της περιοχής. Στις 20 Φεβρουαρίου η ενέργεια προς Λέκλι δεν σημείωσε πρόοδο, ενώ συνεχίστηκε η προχώρηση κατά μήκος του Γκόλικο και κατατελήφθη το ανατολικό τμήμα του Υψ. 1615.

Από 21 έως 28 Φεβρουαρίου ανεστάλησαν οι επιθετικές ενέργειες λόγω της σφοδρής κακοκαιρίας και των απωλειών που αυτή προκαλούσε σε συνδυασμό με το εχθρικό σφυροκόπημα. Η επίθεση κατά του Υψ. 739 επαναλήφθηκε στις 28 Φεβρουαρίου χωρίς επιτυχία. Οι απώλειες της II Μεραρχίας κατά τον Φεβρουάριο ήταν 13 αξιωματικοί και 268 οπλίτες νεκροί, 26 αξιωματικοί και 720 οπλίτες τραυματίες. Στους παραπάνω δεν συμπεριλαμβάνονται οι παγόπληκτοι, οι οποίοι για τα τμήματα επί του Γκόλικο ανέρχονταν σε 60-80 ημερησίως.

Στους άλλους τομείς του μετώπου κατά την ίδια χρονική περίοδο δεν έλαβαν χώρα επιχειρήσεις μεγάλης εκτάσεως, παρά μόνο τοπικές συγκρούσεις που αποσκοπούσαν στη βελτίωση θέσεων. Όλες οι δραστηριότητες των μονάδων προσανατολίστηκαν στην προπαρασκευή για μελλοντικές επιχειρήσεις.

Οι ενδείξεις για την επικείμενη ιταλική «Εαρινή» Επίθεση και οι αποφάσεις της ελληνικής Ηγεσίας

Οι εχθρικές συγκεντρώσεις στον κεντρικό τομέα έναντι του Β΄ ΣΣ άρχισαν να γίνονται αντιληπτές από τις 10 Φεβρουαρίου από επίγειες και εναέριες παρατηρήσεις. Ταυτόχρονα πληροφορίες από αιχμαλώτους και άλλες πηγές έφεραν ως επικείμενη μία σοβαρή εχθρική επιχείρηση στην κατεύθυνση Γκλάβα – Μπούμπεσι – Κλεισούρα. Το ΓΣ από 18 Φεβρουαρίου επέστησε την προσοχή στο ΤΣΗ για την ενδεχόμενη ιταλική επίθεση στη ζώνη του Β΄ ΣΣ και από τέλος Φεβρουαρίου διέθεσε στο ΤΣΗ τις IV και VI Μεραρχίες.

Σε συμβούλιο που έγινε στις 25 Φεβρουαρίου στην Αθήνα παρουσία της πολιτικής και της στρατιωτικής ηγεσίας ο διοικητής του ΤΣΗ ανέπτυξε με λεπτομέρεια την κατάσταση των μονάδων και διατύπωσε την άποψή του πως δεν ήταν δυνατόν να αναληφθεί επιχείρηση μεγάλης κλίμακας για την κατάληψη του Τεπελενίου (το τελευταίο ήταν στοιχείο ιδιαίτερου κυβερνητικού ενδιαφέροντος), παρά μόνο αν γινόταν αντικατάσταση των I, XI και XV Μεραρχιών του Β΄ ΣΣ ή του μεγαλύτερου μέρους τους και μετά από συμπλήρωση και ανάπαυση των μονάδων για 20-25 ημέρες. Επίσης, πρόσθεσε πως οι τοπικές επιχειρήσεις δεν είναι συμφέρουσες, καθώς φθείρουν τα τμήματα από πλευράς προσωπικού, υλικού και πυρομαχικών χωρίς σοβαρά αποτελέσματα. Πρότεινε την αναμονή για σύντομο χρονικό διάστημα με σκοπό την ενίσχυση, αναδιοργάνωση και αναδιάταξη των μονάδων και τη δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών για την ανάληψη ευρείας κλίμακας επιχειρήσεων σύμφωνα με τη βασική αποστολή του ΤΣΗ.³⁹

Την 2 Μαρτίου 1941 σε σύσκεψη που έγινε στο Στρατηγείο της Στρατιάς παρουσία της πολιτικής και στρατιωτικής ιεραρχίας αποφασίστηκε η εκτέλεση επιχείρησης για την ολοκλήρωση της περιοχής Μετζγκόρανης – Σεντέλι, βόρεια του Αώου και της περιοχής Λέκλι στην κοιλάδα του Δρίνου, στα νότια του Αώου. Ιδιαίτερη προσοχή δόθηκε στον συντονισμό των ενεργειών των Α΄ και Β΄ ΣΣ. Το ΤΣΗ υπολόγιζε ότι με την κατάληψη της περιοχής Λέκλι - Κόντραθα δημιουργούνται ευνοϊκές συνθήκες για τον αποκλεισμό του τομέα Μουζάτι και την ολοκλήρωση της κορυφογραμμής Σεφέρ Αγαϊτ προς Τεπελένι.

Επειδή τη δεδομένη χρονική στιγμή γερμανικά στρατεύματα άρχισαν να εισέρχονται στη Βουλγαρία (2 Μαρτίου 1941), τα οποία προωθούνταν προς τα ελληνοβουλγαρικά σύνορα. Η διαφαινόμενη απειλή οδήγησε το ΓΣ να εκδώσει διαταγή με την οποία καθοριζόταν πως οποιαδήποτε και εάν ήταν η εξέλιξη στα Βαλκάνια η αποστολή των μαχόμενων δυνάμεων στο βορειοηπειρωτικό μέτωπο ήταν σαφής, κατηγορηματική και απέβλεπε:

- Στην εξασφάλιση του κατεχόμενου εδάφους και στη διεξαγωγή ενεργητικής άμυνας.
- Στην εκτέλεση των αναγκαίων επιθετικών επιχειρήσεων για τη βελτίωση των συνθηκών άμυνας, όταν θα το επέτρεπαν οι καιρικές συνθήκες και οι διατιθέμενες δυνάμεις.
- Στην εξασφάλιση του αμείωτου του ηθικού του Στρατού από ενδεχόμενο επηρεασμό του από οποιοσδήποτε αιτίες ή απειλές, απ' όπου και αν προέρχονται.

Παράλληλα το ΓΣ για να προλάβει τον ενδεχόμενο κίνδυνο κύκλωσης από τα νότια και της αποκοπής δυνάμεων του βορειοηπειρωτικού μετώπου από μία γερμανική εισβολή διαμέσου της Βουλγαρίας, διέταξε την 7 Μαρτίου το ΤΣΗ και το ΤΣΔΜ να μελετήσουν ενδεχόμενη σύμπτυξη των δυνάμεών τους στη γραμμή Πιέρια – Αλιάκμονας ποταμός – Βενέτικος ποταμός – όρος Σμόλικας – Μέρτζανη και από εκεί προς τα ελληνοαλβανικά σύνορα ή ακόμη νοτιότερα μέχρι την γραμμή Πιέρια – Αλιάκμονας ποταμός – Βενέτικος ποταμός – Ζυγός Μετσόβου – Άραχθος ποταμός.

Η διάσταση απόψεων που παρουσιάστηκε σε ό,τι αφορά την παραπέρα διεξαγωγή των επιχειρήσεων οδήγησε στην αντικατάσταση των διοικητών του ΤΣΗ (αντικαταστάθηκε ο Αντιστράτηγος Μάρκος Δράκος από τον Αντιστράτηγο Ιωάννη Πιτσίκα μέχρι τότε διοικητή του ΤΣΔΜ του οποίου το Στρατηγείο καταργήθηκε) και των Α΄ και Β΄ Σωμάτων Στρατού (ο διοικητής του Α΄ ΣΣ αντιστράτηγος Γεώργιος Κοσμάς αντικαταστάθηκε από

³⁹ Κωνσταντίνος Πολυζώης κ.ά., *Επίτομη Ιστορία του Ελληνοϊταλικού και Ελληνογερμανικού Πολέμου 1940-1941* (Αθήνα: Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού - ΔΙΣ, 1985), σελ.129.

τον Αντιστράτηγο Παναγιώτη Δεμέστιχα, μέχρι τότε διοικητή του Ε΄ ΣΣ το Στρατηγείο του οποίου καταργήθηκε, ενώ ο διοικητής του Β΄ ΣΣ Αντιστράτηγος Δημήτριος Παπαδόπουλος αντικαταστάθηκε από τον διοικητή της ΙΙΙ Μεραρχίας Υποστράτηγο Γεώργιο Μπάκο).

Επιθετικές ενέργειες προς Σεντέλι και Τεπελένι (7-8 Μαρτίου 1941)

Το Β΄ ΣΣ είχε καθορίσει από 26 Φεβρουαρίου ως αποστολή της ΧVII Μεραρχίας την ολοκλήρωση της περιοχής Μετζκοράνης και την κατάληψη της περιοχής Ντάμισι – Κατσίστι στα δυτικά του όρους Σεντέλι. Η ενέργεια θα γινόταν σε δύο φάσεις. Στην πρώτη φάση θα καταλαμβάνονταν η βραχώδης κορυφογραμμή δυτικά του χωριού Μετζκοράνη και τα Ύψ. 1232 – Μπεσίστι και κατά τη δεύτερη φάση θα καταλαμβάνονταν η περιοχή Κατσίστι – Ντάμισι.

Η μοναδική προσέγγιση του όρους Σεντέλι ήταν δυνατή μόνο από τον αυχένα της Μετζκοράνης που συνδέει την Τρεμπεσίνα με το Σεντέλι. Τη νύχτα 2-3 Μαρτίου συγκρότημα τάγματος ενισχυμένο με λόχο μηχανικού ενήργησε από τα βόρεια προς το χ. Μετζκόρανη για να δημιουργήσει ερείσματα προσεγγίσεως και βάση εξορμήσεως. Το Συγκρότημα πέτυχε με καταδρομική ενέργεια να διεισδύσει στο βάθος της στενωπού, να εγκατασταθεί στο Ύψ. 370 και να αποτμήσει την αμαξιτή οδό ανοίγοντας τάφρο 7 μέτρα πλάτος και 2,80 βάθος. Έτσι κατόρθωσε να αποκόψει και στη συνέχεια να αιχμαλωτίσει τη δύναμη λόχου, τα άρματα, τα αντιαρματικά και τα αντιαεροπορικά που κάλυπταν την στενωπό επεκτείνοντας τον έλεγχο της Μεραρχίας εννέα χιλιόμετρα δυτικά του Σενεγκόλ.

Μετά την επιτυχία του παραπάνω εγχειρήματος η ΧVII Μεραρχία εξαπέλυσε επίθεση την 7 Μαρτίου προς Μετζκοράνη – Σεντέλι, πετυχαίνοντας μέχρι της 14:00 την υπέρβαση του χωριού Μετζκοράνη και να καταλάβει τα δυτικά σε αυτό βραχώδη κράσπεδα, αποκόπτοντας την υποχώρηση των Ιταλών. Στον ίδιο χρόνο καταλήφθηκε η λίθινη γέφυρα στην αμαξιτή οδό η οποία και καταστράφηκε για να απαγορευτεί η κίνηση αρμάτων προς τα ανατολικά. Η περίσφιξη της τοποθεσίας είχε σαν αποτέλεσμα από τις 17:00 ο εχθρός να καμφθεί και να αρχίσει να παραδίνεται κατά μεγάλα τμήματα. Συνελήφθησαν πάνω από 1.000 αιχμάλωτοι με τον οπλισμό τους, πυροβόλα, βαρύς οπλισμός, όλμοι ενώ κυριεύθηκε και μεγάλη ποσότητα από πολεμικό υλικό και τρόφιμα. Τη νύχτα 7-8 Μαρτίου συνεχίστηκε η προώθηση προς τα δυτικά και καταλήφθηκε το Ύψ. 1437. Την 8 Μαρτίου συνεχίστηκε η προσπάθεια για κατάληψη της κορυφογραμμής Σεντέλι, αλλά δεν ευοδώθηκε η προσπάθεια πιο πέρα από τα ανατολικά αντερείσματα της κορυφογραμμής όπου παγιώθηκε η γραμμή άμυνας.

Η ΙΙ Μεραρχία στη ζώνη του Α΄ ΣΣ (σε συντονισμό με τις επιχειρήσεις της ΧVII Μεραρχίας) επιτέθηκε στην περιοχή Γκόλικο (ανατολικά του Τεπελενίου), ενώ στην περιοχή Μπούζα ε Σεφέρ Αγαϊτ (δυτικά του Δρίνου) τήρησε στάση αμυντική για να καλύψει το αριστερό της και το δεξιό της ΧVIII Μεραρχίας. Οι επιτιθέμενοι πέτυχαν να απωθήσουν τον εχθρό δυτικά του υψώματος Γκόλικο και να καταλάβουν το Ύψ. 1615. Η προσπάθεια προς το Ύψ. 556 για να υπερκεραστεί το χωριό Λέκλι και να τεθεί υπό έλεγχο η γέφυρα Λουζάτι στο Δρίνο δεν ευοδώθηκε, καθώς ο εχθρός είχε δημιουργήσει ένα ισχυρό τείχος από δυνάμεις και μέσα στα ανατολικά και νότια του Τεπελενίου. Παράλληλη ενέργεια προς το Ύψ. 739 για να τεθεί υπό έλεγχο η γέφυρα Δραγκότι στον Αώο ποταμό έφερε αποτέλεσμα αρχικά στις 7 Μαρτίου αλλά επιτεύχθηκε στις 8 Μαρτίου. Η παραπέρα προχώρηση ανακόπηκε εξαιτίας της εχθρικής αντιστάσεως.

Στους λοιπούς τομείς του μετώπου δεν έγινε κάτι αξιόλογο εκτός από τη συνήθη δράση του εχθρικού πυροβολικού, περιπόλων και της αεροπορίας. Οι μονάδες ασχολούνταν με βελτίωση θέσεων – οργάνωση εδάφους, με αναδιοργάνωση – συμπλήρωση ελλείψεων και βελτίωση του υφιστάμενου οδικού δικτύου.

Η Ιταλική «Εαρινή» Επίθεση (9-15 Μαρτίου 1941)

Ο Ιταλικός Στρατός μετά τη δυσμενή εξέλιξη των επιχειρήσεων προετοιμαζόταν εντατικά για να επιφέρει ένα συντριπτικό χτύπημα εναντίον των Ελλήνων, προτού οι Γερμανοί ξεκινήσουν τις επιχειρήσεις στη βαλκανική χερσόνησο. Μία νίκη θα ήταν απαραίτητη τόσο για λόγους γοήτρου όσο και για λόγους γεωπολιτικής μετά την περάτωση των πολεμικών επιχειρήσεων, ιδίως μετά τις δεσμεύσεις που είχαν αναλάβει οι Ιταλοί στη σύσκεψη που πραγματοποιήθηκε στις 20 και 21 Ιανουαρίου 1941 στο Σάλτσμπουργκ της Αυστρίας, στην οποία συμμετείχε η ανώτατη πολιτική και στρατιωτική ηγεσία της Γερμανίας.⁴⁰

Η όλη επιχείρηση είχε σαν αντικειμενικό σκοπό την κατάληψη των Ιωαννίνων και ανατέθηκε στην 11η Στρατιά (η οποία είχε διοικητή τον Στρατηγό Τζελόζο), ενώ η 9η Στρατιά, η οποία ήταν βορειότερα αναπτυγμένη δεν ειδοποιήθηκε για την επικείμενη επιχείρηση. Σύμφωνα με το σχέδιο που εκπονήθηκε από τον διοικητή των ιταλικών δυνάμεων στην Αλβανία Στρατηγό Καβαλλέρο, η επιχείρηση θα άρχιζε στις 9 Μαρτίου και θα εκδηλωνόταν σε περιορισμένο μέτωπο μεταξύ των ποταμών Αώου και Άψου στη γενική κατεύθυνση Γκλάβα – Μπούμπεσι με σκοπό την δημιουργία ρήγματος και τη διάνοιξη της κοιλάδας του ποταμού Ντεσνίτσα.

Η κύρια προσπάθεια ανατέθηκε στο VIII Σώμα Στρατού (υπό τον Στρατηγό Γκαμπάρα) με τις Μεραρχίες «Κάλιαρι», «Πούλιε», «Πινερόλο», «Μπάρι», δύο τάγματα Μελανοχιτώνων πλαισιωμένο δεξιά (νότια) από τη Μεραρχία «Σφορτσέσκα» του XV ΣΣ και αριστερά (βόρεια) από τη Μεραρχία «Κυνηγοί των Άλπεων» του IV ΣΣ. Το σχέδιο προέβλεπε επίθεση σε τρεις κατευθύνσεις με κύρια προσπάθεια στον τομέα της ελληνικής I Μεραρχίας με πρώτο αντικειμενικό σκοπό την κατάληψη της γραμμής Ποντογκοράνι – Σούκα και στη συνέχεια τη γραμμή Κλεισούρα – Φράταρι – Μάλι Κρεσόβας και μετέπειτα προέλαση προς Λεσκοβίκι – Ιωάννινα. Το εν λόγω αποτέλεσμα θα επιδιωκόταν με μετωπική επίθεση με κατά τόπους υπερκερωτικές ενέργειες που θα εκδηλώνονταν μετά τη δημιουργία του ρήγματος. Πρακτικά οι Ιταλοί επεδίωκαν να διανοίξουν την κοιλάδα του Ντεσνίτσα και να διαχωρίσουν της ελληνικές δυνάμεις στα δύο για να είναι σε θέση να κατευθυνθούν προς τα Ιωάννινα.

Η ιταλική επίθεση θα εκδηλωνόταν στη ζώνη του Β' ΣΣ, το οποίο διέθετε από τον Αώο μέχρι τον Άψο τις XVII, V, I, XV και XI Μεραρχίες. Σε δεύτερο κλιμάκιο υπήρχαν ως εφεδρείες του ΤΣΗ, συνολικά τρία συντάγματα (τα δύο από τις μεραρχίες της πρώτης γραμμής, XV – XVII) και ένα από την VI Μεραρχία, η οποία βρισκόταν βόρεια της περιοχής Κλεισούρας. Επιπλέον, στα νοτιοανατολικά του Αργυρόκαστρου (χ. Λίμποβα) ήταν προσανατολισμένη για κίνηση προς όφελος του Β' ΣΣ η IV Μεραρχία.

Απέναντι από τις δυνάμεις του Β' ΣΣ οι Ιταλοί διέθεταν σε πρώτο κλιμάκιο (από τα βόρεια προς τα νότια) την 22η Μεραρχία «Κυνηγοί των Άλπεων», την 59η Μεραρχία «Κάλιαρι», την 38η Μεραρχία «Πούλιε», τα 152 και 155 Τάγματα Μελανοχιτώνων, την 24η Μεραρχία «Πινερόλο» και τη 2η Μεραρχία «Σφορτσέσκα». Σε δεύτερο κλιμάκιο διέθεταν την 47η Μεραρχία «Μπάρι» και αργότερα την 51η Μεραρχία «Σιένα» και την 7η Μεραρχία «Λύκοι της Τοσκάνης». Ως εφεδρεία στην περιοχή του Τεπελενίου ήταν η 29η Μεραρχία «ΠιEMONΤΕ» και η 131 Τεθωρακισμένη Ταξιαρχία «Κενταύρων». Επιπροσθέτως, εκτός από τις προαναφερθείσες δυνάμεις μεταξύ Αώου και Άψου ποταμού διέθεταν συντάγματα Βερσαλλιέρων και τάγματα Αλπινιστών και Μελανοχιτώνων συνολικής δυνάμεως 15 ταγμάτων πεζικού και δύο ταγμάτων πολυβόλων.

Οι ιταλικές ενισχύσεις που κατέφθαναν στο μέτωπο και η προετοιμασία που γινόταν για την ιταλική αντεπίθεση έγιναν έγκαιρα αντιληπτές από την ελληνική πλευρά από το πρώτο δεκαήμερο του Φεβρουαρίου του 1941. Το Β' ΣΣ σύμφωνα με τις οδηγίες του ΓΣ εξέδωσε διαταγή αμυντικής εγκατάστασης από τις 9 Φεβρουαρίου. Με αυτόν τον τρόπο δόθηκε ο

⁴⁰ Κωνσταντίνος Πολυζώης κ.ά., *Επίτομη Ιστορία του Ελληνοϊταλικού και Ελληνογερμανικού Πολέμου 1940-1941* (Αθήνα: Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού - ΔΙΣ, 1985),σελ. 127

απαραίτητος χρόνος για την προετοιμασία της απόκρουσης της ιταλικής επίθεσης. Τις τελευταίες ημέρες πριν εκδηλωθεί η επίθεση, η ιταλική αεροπορία σημείωσε έντονη δράση με βομβαρδισμούς τόσο στη γραμμή του μετώπου όσο και στα μετόπισθεν. Την 8 Μαρτίου βομβάρδισε εφεδρείες, συγκεντρώσεις, θέσεις πυροβολικού, σταθμούς διοικήσεως και παρατηρητήρια.

Η ιταλική επίθεση εκδηλώθηκε την 9 Μαρτίου στις 06:30 με προπαρασκευή πυροβολικού που διήρκεσε δυόμιση ώρες σε όλο το μέτωπο του Β΄ ΣΣ. Τα Ύψώματα 731 και 717 (Μπρέγκου Ραπίτ) ανασκάφηκαν. Οι επικοινωνίες διακόπηκαν, ενώ ο καπνός και η σκόνη δεν επέτρεπαν ούτε τη λειτουργία των οπτικών μέσων. Η επίθεση εκδηλώθηκε σε όλο το μέτωπο της Ι Μεραρχίας (από το Ύψ. 1308 μέχρι το χωριό Μπούμπεσι, όπου ο εχθρός κατεύθυνε τη δραστηριότητά του για τη δημιουργία ρήγματος). Ενήργησε κατά του Ύψ. 731 αλλά απέτυχε. Με νέα προσπάθεια οι Ιταλοί κατέλαβε το όμορο Ύψ. 717 (500μ. δυτικά του 731), αλλά ανακαταλήφθηκε ύστερα από ελληνική αντεπίθεση. Περί της 12:00 εκδηλώθηκε νέα ιταλική επίθεση κατά των Ύψ.1060, Κιάφε Λουζίτ, Ύψ.731 και Ύψ.717 με μόνο θετικό αποτέλεσμα την ανακατάληψη του Ύψ. 717. Στις 14:00 και στις 16:50 έγιναν δύο ακόμα επιθέσεις κατά των Ύψ. Κιάφε Λουζίτ – 731, οι οποίες απέτυχαν και προκάλεσαν σημαντικές απώλειες στους επιτιθεμένους. Οπότε η πρώτη ημέρα στον τομέα της κύριας προσπάθειας των ιταλικών επιχειρήσεων ήταν άκαρπη παρ' όλο την πρωμοδότηση που υπήρχε σε άφθονα μέσα πυρός και την καθολική αεροπορική υποστήριξη.

Το Β΄ ΣΣ όταν διαπίστωσε πως η κύρια εχθρική προσπάθεια θα ήταν στον τομέα της Ι Μεραρχίας ενίσχυσε τη μεραρχία με ένα νέο σύνταγμα της VI Μεραρχίας και με δύο ακόμη τάγματα από τις εφεδρείες του.

Στον τομέα της XV Μεραρχίας (που αμυνόταν βορειότερα της Ι Μεραρχίας) ο εχθρός δεν σημείωσε κάποια πρόοδο, καθώς οι αλληπάλληλες επιθέσεις του αποκρούστηκαν. Στο δεξιό του ΣΣ που το κατείχε η XI Μεραρχία ο εχθρός επεδίωξε την κατάληψη των Μπρέγκου Λιούλεϊ και Μάλι Σπαντάριτ, αλλά τα αμυνόμενα τμήματα τον αντιμετώπισαν επιτυχώς. Την ίδια τύχη είχε και η ιταλική επίθεση στη ζώνη της V Μεραρχίας που αμυνόταν νοτιότερα της Ι στην Τρεμπεσίνα.

Η XVII Μεραρχία (η οποία ενεργούσε επιθετικά από τις 7 Μαρτίου στα βόρεια του Αώου μέχρι τον αυχένα Μετζγκόρανης) αντιμετώπισε και αυτή επιτυχώς την ιταλική επίθεση στη ζώνη της, η οποία στρεφόταν ιδίως κατά του Ύψ. 1437 και του αυχένα της Μετζγκόρανης. Στον τομέα της II Μεραρχίας στα νότια του Αώου η ιταλική δράση περιορίστηκε σε εντατικούς βομβαρδισμούς με πυροβολικό και όλμους. Η πρώτη ημέρα της «εαρινής» επιθέσεως δεν ήταν η αναμενόμενη για την ιταλική πλευρά, καθώς το Β΄ ΣΣ κατάφερε και διατήρησε την αμυντική τοποθεσία αρραγή.

Την 10 Μαρτίου στις 06:45 οι Ιταλοί συνέχισαν την επιθετική τους προσπάθεια εναντίον του Ύψ. 731, Μπρέγκου Ραπίτ και Τρεμπεσίνας, οι οποίες παρόλο που ήταν ολόήμερες δεν απέδωσαν τα επιθυμητά (για τους Ιταλούς) αποτελέσματα. Στις 11:15 ιταλικό σύνταγμα προσπάθησε με υπερκερωτική ενέργεια να παρακάμψει το Ύψ. 731 από τα νότια αλλά δέχθηκε καταγιστικά πυρά από τα κατεχόμενα υψώματα Τρεμπεσίνα – Κιάφε Λουζίτ με αποτέλεσμα να ανατραπεί και να διαλυθεί. Παρόμοια προσπάθεια διαμέσου της χαράδρας Πρόι Μαθ ανακόπηκε στο ύψος του Ύψ. 731. Στον τομέα της XV Μεραρχίας από τις 07:00 υπήρχαν σφοδροί βομβαρδισμοί πυροβολικού και όλμων κατά του κέντρου αντιστάσεως Μπούμπεσι (Ύψ. 710) και Ύψ. 869, ακολούθησαν αλληπάλληλες επιθέσεις οι οποίες είχαν σοβαρές απώλειες για τον εχθρό. Η XI Μεραρχία δέχθηκε καταγισμό πυρών πυροβολικού και όλμων από τις 06:50 μέχρι της 08:00 με ιδιαίτερη βαρύτητα κατά του υψώματος Μάλι Σπαντάριτ κατά του οποίου εκδηλώθηκε επίθεση στις 09:30, η οποία ήταν ατυχής, ενώ τμήματα που κατόρθωσαν να διεισδύσουν στα νότια του Μάλι Σπαντάριτ (καλυπτόμενα από την ομίχλη που υπήρχε)

καταστράφηκαν ύστερα από την αντιπίεση ενός τάγματος που προωθήθηκε για να αποκαταστήσει την τοποθεσία.

Η XVII Μεραρχία σύμφωνα με το προηγούμενο σχέδιό της εκτόξευσε επίθεση για να καταλάβει το Ύψ. 1623 της Τρεμπεσίνας (δυτικά του Ύψ. 1437), αλλά αναγκάστηκε να ανακόψει την επίθεσή της, καθώς αντιμετώπιζε φράγμα πυρών. Οι τομείς των II και V Μεραρχιών προσβλήθηκαν από το εχθρικό πυροβολικό και κυρίως το Ύψ. Πούντα Νορντ.

Την 11 Μαρτίου η επιθετική προσπάθεια ξεκίνησε στις 04:30 με την ίδια σφοδρότητα με κύρια προσπάθεια κατά του Ύψ. 731, αλλά οι αμυνόμενοι κατάφεραν να αποκρούσουν την επίθεση τόσο στο Ύψ. 731 όσο και κατά του Μπρέγκου Ραπίτ. Ταυτόχρονα συνεχίστηκε η εχθρική επιθετική προσπάθεια διαμέσου της χαράδρας Πρόι Μαθ, η οποία είχε προσωρινά ανακοπεί. Η ιταλική κίνηση παρά της πυκνής ομίχλης έγινε έγκαιρα αντιληπτή από τα τμήματα του αντιαρματικού πυροβολικού που ήταν ταγμένα στη χαράδρα, τα οποία έβαλαν εναντίον των πλευρών και των νώτων των ιταλικών τμημάτων, αναγκάζοντάς τους να παραδοθούν τις μεσημβρινές ώρες. Η εκκαθάριση της χαράδρας απέδωσε 521 αιχμαλώτους, ενώ καταμετρήθηκαν 250 νεκροί και κυριεύθηκε παντοειδές υλικό.

Στις 10:45 (της 11 Μαρτίου) εκδηλώθηκε νέα επίθεση κατά των ελληνικών θέσεων στην Τρεμπεσίνα – Κιάφε Λουζίτ, Ύψ. 731 (I Μεραρχία), η οποία συνεχίστηκε μέχρι της 13:00 οπότε και αποκρούστηκε. Αντίστοιχα αποκρούστηκε και η επίθεση ενάντια κατά του Ύψ. Μπρέγκου Ραπίτ. Στο τομέα της XV Μεραρχίας ο εχθρός εκτόξευσε δύο επιθέσεις ύστερα από προπαρασκευή πυροβολικού αλλά αποκρούστηκαν όλες. Στον τομέα της XVII Μεραρχίας ο εχθρός επιτέθηκε μετά από σφοδρό βομβαρδισμό κατά των Ύψ. Μετζγκόρανη και Ύψ. 1437 αλλά αποκρούστηκε. Δύο νέες επιθέσεις στις 17:00 και στις 19:30 αποκρούστηκαν και πάλι. Στους τομείς των V και XI Μεραρχιών συνεχίστηκε ο βομβαρδισμός αλλά με πυρά πυροβολικού και όλμων ενώ μικρής κλίμακας επιθέσεις αντιμετωπίστηκαν με επιτυχία. Στον τομέα της II Μεραρχίας η δράση του εχθρικού πυροβολικού ήταν μικρότερη σε σχέση με τις προηγούμενες ημέρες.

Η τρίτη ημέρα της ιταλικής επιθέσεως έληξε χωρίς να κατορθώσουν οι Ιταλοί να διασπάσουν την αμυντική τοποθεσία του Β΄ ΣΣ. Οι απώλειες της ιταλικής Μεραρχίας «Πούλιε» και των Μελανοχιτώνων έκαναν την ιταλική διοίκηση να προωθήσει την νύχτα 11-12 Μαρτίου την εφεδρική Μεραρχία «Μπάρνι».

Τη 12 Μαρτίου στις 00:45 εκδηλώθηκε νέα ιταλική επίθεση (νυχτερινή) κατά των Ύψ. 731 και Μπρέγκου Ραπίτ με υποστήριξη όγκου πυρών πυροβολικού που επεκτάθηκε και επί του Ύψ. Κιάφε Λουζίτ. Η επίθεση αυτή εκτελέστηκε από τη Μεραρχία «Μπάρνι» αλλά αντιμετωπίστηκε από ελληνικής πλευράς με πυκνό φραγμό πυρών και με αγώνα εκ του συστάδην. Στις 05:30 επαναλήφθηκε η επίθεση (χωρίς προπαρασκευή πυροβολικού) η εντεκάτη στη σειρά στον τομέα από το Ύψ. 1060 της Τρεμπεσίνας μέχρι το Ύψ. Μπρέγκου Ραπίτ. Η αντίδραση υπήρξε άμεση με αποτέλεσμα οι επιτιθέμενοι προς τα Ύψ. 1060 και Κιάφε Λουζίτ να καθηλωθούν από τον φραγμό αμυντικών πυρών, ενώ βορειότερα στο Ύψ. 731 ο αγώνας συνεχίστηκε μέχρι της 06:45, οπότε και οι επιτιθέμενοι αποκρούστηκαν με τις χειροβομβίδες και τη λόγχη. Στις 09:30 τμήματα του εχθρού αποπειράθηκαν να διεισδύσουν προς το Κιάφε Λουζίτ, αλλά δέχθηκαν σοβαρά πυρά πυροβολικού και αναδιπλώθηκαν. Από τις 11:00 η δράση του εχθρού περιορίστηκε σε βομβαρδισμούς πυροβολικού σε όλη την έκταση του μετώπου της I Μεραρχίας.

Στον τομέα της XV Μεραρχίας οι Ιταλοί ενήργησαν δύο επιθέσεις κατά του Μπούμπεσι, οι οποίες όμως αποκρούστηκαν. Στους τομείς των II, V και XI Μεραρχιών συνεχίστηκαν οι βολές πυροβολικού όλο το 24ωρο. Στον τομέα της XVII Μεραρχίας πραγματοποιήθηκε καταδρομική ενέργεια τμήματος δύο ομάδων μάχης εναντίον της νοτιοδυτικά της Μετζγκόρανης, η οποία είχε ως αποτέλεσμα την αιχμαλωσία 12 Ιταλών αξιωματικών και 223 οπλιτών στη βάση εξορμήσεως, στοιχείο που κατέπληξε τους

Ιταλούς όταν διαπίστωσαν την πραγματική δύναμη του τμήματος.⁴¹ Η τέταρτη ημέρα (12 Μαρτίου) έληξε πρακτικά όπως και η προηγούμενη χωρίς κάποιο χειροπιαστό τακτικό αποτέλεσμα για τους επιτιθέμενους.

Το πρωί της 12 Μαρτίου ο διοικητής της II Στρατιάς Στρατηγός Τζελόζο έστειλε έκθεση στον αρχηγό της ιταλικής κυβέρνησης ότι όλη η επιχείρηση θα πρέπει να θεωρείται αποτυχούσα. Ο Μουσολίνι συγκάλεσε το απόγευμα της ίδιας ημέρας σύσκεψη προς εκτίμηση της καταστάσεως, όπως είχε διαμορφωθεί από την εξέλιξη των επιχειρήσεων. Κατά τη διάρκεια της σύσκεψης τόνισε την ανάγκη συνεχίσεως με όλες τις διαθέσιμες δυνάμεις για να επιτευχθούν οι αντικειμενικοί σκοποί, προτού οι Γερμανοί επιτεθούν κατά της Ελλάδας. Με βάση την απόφαση αυτή κάλεσε στις 21:15 τον Στρατηγό Πρίκολο Αρχηγό του Γενικού Επιτελείου της Αεροπορίας και τον διέταξε να διαθέσει όλη την Αεροπορία την επόμενη ημέρα για να υποστηρίξει τις επιθετικές ενέργειες.

Τη 13 Μαρτίου μέχρι το μεσημέρι όλο το μέτωπο της I Μεραρχίας παρουσίαζε τη συνήθη δράση βομβαρδισμού πυροβολικού και όλμων. Από τις 13:30 εκδηλώθηκε σφοδρός βομβαρδισμός σε όλο το μέτωπο της Μεραρχίας και σε όλο το βάθος της ζώνης της. Στις 15:30 εκδηλώθηκε επίθεση κατά των Υψ. 731 και Μπρέγκου Ραπίτ, ενώ ταυτόχρονα η επιχείρηση καλυπτόταν από την ιταλική αεροπορία που πρόσβαλε τόσο τις θέσεις πυροβολικού και των εφεδρειών όσο και τα τμήματα της γραμμής μάχης. Ο αγώνας διήρκεσε μέχρι τις απογευματινές ώρες, οπότε και οι επιτιθέμενοι ανατράπηκαν οριστικά. Στις 18:00 οι Ιταλοί εκτόξευσαν την 13η επίθεση εναντίον του Υψ. 731, η οποία πάλι απέτυχε.

Στους τομείς των V, XI, XV και XVII Μεραρχιών σημειώθηκε μόνο δράση πυροβολικού με ιδιαίτερη ένταση κατά του Υψ. 710 (Μπούμπεσι) και νότια μέχρι Κιάφε Λουζίτ. Η ιταλική αεροπορία με 200 εξόδους σε διαδοχικά κύματα διενήργησε βομβαρδισμούς σε όλη τη ζώνη του Β' ΣΣ και κυρίως κατά των Υψ. 1308, Κιάφε Λιουζίτ και Μάλι Σπαντάριτ.

Στις 14 Μαρτίου στις 00:30 στον τομέα της I Μεραρχίας οι Ιταλοί άρχισαν να προωθούν μικρά τμήματα στην χαράδρα Πρόι Βέλες στα βόρεια του Μπρέγκου Ραπίτ, τα οποία με το πρώτο φως έγιναν αντιληπτά και κατηλώθηκαν. Σε αντεπίθεση που τους έγινε υποχρεώθηκαν σε άτακτη υποχώρηση, εγκαταλείποντας επί τόπου υλικό και 25 αιχμαλώτους. Τις πρωινές ώρες ξανάρχισε βομβαρδισμός πυροβολικού στο δεξιό της Μεραρχίας χωρίς διακοπή μέχρι της 10:00, οπότε οι Ιταλοί εξαπέλυσαν και πάλι ισχυρότατη επίθεση κατά των Υψ. 731 και Μπρέγκου Ραπίτ με σύνταγμα της Μεραρχίας «Μπάρι» και σύνταγμα της Μεραρχίας «Κάλιαρι» αντίστοιχα. Η μάχη διήρκεσε έως τις 12:30, οπότε και οι επιτιθέμενοι αποκρούστηκαν. Ο αεροπορικός βομβαρδισμός και τα πυρά πυροβολικού συνεχίστηκαν έως τις 15:00 οπότε και εκδηλώθηκε νέα επίθεση, η 15η εναντίον του Υψ. 731 και Μπρέγκου Ραπίτ. Αυτήν τη φορά οι Ιταλοί κατάφεραν, για λίγο χρονικό διάστημα, να καταλάβουν τα δυτικά του Υψ. 717 και τις πρώτες γραμμές του Υψ. 731, αλλά ανατράπηκαν από αντεπίθεση των αμυνομένων. Η προσπάθειά τους να συγκεντρωθούν στη χαράδρα Πρόι Βέλες και να εκτοξεύσουν νέα επίθεση κατά του Υψ. 717 ματαιώθηκε από τα πυρά του πυροβολικού. Στις 18:00 εκτοξεύθηκε η 16η επίθεση εναντίον του Υψ. 731 χωρίς προπαρασκευή πυροβολικού αλλά με έντονο βομβαρδισμό στη λοιπή ζώνη της Μεραρχίας. Η επίθεση αποκρούστηκε στις 19:30, ενώ την ίδια κατάληξη είχε και η επίθεση εναντίον του Υψ. 1060 στο αριστερό της Μεραρχίας. Ο αγώνας παρουσίασε τέτοια σφοδρότητα, ώστε το δάσος που κάλυπτε τα Υψ. 731 και 717 (Μπρέγκου Ραπίτ) εξαφανίστηκε σαν να είχε προηγηθεί πλήρης υλοτόμηση. Στους τομείς των XI, XV και XVII Μεραρχιών σημειώθηκε περιορισμένη δράση πυροβολικού. Στον

⁴¹ Κωνσταντίνος Πολυζώης κ.ά., *Επίτομη Ιστορία του Ελληνοϊταλικού και Ελληνογερμανικού Πολέμου 1940-1941* (Αθήνα: Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού - ΔΙΣ, 1985), σελ.137.

τομέα της V Μεραρχίας αποκρούστηκαν δύο επιθέσεις κατά του Υψ. Πούντα Νόρντ στις 07:00 και στις 12:00.

Την 15 Μαρτίου μέχρι της 13:00 επικράτησε ηρεμία. Λίγο αργότερα το εχθρικό πυροβολικό άρχισε και πάλι να βάλλει εναντίον του Υψ. 731 και Μπρέγκου Ραπίτ και κατά διαστήματα κατά του Κιάφε Μουζίτ και Μαζιάνι. Ο βομβαρδισμός συνεχίστηκε έως τις 18:30 και στις 20:00 οι Ιταλοί επιτέθηκαν κατά του Υψ. 731 χωρίς προπαρασκευή πυροβολικού, το οποίο δραστηριοποιήθηκε αμέσως μετά την έναρξη της επίθεσης. Η επίθεση αποκρούστηκε στις 21:00 με χρήση χειροβομβίδων και άμεσων αντεπιθέσεων. Στους τομείς των II, V, XI, XV και XVII Μεραρχιών σημειώθηκε μόνο δράση πυροβολικού χωρίς επιθετικές ενέργειες.

Η 15 Μαρτίου ήταν η έβδομη ημέρα της ιταλικής επίθεσης και ήταν εξαιρετικά αποφασιστική καθώς η πλήρης αποτυχία που εκδηλώθηκε τη συγκεκριμένη ημέρα έπεισε την ιταλική ηγεσία ότι η «Εαρινή Επίθεση» η οποία προπαρασκευάστηκε λεπτομερώς απέτυχε παταγωδώς. Μετά την αποτυχία της 15 Μαρτίου η ιταλική ηγεσία αποφάσισε την βαθμιαία αναστολή των επιχειρήσεων, αναμένοντας ευνοϊκές συνθήκες, ενώ παράλληλα ο Μουσσολίνι είχε την εμμονή να εξασφαλίσει έστω μία μικρή επιτυχία προτού οι Γερμανοί εκδηλώσουν την επίθεση εναντίον της Ελλάδας.⁴²

Η αποδυνάμωση και η διακοπή της ιταλικής επίθεσης (16-26 Μαρτίου 1941)

Από την 16 μέχρι τη 18 Μαρτίου το μέτωπο του Β΄ ΣΣ παρουσίαζε τη συνήθη προ της επίθεσης δραστηριότητα (ανταλλαγή πυρών πυροβολικού, δράση περιπόλων και περιορισμένη δράση της ιταλικής αεροπορίας). Η ελληνική διοίκηση εκτιμώντας πως οι Ιταλοί είχαν εξαντλήσει την επιθετική τους προσπάθεια για επιχειρήσεις μεγάλης κλίμακας, αποφάσισε την ανακατανομή δυνάμεων στον κεντρικό τομέα προς ανακούφιση των μονάδων που δοκιμάστηκαν σκληρά.

Το ΤΣΗ ύστερα από έγκριση του ΓΣ διέταξε στις 16 Μαρτίου την ακόλουθη ανακατανομή στον τομέα του Β΄ ΣΣ:

- Σε πρώτο κλιμάκιο οι Μεραρχίες, IV, V, VI και XVII. Δηλαδή η VI Μεραρχία από τον Άψο μέχρι τον Ντεσνίτσα, η XVII από τον Ντεσνίτσα μέχρι τις ανατολικές πλαγιές τις Τρεμπεσίνας, η V από το χωριό Άρτζα ντι Μέτζο μέχρι Πούντα Νορντ – αυχένα Μετζγκόρανης και η IV (μετακινούμενη από την περιοχή του Αργυροκάστρου) κατά μήκος του Αώου από τον αυχένα Μετζγκόρανης μέχρι Γκόλικο.
- Σε δεύτερο κλιμάκιο θα παρέμεναν οι I και XV Μεραρχίες ανατολικά της Κλεισούρας ως εφεδρείες του ΤΣΗ, καθώς και η XI Μεραρχία στην περιοχή Ροντέν – Ψάρι ως εφεδρεία του ΓΣ. Η αντικατάσταση της I Μεραρχίας από τη XVII θα πραγματοποιούνταν μέχρι της 23 Μαρτίου, ενώ μέχρι το τέλος Μαρτίου θα έπρεπε να ολοκληρωθούν οι μεταβολές των άλλων Μεραρχιών.

Τη 19 Μαρτίου εκτοξεύθηκε από πλευράς Ιταλών η δέκατη όγδοη επίθεση ενάντια στο Υψ. 731. Η επίθεση εκτοξεύθηκε στις 06:30 μετά από εντατικό βομβαρδισμό των Υψ. 731 – Κιάφε Λουζίτ και Τρεμπεσίνας από επίλεκτα τμήματα της Μεραρχίας «Σιένα», τα οποία υποστηρίζονταν από ελαφρά άρματα μάχης. Τα ιταλικά τμήματα πλησίασαν τις νότιες αντηρίδες του Υψ. 731, αλλά κυκλώθηκαν από τα αντεπιτιθέμενα ελληνικά τμήματα και απωθήθηκαν περί την 07:40. Δύο από τα άρματα κατακρημνίστηκαν στη χαράδρα Πρόι Μαθ, ένα άλλο καταστράφηκε προ του Υψ. 731 και τα υπόλοιπα υποχώρησαν στη βάση εξόρμησης. Στους υπόλοιπους τομείς δεν σημειώθηκε αξιόλογη δράση.

⁴² Στο ίδιο, 139.

Την 20 Μαρτίου στον τομέα της XVII Μεραρχίας οι Ιταλοί εξαπέλυσαν στις 22:00 ισχυρή επίθεση από τον Αώο μέχρι το Ύψ. 1437 δυτικά της Μετζγκόρανης. Η επίθεση αποκρούστηκε στις 24:00, αν και υποστηριζόταν από όγκο πυροβολικού και όλμων. Από το βράδυ της 21 Μαρτίου άρχισε η αντικατάσταση τμημάτων της XVII Μεραρχίας στο Σεντέλι από τμήματα της IV Μεραρχίας. Η XVII Μεραρχία συγκεντρώθηκε στην περιοχή Παναρίτι, Ρίμπα, Γκορίτσα, όπου και ασχολήθηκε με ανασυγκρότηση και ανάπαυση των μονάδων έως το βράδυ της 24 Μαρτίου, οπότε και άρχισε καθυστερημένα η αντικατάσταση τμημάτων της I Μεραρχίας και μερικώς της XV Μεραρχίας που περατώθηκε στις 2 Μαρτίου. Η καθυστέρηση οφειλόταν στην ιταλική επίθεση κατά της XVII Μεραρχίας.

Στον τομέα της V Μεραρχίας δεν σημειώθηκε σοβαρή δραστηριότητα από τις 20 μέχρι της 28 Μαρτίου.

Στον τομέα της I Μεραρχίας την 22 Μαρτίου στις 09:30 παρουσιάστηκε στις ελληνικές γραμμές προ του Ύψ. 731 ομάδα Ιταλών αγγελιοφόρων από τρεις στρατιωτικούς ιερείς και αριθμό τραυματιοφορέων, οι οποίοι πρότειναν εκ μέρους της ιταλικής διοίκησης εκεχειρία 4-6 ωρών για να ενταφιαστούν οι νεκροί. Η ελληνική διοίκηση την έκανε αποδεκτή, ύστερα από συνεννόηση της I Μεραρχίας με το Β' ΣΣ. Το Β' ΣΣ έθεσε όρους, ο βασικότερος των οποίων ήταν πως την εκεχειρία τη ζήτησαν οι Ιταλοί και ότι η ταφή των νεκρών από το Ύψ. 717 και ανατολικά και ακόμη μέχρι την χαράδρα Πρόι Μαθ προς τα νότια θα γινόταν από ελληνικά τμήματα με την παρουσία άοπλων Ιταλών από το υγειονομικό προσωπικό τους. Οι προτάσεις των Ελλήνων δεν έγιναν αποδεκτές και ο αγώνας ξανάρχισε. Ο εκπρόσωπος όμως της ελληνικής διοικήσεως ο διοικητής του I/67 Τάγματος της XVII Μεραρχίας είχε την ευκαιρία να διατρέξει το έδαφος μπροστά από τις ελληνικές γραμμές και να διαπιστώσει τη φθορά που είχαν υποστεί οι Ιταλοί στις επιθέσεις εναντίον του Ύψ. 731. Ο ίδιος σε αναφορά του ανέφερε με δραματικούς τόνους το μακάβριο και φρικιαστικό θέαμα που παρουσίαζε ο χώρος ανάμεσα στο Ύψ. 731 και στο Ύψ. 717.⁴³

Τη νύχτα 22-23 Μαρτίου οι Ιταλοί βομβάρδισαν εντατικά τη ζώνη της I Μεραρχίας σε αντίποινα για τη μη αποδοχή της εκεχειρίας για την ταφή των νεκρών με τις δικούς τους όρους. Ο βομβαρδισμός συνεχίστηκε όλη την ημέρα (23 Μαρτίου) ενάντια στο Ύψ. 731. Στις 00:20 την 24 Μαρτίου επιτέθηκαν αιφνιδιαστικά κατά του Ύψ. 731, αλλά αποκρούστηκαν από τους υπερασπιστές του περί της 01:20. Η επίθεση επαναλήφθηκε στις 03:30 αλλά και αυτή αποκρούστηκε. Την 25-26 Μαρτίου η δράση ήταν περιορισμένη και τα τμήματα της I Μεραρχίας ασχολήθηκαν με την οργάνωση του εδάφους και την ισχυροποίηση της τοποθεσίας.

Στον τομέα της XV Μεραρχίας δεν έγινε κάτι αξιόλογο από της 20 μέχρι της 26 Μαρτίου, εκτός από τη συνήθη δράση πυροβολικού και περιπόλων και την προετοιμασία για αντικατάσταση στο τέλος του μήνα. Κατά το ίδιο χρονικό διάστημα (20-26 Μαρτίου) δεν υπήρξαν αξιόλογες ενέργειες στον τομέα της XI Μεραρχίας. Από το βράδυ της 26 Μαρτίου άρχισε η αντικατάστασή της από την VI Μεραρχία. Η XI Μεραρχία μέχρι την νύχτα 3-4 Απριλίου θα ολοκλήρωνε τη συγκέντρωσή της στην περιοχή Ροντέν – Μπάλι – Ψάρι ως εφεδρεία του ΓΣ, αφήνοντας ένα απόσπασμα (Συνταγματάρχη Γιαννακόπουλου) βόρεια του Άψου υπό το ΤΣΔΜ.

Οι απώλειες των ελληνικών μονάδων κατά τη διάρκεια της «Εαρινής» ιταλικής επιθέσεως ήταν 47 αξιωματικοί και 1.196 οπλίτες νεκροί, και 144 αξιωματικοί και 3.872 οπλίτες τραυματίες, καθώς και 42 οπλίτες αγνοούμενοι, με τις σοβαρότερες απώλειες να τις έχει η I Μεραρχία η οποία δέχθηκε το κύριο βάρος της ιταλικής επίθεσης. Οι απώλειες των Ιταλών κατά την ίδια περίοδο ξεπέρασαν τους 11.800 νεκρούς και τραυματίες σύμφωνα με ιταλικές πηγές. Αντίστοιχα, ο αριθμός των Ιταλών αιχμαλώτων από τις 7

⁴³ Στο ίδιο, 141-142.

Ιανουαρίου μέχρι το τέλος Μαρτίου του 1941 ανήλθε σε 189 αξιωματικούς και 7.645 οπλίτες.⁴⁴

Η ιταλική «Εαρινή» επίθεση δεν είχε κάποια σοβαρή επίπτωση στους άλλους τομείς του μετώπου, ούτε επίδρασε δυσμενώς στο ηθικό του στρατεύματος. Το ΓΣ βολιδοσκόπησε την ανάληψη επιθετικών επιχειρήσεων στον τομέα Κάμιας – Πόγραδετς από το ΤΣΔΜ. Στην απάντησή του το ΤΣΔΜ ανέφερε ότι είναι έτοιμο και πεπεισμένο για την επιτυχία των ενεργειών του. Τελικά, το ΓΣ δεν προέβη στην υλοποίηση της παραπάνω ενέργειας για λόγους οικονομίας σε πυρά πυροβολικού. Με αυτόν τον τρόπο η δραστηριότητα τόσο στο βόρειο όσο και στο νότιο τομέα περιορίστηκε σε δράση πυροβολικού και περιπόλων. Επιθέσεις δέχθηκαν μόνο τμήματα της ΙΙ Μεραρχίας (νότιος τομέας) και της ΧVI Μεραρχίας (βόρειος τομέας) που γειτνιάζαν με το Β΄ ΣΣ, οι οποίες αποκρούστηκαν με επιτυχία.

Η ιταλική ηγεσία παρακολούθησε από κοντά όλη την υλοποίηση της «Εαρινής Επιθέσεως» στην οποία είχε εναποθέσει τις ελπίδες της για μία στρατιωτική επιτυχία (έστω και σε περιορισμένη κλίμακα). Την 21 Μαρτίου ο Μουσολίνι αναχώρησε από το αεροδρόμιο των Τιράνων για τη Ρώμη. Στην έκθεση που υπέβαλλε προς τον Βασιλιά Ουμβέρτο είναι διάχυτο το πνεύμα εκνευρισμού – απογοήτευσης, ενώ και σχεδόν εχθρικό προς τη στρατιωτική του ηγεσία, παρόλο που η τελευταία ήταν προϊόν αποκλειστικά δικής του επιλογής.

Γενική ανασκόπηση των επιχειρήσεων της δεύτερης και της τρίτης περιόδου του Ελληνοϊταλικού Πολέμου (14 Νοεμβρίου 1940 - 26 Μαρτίου 1941)

Από τις 14 Νοεμβρίου μέχρι της 6 Ιανουαρίου 1941 ο Ελληνικός Στρατός, αφού αναχάιτισε την εχθρική επίθεση ανέλαβε επιχειρήσεις αντεπίθεσης για την πλήρη αποκατάσταση του εθνικού εδάφους. Παρ' όλο τις αντίξοες συνθήκες που υπήρχαν (εχθρικής υπεροπλία, δυσχέρειες στον ανεφοδιασμό, καιρικές συνθήκες) κατάφερε να φέρει αποτελέσματα τα οποία ξεπέρασαν κάθε προσδοκία.

Στον νότιο τομέα το Α΄ ΣΣ κατέλαβε στις 6 Δεκεμβρίου το λιμάνι των Αγίων Σαράντα, στις 8 Δεκεμβρίου το Αργυρόκαστρο συνέχισε τις επιθετικές επιχειρήσεις και μέχρι τις 6 Ιανουαρίου 1941 κατείχε τη γραμμή Χειμάρρα – Βράνιτσα – Μπολιένα, δημιουργώντας ευνοϊκές προϋποθέσεις για την πλήρη διάνοιξη της κοιλάδας του ποταμού Σιουσίτσα και τη συνέχιση της προελάσεως προς Αυλώνα.

Στον κεντρικό τομέα το Β΄ ΣΣ αφού κατέλαβε στις 5 Δεκεμβρίου την Πρεμετή και εξασφάλισε ευρέως τη χρησιμοποίηση της αμαξιτής οδού Λεσκοβίκι – Κορυτσά πέτυχε να φθάσει μέχρι το τέλος Δεκεμβρίου 15 χιλιόμετρα ανατολικά της οδού Κλεισούρα – Χάνι Μπαλαμπάνι, έτοιμο να καταλάβει τον κόμβο της Κλεισούρας.

Στον βόρειο τομέα το ΤΣΔΜ (Γ΄ και Ε΄ ΣΣ), αφού κατέλαβε στις 21 Νοεμβρίου τον ορεινό όγκο Μοράβας – Ιβάν και την επόμενη τον κόμβο της Κορυτσάς, προωθήθηκε στα δυτικά αυτής σε βάθος περίπου 40 χιλιομέτρων στη γραμμή Ουγιανικού – όρος Σουχαγκόρα – Γκράμποβα – όρος Κάμια – Πόγραδετς, εξασφαλίζοντας από τα δυτικά και τα βορειοδυτικά το υψίπεδο της Κορυτσάς.

⁴⁴ Στο ίδιο, 142.

Στις επιχειρήσεις της δεύτερης περιόδου η ιταλική διοίκηση ενέπλεξε 8 νέες μεραρχίες πεζικού,⁴⁵ ενώ η ελληνική διοίκηση ενέπλεξε 7 νέες μεραρχίες Πεζικού.⁴⁶ Συνολικά οι ιταλικές δυνάμεις στο αλβανικό ΘΕ ανήλθαν σε 15 μεραρχίες πεζικού και μίας μεραρχίας αρμάτων έναντι 11 μεραρχιών πεζικού, μίας ταξιαρχίας πεζικού, και μιας μεραρχίας ιππικού των ελληνικών δυνάμεων, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η συντριπτική αριθμητική υπεροχή της ιταλικής πλευράς σε αεροπορία και σε άρματα μάχης.

Παρ' όλα αυτά οι επιθετικές επιχειρήσεις της ελληνικής πλευράς καρποφόρησαν, αν και δεν κατέστη δυνατή η ευρεία εκμετάλλευση αυτών των επιτυχιών, λόγω έλλειψης ταχυκίνητων μέσων, οπότε αναγκάζονταν οι ελληνικές δυνάμεις να αποφεύγουν τις πεδινές ζώνες και να κινούνται – ελίσσονται από ορεινές κατευθύνσεις με άμεσο αποτέλεσμα την επιπρόσθετη κόπωση του προσωπικού και τη δημιουργία δυσχερειών στους ανεφοδιασμούς λόγω επιμήκυνσης των δρομολογίων σε αντίθεση με τους Ιταλούς που διέθεταν τα απαραίτητα μέσα για να εκκενώνουν άμεσα και με ταχύτητα πεδινές περιοχές αναπροσαρμόζοντας γρήγορα τη διάταξή τους.

Η τρίτη περίοδος (7 Ιανουαρίου 1941 – 26 ,Μαρτίου 1941) περιλαμβάνει τις επιθετικές επιχειρήσεις του Β' ΣΣ προς Κλεισούρα – Βεράτι, την τοπική ιταλική εαρινή επίθεση για ανακατάληψη της Κλεισούρας και τη μεγάλη «Εαρινή» ιταλική επίθεση. Το Β' ΣΣ επιδίωξε την κατάληψη του συγκοινωνιακού κόμβου της Κλεισούρας (καταλήφθηκε στις 10 Ιανουαρίου) και στη συνέχεια προωθήθηκε προς τον κόμβο του Βερατίου. Στις 25 Ιανουαρίου κατείχε τη γενική γραμμή Ύψ. 1308 (Τρεμπεσίνα) – Μπούμπεσι – Μάλι Σταντάρτι, όπου και διέκοψε τη συνέχιση των επιχειρήσεων λόγω δυσμενών καιρικών συνθηκών και προβλημάτων στον ανεφοδιασμό.

Η ιταλική πλευρά αφού σταθεροποιήθηκε εκτόξευσε επίθεση στις 26 Ιανουαρίου με στόχευση την ανακατάληψη της Κλεισούρας, ο οποίος είχε στρατηγική σημασία. Το Β' ΣΣ αντιλαμβανόμενο την αναγκαιότητα της κατοχής της Κλεισούρας αναπροσάρμοσε τις δυνάμεις του και κατάφερε μέχρι της 30 Ιανουαρίου να αναχαιτίσει την ιταλική επίθεση, προκαλώντας σοβαρές απώλειες στον επιτιθέμενο.

Το γεγονός που ξεχώρισε στη συγκεκριμένη περίοδο ήταν η «Εαρινή» επίθεση του Ιταλικού Στρατού, ο οποίος προσπάθησε να καταφέρει κάποιο σοβαρό πλήγμα κατά των Ελλήνων, προκειμένου να μετριάσει την αρνητική εντύπωση που είχε ήδη δημιουργηθεί τόσο στο εσωτερικό της Ιταλίας όσο και στον διεθνή περίγυρο. Η επίθεση εκδηλώθηκε το πρωί της 9 Μαρτίου. Σε μέτωπο 6 χιλιομέτρων διατέθηκαν πέντε ιταλικές μεραρχίες και μία λεγεώνα μελανοχιτώνων σε πρώτο κλιμάκιο και πέντε ακόμα ως εφεδρικές, ενώ η ιταλική πολιτική ηγεσία παρακολουθούσε την εξέλιξη των επιχειρήσεων από το παρατηρητήριο πάνω στο ύψωμα Καμάρτι (Γκλάβα). Η επίθεση συνεχίστηκε με σφοδρότητα μέχρι της 15 Μαρτίου, οπότε και άρχισε να ατονεί η ιταλική προσπάθεια για να εκφυλιστεί τελείως από τις 25 Μαρτίου. Η επίθεση που σχεδιαζόταν να υλοποιηθεί στα τέλη Μαρτίου αναβλήθηκε λόγω της προσχώρησης της Γιουγκοσλαβίας στο στρατόπεδο των Συμμάχων, ενώ η μεταγενέστερη γερμανική επίθεση εναντίον της Ελλάδας ματαίωσε πια οριστικά την προσπάθεια των Ιταλών να παρουσιάσουν οποιαδήποτε επιτυχία εναντίον της Ελλάδας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελευθεριάδης, Περικλής. *Η προς πόλεμον προπαρασκευή του Ελληνικού Στρατού 1923-1940*. Ανατύπωση 2009. Αθήνα: Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού (ΔΙΣ), 1969.

⁴⁵Την 2^η Αλπινιστών «Τριντεντίνα», την 4^η Αλπινιστών «Κουνεένσε», την 11^η «Μπρένερ», την 33^η «Άκουϊ», την 37^η «Μόντενα», την 48^η «Τάρο», την 50^η Αλπινιστών «Πουστερία», την 53^η «Αρέτζο» καθώς και διάφορες άλλες μονάδες επιπέδου συντάγματος ή τάγματος.

⁴⁶Την II^η, III^η, IV^η, X^η, XI^η, XIII^η και XVII^η.

- Πολυζώης, Κωνσταντίνος, Γεώργιος Τουρκαντώνης, Δημήτριος Αδάμος, και Αθανάσιος Παπαδημητρίου. *Επίτομη Ιστορία του Ελληνοϊταλικού και Ελληνογερμανικού Πολέμου 1940-1941*. Αθήνα: Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού - ΔΙΣ, 1985.
- Φωκάς, Δημήτριος. *Εκθεσις επί της δράσεως του Ναυτικού κατά τον πόλεμον 1940-1944*. τ. 1. 2 τ. Αθήνα: Τυπογραφείο Π.Ν, 1953.
- Bragadin, Marc' Antonio. *The Italian Navy in World War II*. Annapolis, Maryland: Naval Institute Press, 1957.
- Macgregor, Knox. *Mussolini Unleashed 1939 - 1941 Politics and Strategy in Fascist Italy's Last War*. Cambridge,UK: Cambridge University Press, 1982.